GERGELY SÁNDOR

BOR

GERGELY SÁNDOR: BOR

GERGELY SÁNDOR

BOR

Elbeszélések

MEZSDUNARODNAJA KNIGA
NEMZETKÖZI KÖNYV
MOSZKVA
1941

BOR

A kislány, Marika, tiz éves. Haja, arca barna, szeme kék. A városi orvos azt irná róla, hogy: rosszultáplált. De a falusi ember csak girhesnek mondja. Marika már két hete a családfő. Reggel öttől este hétig. Reggel ötkor utrakél az apja, meg az anyja, a nagygazda tanyája felé. Munkára mennek két hete és az „otthont" Marika kormányozza.

Lehevert két szalmazsákon fekszik Jancsi, aki kilenc éves, meg Marci, hét éves és Juliska, aki négy esztendős. A szalmazsákokban már csak szalmapor van, de ilyenkor hajnalban, amikor a szülék lekászolódnak róla, csudajó, kényelmes fekvés esik rajtuk. Különösen, amikor Marika utrakél.

Ő is elindul. Kis rongyait magára szedi, spárgával körülfont csizmába száll, megemeli a cinkkannát és elindul. Nagyon nehéz a cinkkanna. S az ut hosszu. De reggel hatra mégis kiér a vasutállomásra. Hat órára fut be ide a pesti személyvonat. Áll is vagy tiz percet.

Marika mindig pontos. Télen is időre kijut. Azaz, csak akkor, ha egyáltalán nekiindult. Mert nem mindig volt mivel és miért. Télen kétszer két hétig járt ki. Mindig olyankor, ha a szülék is munkába indultak. A szülék tehát a télen kétszer két hétig dolgoztak. A bérüket nem pénzben kapták. Nem is zsirban, lisztben, vagy husban. Ilyesmi nagyon régen volt. A bérüket borban fizette a gazda. Két liter bor a napszám. Mostanában igy fizetnek a gazdák. Négy liter bort keresnek naponta a szülék. Ebből meg is ittak jócskán, különösen, ha a házban ennivaló egyáltalán nem akadt. De Marika reggelenként a négyliteres cinkannával, a kanna tele borral, nekiindult a pesti vonatot fogadni s cérnavékony hangja a pöffögő mozdony elé cincogott.

— Bort tessék. Finom friss bort tessék.

De nemcsak ő várta igy szepegve, fázva a pesti személyt. Csizmás, bajuszos emberek rohantak a vonat elé, felszálltak a kocsikra, végignyargaltak a vagónokon és bizony Marika csak a lépcsőkön ácsorgó, friss levegő után áhitozó utasok szeme elé telepedett. Didergett, a foga is vacogott. Néha jobban is a kelleténél, amikor nagy emberismerete hajtotta valamelyik kiszemelt felé.

— Bácsika, vegyen! Ez a legjobb, ez a bor...

— Nénike, minden reggel kilugozom a kannát. Tiszta. Vegyen...

— Csak tiz fillér poharanként.

Néha öt pohárral is eladott. Egyszer a télen egy nagyhasu ember a kannából ivott. Kétoldalt lefolyt a bor, ugy nyakalta az italt. A felét kiitta és egy pengőt adott. De leginkább csak negyven-ötven fillért árult Marika. A pénzen kenyeret vett a faluban. Kilóját harminc fillérért.

— No te kis árva — mondta egyszer a pék —, te istápolod a családot?

— Én hát. De már nem sokáig ám.

— No nézd. Hát meddig?

De erre nem felelt Marika. Az apja átkozódásaira gondolt, meg a többi szegény dühödt suttogására, hogy: eccer aztán megfogjuk az urak nyakát... De ezt nem kötheti az orrára se a péknek, se senki pénzes embernek.

S igy, ilyen magabizó mosollyal ment el reggelenként a boronszerzett pénzzel kenyérért.

De mindig nehezebb lett az üzlet. Mert a vonaton az egyik állomástól a másikig utaztak a boros emberek. Jegyet váltottak, beszálltak a vagónokba, felkeltették az alvókat és igy kinálták az italt. Az állomásokon alig-alig vett valaki valamit. Marika ugy állt a sinek mentén, a szakadó tavaszi esőben, mint az ázott madár. S csak fel-felhördült rekedten a kétségbeesése:

— Bácsika...

A gondjára bizott családra gondolt. Jancsi, meg Marci, meg Juliska ma se kapnak a „reggeli" mellé kenyeret. S az egyórás uton a mély sárban cammogva, köhögve, le-lemaradt a többi boros mögött. Mind megelőzték. Meglett ember, asszony volt valamennyi, csak ő volt a kicsiny. De Marika ennek nagyon örült. Mert addig jó, amig ő viszi a bort az állomásra. Ha az apja vinné, vagy az anyja, ez azt jelentené, hogy kiálltak a munkából s a maradék bort árulják. Ők is nyargalnának hazafelé a tele kannákkal, káromkodnának, néha megállnának és nagyot huznának az italból. Mint a többiek, előtte, az uton.

Máma egyetlen pohárral sem árult. Otthon karéj kenyér sincsen. A gond a fejét, a nehéz kanna a vállát s a mély sár a csizmáját huzta.

A ház előtt elszórt téglákat szedett össze. Az ajtó elé hordta s egymásra rakta azokat. Rájuk állt. Igy érte csak el az ablakrésen belül lógó kulcsot.

Kinyitotta az ajtót. A téglákat szétrakta. A szobába került. A gyerekek már ébren voltak. Kiráncigálta őket rongyaikból. A két nagyobbik gyerek hamarosan elkészült. A kicsit ő mosdatta.

Asztalhoz ültek. Marika a kannát az asztal közepére tette. Minden gyerek elé pléhtányért, meg pléhkanalat rakott. Összekulcsolták kezüket s a Miatyánkot mondták.

— Kenyér máma sincsen — szólt rájuk ima végeztével Marika.

Elharapta nevethetnékjét, mert most ujra rászedte Marcit. Ez a kis istentelen azt mondta tegnap, hogy:

— Ha megint nem lesz kenyér, akkor nem mondok Miatyánkot.

Kiöntötte a bort a tányérokba. A gyerekek nekiestek és kanalazták ... Juliska csak piszmogott. Marika ölbevette és ravaszkodva, gügyögve bele-belediktálta a früstököt. Amikor végeztek: felálltak. Kicsit szédültek, tántorogtak, csuklottak.

Az eső szakadt. Jancsi, meg Marci elmentek az iskolába. Mezitláb, kalap nélkül.

Marika elmosogatta az edényt. Ő nem piszkitott tányért, kanalat. A kannából ivott mély, nehéz kortyokat. Aztán kiment. Szédült kicsit s tántorgott, de megtámaszkodott az ajtóban. Körülnézett az udvaron. Karján tartotta bóbiskoló kis hugát.

A szomszéd ajtóba is kiállt egy kislány. Marika volt ő is, tiz éves, de szomszédék a különbség kedvéért Márikának szólongatták.

— Mán elküttem őket oskolába — szólt át hozzája Marika.

— Én is mind a hármat — felelt Márika és két öklét nagyosan köténye alá dugva, hallgatott egy kicsit. Aztán megkédezte: — Mind fröstököltetek?

— Mind. De máma se vót kenyér.

— Kenyér nálunk se vót — bólogatott Márika —, De a borbul se jutott má nekem.

— Kenyerem nincs lelköm — mondta Marika —. De bort adok.

Erre Márika átjött Marikához. Bementek a szobába. Az asztalon állt a kanna. Márika nekiesett. Sokat, nagyokat kortyolt belőle. Amikor végzett, megfogózkodott az asztalban.

— Mindig szédülök tőle — mondta akadozva —. Mindig, ha bort iszok.

— Én is. Ez meg hortyog tülle — mondta Marika s a karonülőre mutatott.

Álltak, szédültek és szemük borusan, anyányi gondokkal terhelten pislogott. Bólogattak. Nehéz fejük lelekushadt. Aztán lehajoltak az asztal szélére. Onnan lecsusztak a földre. A karonülő szuszogva, fuldokolva siklott le melléjük. Marika, meg Márika most már egészen elengedték magukat és anyányi kötelességekkel terhes kis fejük álombaszédülten hullt a szalmazsákra.

MIHÁLY

Mihály reggel hatkor kelt. Mindennap. Sietve megmosakodott s szaladt a sarki füszereshez félliter tejért, készentartva a tizenhárom fillért apróban, nehogy a visszaadásnál is feltartsák és máris rohant visszafelé. Meggyujtotta a konyhában a spirituszégőt, s amig a tej forrt, két vastag szelet kenyérre vékonyan rákente a lekvárt. Kipucolta anyja cipőjét, leszedte a sistergő tejet és bevitte a szobába.

Anyja elosztotta három részre. Sándor is, anyja is az ágyban reggeliztek. A tejhez kenyeret ettek. Aztán kiszálltak az ágyból s felöltözködtek. Öccsét Mihály mosdatta meg. Anyja erre se ért rá, mert sietett a fodrászüzletbe dolgozni.

Sándor nyolc előtt tiz perccel indult az iskolába. Csak a palatáblát vitte, meg a könyvet. Kenyeret nem, mert mind a két szeletet anyja eszi meg az üzletben. Mihály kézenfogva vezette öccsét.

— Holnap már egyedül is mehetsz — mondta neki utközben —. Figyeld az utat.

Sándor bement az iskolakapun és Mihály utánanézett, amig csak el nem tünt a folyosón. Aztán megfordult és gyors léptekkel a kerületi csarnokba tartott. Bevásárolt. Sárgarépafőzelék lesz délre. A szatyrot a vállára emelte, mint a mészároslegények. Igy ballagott hazafelé elgondolkozva. A spiritusz még eltart holnapig. Holnap szappant is kell venni, meg lugot a padlósuroláshoz. A lekvár eltart három napig, a cukor is, a zsir is. Szóval nem lesz semmi baj... Hazaért.

Az udvar mélyén gyerekek kergetőztek. Az emeleten, ahova a nap is sütött, ott is gyerekek visongattak. Lármáztak, szaladtak, nevettek, lekiabáltak a földszintre, ahonnan visszakurjongattak.

— De rosszak ezek a kölykek —, mondta magában Mihály és kihuzta a kulcsot a zárból.

Felmosta a padlót, bevetette az ágyat, megmosta a krumplit, meg a sárgarépát és vizet tett a spirituszégőre. Utána a konyhában és a szobában száradó fehérnemüt szedte le a kifeszitett spárgáról. Megtapogatta az egyik spárgát, utána a másikat. A legvastagabbikat leemelte kampóiról. Ezt sokáig nézte, nyomogatta, huzogatta. Aztán krumplit hámozott s répát tisztitott. Később kiballagott a közeli Baross-térre. Megnézte a villanyórát. Már tizenkettőre járt az idő.

Szép kék volt az ég. A nap sütött. Jó volna elcsipni a Keleti pályaudvaron a déli gyorsot. Nem is a gyorsot, hanem az egyik, valamelyik, utasát. A csomagért husz fillért fizet az utas, ha valaki segit neki a cipelésben. Husz fillérért aztán töpörtyüt... Keze a zsebében s szeme a gyalogjárón... Igy ballagott az iskola felé. Sándor már a kapuban várta. S amikor visszafelé mentek, a papirkereskedés előtt csak elbőgte magát Sándor.

— Azt mondta a tanitónéni, hogy ha holnap nem viszek füzetet...

Holnap?... A füzet husz fillér. Jó volna egy csomagos embert a Keletin elcsipni, akkor volna füzet is.

Az udvaron még mindig üvöltöztek a kölykök. Felé jük tolta öccsét.

— Játszál velük, még nem kész az ebéd.

És később, amikorra megteritett kettőjüknek, beszólitotta. Sándor piszkos volt, meg kellett mosdatni. Mihály kegyetlenül csurgatta rá a vizet. Bömbölt, sirt, kapálózott az öccs.

— Jaj, csak már te ne volnál nekem... — mondta elkeseredetten Mihály.

Ijedten nézte öccsét. De ez csak sirt, nyafogott tovább. Jó, jaj, de jó, hogy ez nem hallotta ezt a... ezt az átkot. Hét éves, első elemista ne is halljon ilyeneket. Elég, ha az anyja mondja Mihálynak. De hányszor! Csak a legutolsó hetekben is. Egyszer, amikor csütörtökön pénzt kért:

— Mama, egy fillérem sincs itthon. Tejre, meg kenyérre kéne.

— Kérj hitelbe — mondta álmosan az anyja.

— Nem ad a füszeres.

— Jaj, istenem, miért vertél meg ilyennel? ....

Igy. Mindig. És egy éjjel, Sándorral aludt mindig Mihály... az anya ágya felől zaj hallattszott. Felült, dobogó szivvel fülelt és igy ült órákhosszat, amig lassan az ablakra telepedett a reggeli derengés. Anyával egy idegen aludt. Bajuszos, szuszogó ismeretlen. Rámeresztette szemét...

Hogy káromkodott akkor az idegen! Felült, orditott, anyát a hajánál cibálta.

— Nézd a kölyködet... Meg akar gyilkolni... — röhögött a férfi. Aztán káromkodva ugrott le az ágyról s felöltözött.

Anya utánakiáltott. Szinte sirva. De az idegen maga után csapta az ajtót.

— Csak te ne volnál — zokogott anya és hirtelen felült az ágyban —. Mit bámulsz ugy? Szent isten... — és visitva kiabált —. Mit... mit nézel ugy?

Hát hogy nézett volna! Sehogyse! Csak nézett. És még déltájt is fájt a szeme ettől a meredt nézéstől. Estére kedvetlenül jött meg anya, lefeküdt, nem beszélt.

— Anya, beteg vagy?

— Eriggy innen. Te... te... jaj istenem, csak te ne volnál az utamban...

Halkanették ebédjüket Mihály, meg Sándor. A szobában sötét volt, de fenn a gangon, a második emelettől fölfelé a déli napban játszottak a gyerekek. Mihály fáradtan nyelte a répaszeleteket. Aztán az ételhordóba kaparta bele a maradék főzeléket, meg a levest, kisöcscsét kivitte az udvarra, lezárta a lakást és elvitte anyjának az ebédet.

— Kezeit csókolom, főnök ur — igy köszöntött be az ajtón.

Anya hátraszaladt a kis fülkébe és szinte kitépte Mihály kezéből az ételt.

— Kenyeret nem hoztál? — kérdezte.

— Reggel adtam két darabot lekvárral — felelt a gyerek.

— Te hülye... Azt már régen megettem.

— De anya... nincsen. Én... olyan szivesen hoznék — elsirta magát és igy ment kifelé.

— Misi...

Mihály hátranézett. Anya kezében kanál, szemében könny... De ő csak ment, lehajtott fejjel, át a fényes bolton, ki az uccára. Köszönés nélkül ment el. De hát most már mindegy. És anya hogy nézett! Sirt is. No már nem sokáig sir.

Alkonyodott. A Gellért-hegy piros, tüzes sapkát huzott. Nézte, nézte. A Baross-szobrot is körültapogatta a szeme. Szemben, a szálloda nagykávéházának a terraszán, tejszinhabot ettek a kakaóhoz az emberek.

— Apa, ha élne, de közibük durrantana — mondta hangosan.

De apa nem élt. Meghalt már négy éve a bányában. És azóta anya jár dolgozni és Mihály a mindenes. Még az iskolából is kimaradt. Elmaradtak a könyvek, a füzetek. De igy is jó volt. Anyának könnyebbség ez. Csak anya örüljön. Anya, akiért az életét is... Szája megvonaglott...

Szaladni kezdett. A lakás küszöbén ült öcsike. Bevezette. Megmosdatta. Lefektette.

Egy darabig csendesen üldögélt a konyhában. Utóbb felállt, megtöltötte spirituszszal az égőt, kimosta a tejeskannát, az edények között motozott s gondosan megnézett minden szegletet. A konyha rendben, tiszta volt. A szoba is.

Öccse elé állt és figyelte alvását. Hirtelen elsirta magát és kiszaladt a konyhába. Az asztalhoz ült. Sokáig szepegve nézte a vaskampót a falon. A vaskampó alatt hamarosan ott lesz... Irtózattal nézte a helyet, de szemét nem vette el onnan.

Előbb a saját arcát látta, aztán az anyjáét, amint kérve, kiáltva hivja vissza azt a bajuszos idegent... Ez az arc is eltünt és helyébe apja képe ült. Apjáé, aki olyan jó volt és mégis megölte a bányaomlás.

— Papa... papa — motyogta cserepes szájjal Mihály —. Sándor már tudja az utat az iskolába. — Ujra sirt és a villanykapcsolóhoz botorkált. A világosságban irni kezdett.

Felállt a hokkedlire. Megtapogatta a vaskampót, hurkot kötött és a zsineg végét a kampóra erősitette.

Leszállt. A papirlapot kabátja gombjára akasztotta. Még egyszer elolvasta:

— Anyám, nem akarok utadba állni... Meg a kenyér is mindig kevés... Kezedet csókolja Kiss Mihály, élt tizenegy évet. Meghalt 1934 augusztus hatodikán, Budapesten, a hetedik kerületben, Munkás-ucca...

Elsirta magát. De visszamászott a hokkedlire. Beledugta fejét a hurokba. Az ablakon át látta: hosszu sor ember áll a közös klozett előtt: anyák a gyermekeikkel. Megdöbbent. Sándort még ki kellene vinni... És a villanyt el kell oltani, mert nagy lesz a villanyszámla... Ugrott. De a hokkedli felborult...

Kiss Mihály lába kalimpálni kezdett. De mire odakünn a gangon az emberlánc utolsó szeme is elfogyott, idebenn is csönd lett és nyugalom.

FARKASOK

A farkas éhes volt. Kora reggel kimászott barlangjából és körülnézett. Odébb, a patak partján megállt s farkát behuzva fülelt. Sokáig maradt igy, aztán gyanakvóan megfordult és visszafelé futott. Kiálló, karnyi vastag gyökereken lapult meg s várt ugrásra készen. Száját kitátotta s orrcimpái reszkettek.

Az erdő csöndes volt. A kopasz rengeteg tetején vörösen ragyogott a reggel és apró gőzfelhőket páráztattak az ébredő nap csókja nyomán a fák.

Komisz tél volt az idei. Az erdőbe bevették magukat az emberek, keresztül-kasul cserkészték a sürüséget, tüzet raktak, sokáig eltanyáztak egy helyen s fölfalták az erdei vadat. Az apróvad kipusztult, az élelem fogytán volt s a farkas zörgő bordákkal, óriási köröket loholt éjszakákon át fészke körül. Most már nappal is kihajtotta vackából az éhség, meg a száradt emlőjét döfölő, rágcsáló kölyke.

Éjjel zsákmány nélkül jött vissza s korábban, mint máskor. Gyanus szagok és hangok riasztották. A farkas kitört volna ezen a laza gyürün, de a patakparti oduban visszamaradt, gyámoltalan kölykét féltette. Reggel ujra utnak indult, de az irtáson most már egészen közelről támadt rá ez a furcsa, nem állatverte zaj.

Tapasztalt farkas volt. Sokszor látta közvetlen közelről kegyetlen üldözőként az embereket. Nyihogó lovakon vágtattak utána s üvöltő kutyák rohantak feléje. A kutyákkal néha, ha többedmagával volt, csatába bocsátkozott az ordas. Még az emberekkel is, ha falkát érzett maga körül! De most már magányosan élt. Még az ősz elején nyugodt fészket keresett ki magának s világrakivánkozó kölykének. Igy jött hosszu-hosszu időkön át bujva, dusan táplálkozva, északról dél felé, hegyeken,

rengetegeken, befagyott patakokon és folyókon át. S mire beköszöntött a tél, megállapodott. Másodmagával élt már. Kölykét táplálta s elkerülte az embereket, el csapdáikat s tanyáikat. De fészke körül hamar elfogyott minden táplálék s a nőstényfarkas már csak apró, föld alól kikapart dögtetemeken lakomázhatott.

Most itt feküdt fészke szájában, fejét ráeresztette két elülső lábára, sárga szeme lámpásként fel-fellobbant s bozontos farka veszettül csapkodott. Morgott. Utána elüvöltötte magát vad dühében s hátrálva, fogát csattogtatva farolt tanyájára. Kölyke nyöszörögve esett neki, de hiába rágta, rázogatta inye a száraz csöcsöket.

Hirtelen tompa döngés reszkettette meg a barlangot. Felülről rengett a föld: vad csapások zudultak a barlang tetejére. A farkas felfelé ugrott, aztán visszazökkent helyére, nyakát fölfelé tartotta s ugy fülelt. Már apró göröngyök hulltak, egyre szaporábban. Az ordas a kijáratnak rohant.

Visszatorpant. Hosszu, éles nyárs állt itt befelé. A nőstényfarkas a barlang legmélyebb fenekére menekült. A döngések gyorsultak. Már esőként hullt a föld. A farkas vonitva toporzékolt vackán s kölykét óvón maga alá gyürte. S egyre a világosságról bemeredő hegyes vasra tapadt szeme.

Felülről beszakadt a föld. Széles lyuk tátongott onnan is. S a felső világosságból is becsapott villogón a széles, éles vaskaró. A farkas félreugrott. A vas a bordák közt tépte fel husát. A bejáratnak ugrott az üldözött. Örjöngő üvöltésbe kezdett. De elnémult hamarosan, mert a szájába nyomult a hosszu, villogó vas.

A farkasvadászok kikaparták a barlangból az elejtett vadat s a megfulladt kölyköt is. Hárman voltak a nimródok. Az egyiknél ásó, a másiknál csákány, a harmadiknál egyenesre vert kasza volt. Rongyos csizmájuk fejét dróttal fonták körül s szakadt subájuk, kucsmájuk sártól, zsirtól, meg az évek teméntelen sokaságától volt nehéz.

— Né — mondta egyikük —. Farkas.

A többiek a vad mellé térdeltek.

— Az a' — csóválták fejüket —. Farkas bizony. Ejnye.

De nem törődtek sokat a furcsasággal. Ők ugyan rókanyom után haladtak, rókaprém lebegett szemük előtt s egyszerre csak, no lám ... farkas feküdt előttük. S csak amikor avatott kézzel fejtették az irhát, hiszen értettek hozzá, mert nem először nyuztak állatot, szólalt meg az első, a kaszás ember.

— Honnan az istenből került erre ez a farkas?

A többiek is megálltak a munkában. Sovány, borostás arcuk egymás felé fordult. Igaz is. Hogyan vetődött erre ez a farkas? Gyerekkoruk óta nem járt ezen a vidéken farkas. Veszekedett fenevad! És ők erre lestek már két éjjel és két nap! Vajjon ... vajjon ... ád-e ennek a bőréért is annyit .. nyolc pengőt ... a boltos ... mint amennyit egy hónapja rókáért fizetett? ... Nézték a sovány dögöt, tömött bundáját tapogatták s a megfojtott farkaskölyket emelgették.

— Ez ... ez a dög tán szét is tépett volna bennünket — vélte az egyik.

— Nem nagyon kéreti magát az ilyen. Hát még ha éhes! Ez meg a'vvót — mondta a másik.

— Jól se lakott vóna vélünk — legyintett a harmadik.

Tovább dolgoztak. Munkaközben egyikük lehajolt a dögre s a tépés helyén a megyült vércsomót nyalta meg. A másik kettőnek is lebukott a feje a szurások helyére. Egymásra néztek. Szemük elborult. Most már csak ketten nyuzták a zsákmányt. A harmadik tüzet rakott. Talán a beszopott farkasvértől, vagy a gyötrő éhségtől bódultak meg ... mert máskülönben nem tették volna, hiszen a lángok s a füst idecsalhatják az erdőkerülőket. De amikor fellobogott a máglya, a bundájából kiforditott farkas sovány, inas husának darabjait a kasza, meg a csákány hegyére tüzve a tüz felé tartották, türelmetlenül, csak az elkövetkező lakomára gondoltak. Már hónapok óta nem volt hus a szájukban s kenyér is csak harmadfél nappal ezelőtt. Ha ugyan kenyér a liszttel szinesitett, korpás, ragacsos gyurma.

Örültek a zsákmánynak! Büdös ez a farkaspecsenye, de mégis csak étel! Étel hát! Ez a farkaskölyök, meg egyenesen csemege. Csak a combokat falták fel, lerágva a büdös, kemény hust csontig. A bordás részeket eltették. Jó lesz otthon. Az otthoniak ugysem ettek még ilyen vadhust.

Elnyultak a tüzrakás körül. Rongyaikat száritgatták. Arcuk, tenyerük száraz volt, kicserzette a szél, meg a hideg s megszikkasztotta az erdei levegő s a szabad nap.

— Veszett kutyák lettünk, cimborák — mondta a kaszás ember.

— Még annál is rosszabbak. Kutyák nem esznek farkast — dünnyögte az ásós —. Van-é állat a földön, amelyik farkassal él? Nincsen, nincsen, nincsen. Csak az ember . . .

— Van ember, aki emberhussal él — kezdte a harmadik, a csákányos.

— Az olyan messze van — legyintett az ásós —. Valahol messze, feketék . . .

— Fehér az. Szép fehér. Minket szikkaszt, azér olyan szép. A mi uraink. Elevenen szivják el az erőnket . . . — végigvágta magát a hamvadó máglya mellett, a lucskos földön s onnan dörmögte: — De majd egyszer jön még rájuk is dér.

A maradék gallyat a pislákoló tüzre dobták, elnyujtózkodtak, aludni próbáltak. Ketten el is szunnyadtak. A harmadik, a kaszás felült s fejét gyanakvón az áramló szél ellen tolta. Arca megmeredt, s keze tétován alvó társai felé nyult. De sajnálta álmukat... Ujra fülelt. Térdre emelkedett. A szél erősbödött, az erdő zugott. A strázsa feje már ivként rántotta maga után figyelésében a törzsét.

— Fussunk — mondta halkan maga elé, aztán rácsapott az alvókra —. Fussunk — kiáltotta —. Kutyák, kutyás urak jönnek.

Rohantak. Nyomukban a föltámadt förgeteg. Az erdő tetején vadul szánkázott a szél. Lövések dörrentek.

Néha egyikük elbotlott. Talpra segitették s igy csörtettek tovább. Gallyak recsegtek, a szél bömbölt s a hátukba fujt. A kaszás ember elbukott. Fegyverét messzire vágta zuhanásában.

A többiek megálltak. Visszafordultak. A cimbora hasraborulva feküdt s hátán tenyérnyi lőtt sebből bugyborékolt a vér.

Rohantak. Most már csak ketten. Szemük szinte kiugrott. Karnyi vastag, kiálló fagyökereken botladozva ugráltak. Fülükbe a farkaskutyák vad, közeledő csaholása s az erdőkerülők puskagolyóinak csattanása dobolt.

— Fuss — kiáltotta a csákányos és megállt.

— Gyere, ne állj — bőgött az ásós ember, de a csákányos cimbora visszafelé szaladt. Fölemelte farkasölő fegyverét, hosszan, tébolyodottan üvöltött a zugó fák alá s az egyik rárohanó borjunagy kutya gerincére vágta vasát. Aztán elbukott. Mellét temérdek sörét tépte fel.

Hárman voltak az üldözők. Két kerülő, meg a hercegi uradalmi erdők főintézője. Az ő kutyáját hasitotta ketté az orvvadász csákánya. Az ur ráteritette a kutyára a friss farkasirhát, amelyet utközben szedtek föl a menekülők nyomán. Le is térdelt hüséges állata mellé. De elforditotta fejét. Kedvence halódó, fájdalmas tekintete megremegtette. S igy mondta:

— Lelőni. A harmadikat is — felugrott s igy ordította: — Lelőni a kutyát!

A két erdőkerülő lőtt. Aztán fölkeltek térdeplő lőállásukból. Ott messze, a kanyarodóban, előrecsapta kezét az a harmadik! Mintha repülne, vagy uszna, zuhant a szakadékba.

Ugy szöktek ki alkonyattájt a faluból, mint a tolvajok. Az asszony öregesen tipegve, két kezét foltozott köténye alá dugva igyekezett kifelé, csak ugy, mintha a falu tulsó végére látogatna kis trécselésre. Embere jóval később ballagott utána. Kapáját madzaggal a hátára kötötte. Baloldalén kenyeres tarisznyája lógott. Megmegbökte bárányborsüvege szélét s csak szemöldökét rángatta válaszként, ha a szembejövők estéli jókivánságaikat tudatták véle.

A falun tul, az országuti fasor egyik jegenyéje mögött várta meg az asszony. Melléje került s most már együtt lépdeltek a mély porban. Sokáig s szótlanul mentek igy, egymáshoz igazitott léptekkel. Az öreg ember azon tünődött, hogy mégis magával vihette volna régi pajtását: botját. Dehát nem lehetett. Temetőbe készült. Oda meg csak nem járulhat az ember bottal.

Lenézett asszonyára. Csak a válláig ért a párja. Aprókat lépegetett mellette, két kezét még mindig köténye alatt tartotta és halkan, olyan halkan, hogy az embere is inkább csak sejtette, mint értette: imádkozott... Az öreg ember hagyta, nem szólt rá. Asszony! Hát gyönge, félember, nem állja mindvégig a fogadkozását: hogy nem, soha többé... Kihuzta magát a magas, szikár vén ember, elnézett másmerre, nehogy elkáromkodja magát. Igy ballagtak sokáig egymás mellett: a vén pogány halkan dohogott magában s az öreg asszony egyre mormolta a zsoltáros mondatokat. Dehát csak a keresztutig tart majd ez a kényelmetlen séta. Onnan visszafordul az asszony s a szomszédokhoz vezet majd első utja. Ott elsirja magát, mondván: szegény Bálintom, már a hetven esztendőt tapodja s mégis éccakán át gyalogol, mert meghallotta, hogy éjjeliőrt keresnek a városban.

Hátha megfoghatja a szerencsét... Szegény, ugy nekivette magát az utnak, hogy még a botját is itthon feledte...

Nem felejti el az asszony? Mert ezt igy kell mondani a szomszédoknak. Nehogy feltünjön nekik távolléte és egy-kettő: máris az ember nyakán a csendőr a számonkéréssel. Igy meg: az ember harmadnap megjön, nagyot káromkodik és elpanaszolja mindenkinek, elsőbben a szomszédoknak: az ördögnek tartoztam evvel az uttal. Hát nem hiába tettem meg oda-vissza s gyalogon!... Elhiszik. Csak olyan hazugságot mondjon mindig a jószándéku ember, amit könnyü lélekkel elhisznek. Ezt meg elhiszik. Inkább azon csudálkoznának, ha ölébe hullana a jó kereset.

A szájára tapasztotta tenyerét Balogh Bálint, nehogy meglássa elégedett mosolyát az asszony. De aztán játékosan, korholón rázogatia a fejét: no né, hogyan is látna Rozi, hiszen olyan sötét van. Ejnye, ejnye.

Már látták a szomszédos falu vasuti őrházának égő lámpáit. Az asszony megállt, aztán az ut szélére, a fák alá tipegett. Megvárta, amig embere utána lépegetett s csak akkor huzta elő köténye alól a kezét.

— Jó lesz az utra — mondta halkan —. Vegye csak lelkem — szipákolt s kezefejét embere kemény markába tette.

Tojást tartott mindegyik kezében s a ritka kincset féltőn párja tenyerébe helyezte. Arca pillanatnyira embere mellére bukott, de hirtelen visszakapta magát. Felnyult, mindkét karjával s lehuzta magához a bajuszos arcot s szájon csókolta. Szerencsés utat is akart kivánni, dehát az ilyen utra nem jó-kivánságokkal megrakodva inditják az embert. S azért csak azt mondta:

— Hát... hát csak siessék... lelkem.

Már a második falu határát közelitette meg Bálint s még mindig a szokatlan bucsun járt a feje. A két főtt tojás nagy kincs. Ugyan honnan szerezte és hogyan is őrizte ilyen észrevétlenül az az asszony! Ünnepi lakoma esik majd velük. Kenyér, meg zöld paprika sóval s kemény tojás!

— Rozi... Rozika — mondta hangosan s meg is állt. Meg kellett állnia. Régen volt nagyon, mikor az asszony kéretlenül csókra vetemedett. Még fiatal korában is... de nagyon megimádtatta magát s most meg... — Rozika — mondta ujra hangosan s bárányból süvegét hátratolta tarkójára, mert a meleg forrón kiverte homlokát.

Éjféltájt nagyon elfáradt. Leült a vasuti töltésre. De éberen ült s nehogy észrevétlenül elnyomja az álom, az eget vizsgálta buzgó igyekezettel.

Tiszta, csillagos volt a mennybolt. A derült feketés égen megkereste az ismert csillagképeket. Hamar meglelte a zöldesen ragyogó Kaszás-csillagot. Odébb a Göncöl-szekér rudja fordult lefelé, a fátyolosan villódzó Tejut felé. Mintha oda igyekezne! No nézd csak, a Göncöl mögött a Fiastyuk kotlik rengeteg pirinyó csibével. Tán a Göncöl alá huzódna vélük. Sokáig elnézegette a csillagok játékát. Meglelte régi ismerősét, a bujdosók lámpását: a Keresztcsillagot is. Haj, de régen nem nézte ezt! Pedig mennyire kedvelte mindig. Már kölyökkorában figyelmeztette rája az apja. A szegény betyárok védszentje volt ez a csillag. A Kereszt-csillaghoz imádkoztak mindig a szegénylegények, ha körülsettenkedni indultak az uraság pusztai ménesét.

Bizonyára meg is hallgatta őket sokszor s segitett is rajtuk. Máskülönben meg nem becsülték volna! S az apja sem. Bár az öreg nem adta magát lókötésre, de azt magyarázta: csak a magáét lopja vissza az uraságtól a szegény. Mert honnan az urnak az a nagy ménese? Miből tellett rája az uraságnak? A szegény keze munkája, verejtéke a kastély, a ménes, minden. De nem egyenként kell az urtól visszaszerezni, amit a szegénytől elzsákmányolt, nem apránként, hanem eccerre, mindenhol. Számadó csikós volt akkor öreg Balogh Bálint, de be-behunyta félszemét s a fülére feküdt, ha gyanus neszt hallott a pusztán, Orgazdasággal vádolták meg a végén s a vármegye rabja lett. A pusztai emberek nagy tisztelettel beszéltek róla. Még haló porában is. Pedig de nagyon megkinozták vallatáskor a pandurok. Or-

gazdát, cinkostársat kerestek rajta. A lábát is eltörték nagy buzgóságukban a pribékek. Sánta Balogh Bálintnak hivták ezentul az öreget.

— Ki fia vagy? — kérdezték fiát kölyökkorában az idegenek.

— A Sánta Baloghé. És Bálintnak hijnak éngem is — felelte hetykén a gyerek.

De ez régen volt. Hatvan esztendeje is van már. Szótlan, mogorva ember volt már akkor Sánta Balogh. Hétszámra se nyilt ki szája. De ha csendbiztost látott, olyan förtelmes káromkodásba kezdett, hogy asszonya sikoltozva rohant hozzája s tenyerét az átkozódó szájra tapasztotta. Nem, nem szemérmetességből, hanem, mert az emberét féltette...

— Mit tehetek róla — mondta Sánta Balogh, amikor elmult a csendbiztosi vész a szemhatárról —. Olyan utálkozás száll meg a láttukon, hogy no...

Rettentő ereje volt az öregnek. Még sántán is, bicegve, két kezét csipőre rakva, mindkét vállára szinültig telt gabnászsákot rakatott s igy masirozott a cséplőgépektől a raktárakig. De szerették is a bandagazdák s ki nem hagyták a bandából sose. Utat épitett, mocsarat csapolt, csatornát huzott, vagy részes aratónak szegődött. De a századvégen, van vagy negyven esztendeje, ujra csendőrök kerülgették. Akkor már nem lovat követeltek rajta, dehogy! Akkor már nagyobb dolgokról volt szó. Akkor már nem egyedül, hanem század s ezredmagával vivta a harcot az urak ellen. Akkoriban, végig a Nagyalföld urasági földjein, mint a láptüzek terjedtek a sztrájkok. S miattuk a föld felé bókolt az érett kalász s az élesre fent kaszák nem nyisszantak, nem vágtak rendet, hanem békésen pihentek az emberek vállán.

Az ezerholdas birtok szélén sorakoztak fel az aratók. A faluból csendőrszuronyok villámlottak, közeledtek. Tótokat tereltek maguk előtt. Aratni hozták a tótokat az uradalmi földekre az ispánok. Engedelmes, urtisztelő, elnyomorodott népség volt ez a felvidéki tótság. Az

ispánok jobban boldogultak vélük, mint a rátarti magyarokkal.

A kaszások élén Sánta Balogh Bálint állt s mellette a fia. Az ispán lovon jött feléjük s mögötte gyalogon lépkedtek a csendőrök. A nagyur leszállt s elsétált a kaszás sorfalon. Megállt Sánta Balogh előtt s rája kiáltott:

— Valamennyi... mars!

Az öreg nem szólt, nem mozdult, csak állt rendületlenül. Az ispán egyre dühödtebben orditozta, hogy már nincs szüksége senkire a bandából, valamennyi takarodjék. Az uton, csendőrök koszorujában, ijedten topogtak a tótok. Az ispán vérvörös volt s rekedten lármázva rángatni kezdte Sánta Baloghot.

— Ne lökdössön az ur! Amig jó dolga van — szólt rá az öreg.

Az ispán pofonütötte Sánta Baloghot. A vén ember elorditotta magát, a kasza levillámlott a válláról s ugy szakadt az ur mellébe, hogy a hegye a hátán jött ki. S ebben a pillanatban a kaszások sora ráfolyt a csendőrökre, akiket földre gázoltak, mielőtt fegyverükhöz nyulhattak volna. A tótok elszaladtak. A fellázadt aratókat másnap csendőrszázad gyürte le. Sánta Baloghot összetörték. Még a faluban, a jegyző pincéjében. Már a végét járta, amikor harmincadmagával a megyei tömlöcbe szállitották. Ott meg is halt hamarosan. Amikor négy-öt esztendő után ki-kiszállingóztak börtönükből a befogottak, a temetőbe vezetett első utjuk. Sánta Balogh sirján virág nőtt, rengeteg virág s a sirdomb körül gondos kéz gyeptéglákat ültetett el. Éveken át megtisztelték emlékét a városi munkások s szerte az alföldön soká és sokat emlegették az öreget a kétkézimunkások.

Sokszor megtette az utat a faluból a városi temetőbe a fia: ifjabb Balogh Bálint is. De a háboru idején megszakadt ez a látogatása. A háboru idején népfölkelő fuvarosként járta az országokat s amikor a nagy világöldöklés után hazakerült a falujába, ahol már a szegénység vette a kezébe a népek gyeplüjét, ujra elment a városba, a temetőbe. Rengeteg ember állta körül a

felhantolt sirt s beszédet mondtak az öreg emlékéről és nagyon sokan lekezeltek ifjabb Bálinttal. Az ünnepség végével a szónok megkérdezte tőle, miképen vélekedik az apjáról, meg az ügyről, amelyért az életét adta.

Ifjabb Balogh Bálint sokáig nézte a kérdezőt, aztán azt mondta:

— Aki perel, erősen pereljen.

Szekéren utazott vissza a faluba. Ő, meg az asszonya. Vénségük küszöbén született gyereküket, ugyancsak Bálint nevezetüt, szomszédok keze alá adták arra a kis időre, amig a vörös megye ünnepén a városban vendégeskedtek. Csöndes volt nagyon házuk tája. Két nagy fiukat elnyelte a háboru s szülei szomoruságá valahogyan le-lefogta késönjött kisfiuk játékos kezét-lábát, nyelvét is. Elgondolkozó, nagyszemü, csöndes gyerek volt ez a legifjabb Balogh Bálint.

Nemsokára darutollas tisztek jöttek a faluba. Megpofozták Balogh Bálintot, vén disznónak, uszitó gaznak mondták s magukkal vitték. Vele együtt még vagy tiz másik szegényt láncon, összetörve.

A városban ujra megverték. Hetekig csak hason csuszkált, mert a kinzásoktól nem tudott talpra állni. Négy esztendeig raboskodott, aztán hazakerült. A felesége öreg anyóka lett s kölyökfia, Bálint, meg libapásztornak szegődött.

A libapásztorból kisbojtár s a kisbojtárból béres lett. Aztán katonának vitték. Aztán ... az elmult esztendőben a kisbiró eljött vén Bálintért, a jegyzőhöz kisérte s az irodában a biró, meg a pap is ott voltak, felolvasta a jegyző a katonai törvényszék irását, amely hirül adta, hogy legifjabb Balogh Bálintot hazaárulás miatt felakasztották ...

... Csendes s szellőtelen volt a sötét rónaság. Az égen fakulón ragyogtak a csillagok. A szemhatár szélén már megszürkült az éjszaka. Fölbámészkodott vén Balogh Bálint a mennyboltra, de onnan is a jegyző kövér arcát látta maga felé ragyogni, amint szivarja mellől köpte a hiradást: fel-akasz-tották ...

Bálintot! Bálintkát! Szép, jó fiát. Megölték, akár a

nagyapját. Pedig jó volt nagyon, olyan nagyon ... akár a nagyapja. Százak, meg ezerek mondták: az egekben az isten se lehet jobb az ő kiválasztottaihoz, mint amilyen szivvel Sánta Balogh volt a felebarátaihoz. De csak a dolgosokhoz. És azt akarta ifjabb Balogh Bálint, hogy az ő fia hasonlatos legyen a nagyapához. Hát hasonlatos lett. A halálában is. Őt is urak juttatták a másvilágra.

Az urak! De az utat ehhez Balogh Bálint egyengette ... Gyülölöd fiam, aki a más verejtékén izzad, magyarázgatta legifjabb Balogh Bálintnak ... Gyülölöd őket és tanitsd meg gyülölni azokat is, akik még nem tudják, hogy milyen gaz ...

Tántorogva ment tovább az öreg. Fáradt volt már s félt leülni. Félt, hogy menten elalszik s akkor vége mindennek, akkor hiába volt a tervelgetés, mert nappal be nem juthat észrevétlen a temetőbe ...

Tavasz elején mondta Rozika!

— Bálint, megkereshetné a fiunkat.

Ugy, ugy! Megkereshetné! Mert megmondani, ha utána kérdezősködne, tán meg se mondanák, hogy hová kaparták el a hóhérok. Ha meg nem árulnák el, minek kérdezni! Még tán haptákba is kéne állni és meginstálni alázatosan uraimékat. Meg még tán be is fognák az embert, ha hazaáruló sirját akarja megtisztelni.

Megkeresi. Meg ő! S evvel a fogadkozással, tervelgetéssel teltek el estéik. Gyereke halálának az évfordulójára szánta vén Balogh Bálint a látogatást ...

A nyár elején mondta Jócsik Mihály s ugy tett, mintha nem látná az öreget, aki ott ácsorgott a piacon a háta mögött ... amikor kiabálva magyarázta szomszédjának a nagygazda:

— Létrát eszkábál az öreg Balogh — s mert nem kérdezte senki tőle, minek az öregnek a létra, nevetve hirdette: — Arra kell néki a létra, hogy meglátogathassa a fiát ...

Egy-két gazda nevetgélt a dolgon, de voltak ott olyanok is, akik csak a szemük sarkából küldték jókivánságaikat Jócsiknak. S ha a szemverés ölni tudna, száz

halált halt volna a szájas ember. Vén Balogh odébbállt, hazament s otthon továbbszőtték a tervet, ő, meg az asszony.

Rozika eszelte: elmégy Bálint, belopod magad a temetőbe, csak a szélén keress, odavetik az olyanokat... az olyanokat...

El-elsirta magát Rozika, amikor fiukra ugy emlékezett: az olyanokat!

— Rozi... Rozika — kiáltozott most Balogh Bálint. Megállt. Két öklét a szürkülő ég felé vágta, fenyegetőn és elsirta magát ő is.

A rónaságon, mintha valami mérhetetlen erejü, hangtalan sóhaj kélt volna. Megrezzent tőle az éjszaka és elpattant a földtől. Az elszürkült ég szemhatárára keleten tüzes domb tolakodott. Nem is domb volt, hanem tán egymásra dobott tüzes zsákok halma. Fölfelé hegyesedett most ez a domb s váratlanul tüztorony világolt a sikon. A torony csucsa egyre szélesedett s óriási véres gombaként meredt föl az égen. Aztán egyre fakulóbban izzott. Már subává huzódott szét a tüze. Belenézhetett bárki ebbe a széles, megritkult lebernyegbe. Aztán alulról száznyi csóva lőtt ebbe a tüzesen rengő falba. Szétvetette. S világosság áradt a sikra, amelyen most millió pacsirta köszöntötte az uj napot.

Már látszott a város. Nyilegyenes jegenyesorok közt vitt oda a harmatos aszfaltut, de Bálint a szántók között, a mesgyéken került a város oldalába. Gyárkémények, templomtornyok tekintgettek le a napban fürdő háztetőkre. S tán ötszáz lépésnyire volt a temető keritése.

Megállt s körülnézett. S mert senkit sem látott, ujra nekiindult. Észrevétlenül akart a sirkertbe jutni. Hiszen olyan ez a mai világ, hogy el nem nézik, ha valaki egy felakasztott ember sirját látogatja meg. S aki megkeres egy ilyen helyet, az is, meg az is, aki elnézi neki az ilyen tettet... maga is hazaáruló.

Majd itt, a temető hátában akad rés, ahol beleshet. S talán meglazithat egy lécet, amelynek a helyén bebujhat. Átmászni a keritésen nehéz volna, de ha muszáj...

Megállt, mert mintha a földből termett volna, elébe magasodott valaki.

— Hová, hová bátyám? — kérdezte az idegen.

Bálint megnézte a fiatalembert. Az árkot is fölmérte, amelyben a legény tanyázott s ahonnan hirtelen kinőtt. Nem igen éccakázhatott a mezőn, mert a szeme éber s a ruhája is majdnem hogy gyüretlen volt.

Nem felelt neki. Tovább ment, de többször hátra lesett. A legény ujra visszafekhetett az árokba, mert már sehol sem volt.

Be-belesett a lécek között. Meg is tapogatta egyikétmásikát, de keményen, mozdithatatlanul állt valamenynyi.

— Be akarna menni? — hallotta most a kérdést.

Az iménti legény állt mögötte. Ez tán a temető csősze! De nem! Akkor inkább belül járkálna. Odébb ment. Halkan sugta most utána az ismeretlen:

— Ahol három keresztet lát krétával, ott a bejárat.

Visszanézett. Az idegen még utána szólt, hogy ha már benn lesz a temetőben, a léceket illessze vissza helyükre... Meglelte a három keresztet, kiemelte a léceket s bebujt a nyiláson s vissza is állitotta gondosan valamennyit:

Az egyik siremlék mögül lány lépett elébe.

— Keres valakit, bácsi? — kérdezte.

— Én... — nyelt egyet s elfordult.

A fakeresztek, márványemlékek erdejében itt is, ott is ájtatoskodó állt.

Elkésett. Hiába volt a sok tervelés, hiába minden fáradsága, elbámészkodta az időt. Most már tele a temető. Levette süvegét s megtörölte izzadt homlokát.

Odébb a keritès mellett, egy sir körül, emberek álltak. Négyen. A sir négy sarkán. Egyenesen, mint a gyertyaszál, de arcuk, szemük a sirdombra fordult.

Valahonnan előkerült egy ötödik. A sir mellé telepedett. Az egyik ájtatoskodó ellépett s ennek a helyére cövekelte magát ez az ujjabbik. Most megint uj... meg még... A négy előbbi helyére négy uj ember állt. Moz-

dulatlanul, mintha őrségen volnának. Egyikük lány volt.

Szép gondozott sirt tiszteltek meg. Magasra hantolták, gyeptéglákkal körülárkolták s liliom, rózsa, meg szegfük halmai feküdtek a füves sirháton. Ujra váltották egymást a sarkokon. Most négy lány állt ki őrségre. De mielőtt felálltak volna, a sirdombra helyezték virágaikat.

Már ott állt a sir előtt Balogh Bálint. Látta, megmegrázkódik egy-egy őrtálló s hallotta: zümmögve, elcsukló hangon éneket is mondanak. Valami olyat, hogy: Szerettétek a népet s meghaltatok ...

A könnye folyt az éneklőknek s amikor egyenként elhagyták helyüket, meghajtották magukat mélyen.

Most már csak három férfi jött váltásra. A negyedik helyre Balogh Bálint állt. Senki sem hivta, csak ment, magától. Előbb a tündöklő kék égre nézett, aztán ő is odabuktatta szemét a sirra s hallgatta három őrtársának zümmögő, töredezett nótaszavát. A tiltott dal szavát az utolsó harcról.

Megfeszült vén Balogh Bálint dereka a rég hallott lázadó dalfoszlányoktól. A három férfi elhagyta a helyét. Bálint utánuk nézett. A sirok mögül kiugrálva, futva jöttek fiatalok s öregek, férfiak, asszonyok s lányok. Félkörbe álltak, arccal a sir felé, amely mellett még mindig ott állt az öreg. Valaki a kabátja alól széles, vörös selymet csavart le magáról. Botra erősitette a vörös zászlót, meglengette mélyen, s földig hajtotta a sir előtt s Balogh Bálint előtt.

Az egyik férfi halkan beszélni kezdett. A nagyapáról, akit megölt az uri erőszak s akinek a sirját már eltaposta az idő. Az unokáról is beszélt, aki a nagyapa hitét örökölte s őt is megölték az urak. De helyükre, a megöltek helyére áll más, állnak ezerek, tizezerek. Sokan buknak majd még a sirba, amig a népek szabadsága, a szegénység örömélete elkövetkezik. De az élők s a győztes szegények nem felejtik el vértanuikat. Idősebb Balogh Bálint s unokája: legifjabb Balogh Bálint emléke, sokáig él majd példaadóan. ..

Aztán szétszéledtek. A zászló is eltünt és el az emberek. Csak a beszélő férfi maradt vissza. Ő is ott állt a megtisztelt sir előtt s egy darabig elnézte vén Balogh Bálintot, aki immáron harmadszor betüzte a fejfáról fia nevét. Aztán megérintette vállát.

— Gyerünk bátyám, mert még ittérnek bennünket...

GYANU

(Vázlat.)

ELSŐ RÉSZ

Két héttel ezelőtt egy kórházi alorvost s három munkást kommunista üzelmek gyanuja alapján előzetes letartóztatásba helyezett a rendőrség. Két héten át folytak a kihallgatások, de a lefogottak a vallatások és szembesitések menetéből azt látták, hogy a rendőrség kezében nincsen terhelő anyag. Valaki, besugó, megszimatolhatta, hogy ők a földalatti szervezet fővárosi kerületének a titkársági tagjai, de bizonyitékot ellenük felmutatni nem tudott senki. Az ország egyik legnagyobb nehézipari üzemében, a fővároskörnyéki mozdonygyárban kitört sztrájkmozgalmak szitásával is megvádolták őket. De a lefogottak tagadtak, tagadtak.

Két hét mulva valami fordulat állhatott be a nyomozásban. A kihallgatások megszüntek és a gyanusitottakat, akik eddig csak a szembesitéseknél találkozhattak, közös őrizetes szobában helyezték el. Most éjjel-nappal ellenőrzés nélkül beszélhették meg terveiket s mutathatták egymásnak elgyötört testüket.

Egyik nap reggelén az ügyeletes rendőr szokatlanul finom reggelit hozott az alorvosnak. De ez az egy adag is olyan bőséges volt, hogy valamennyiüknek jutott a haboskávéból, kalácsból, tojásból, vajból és sonkából. Ebédre is különlegesen finom és óriási adag ételt hoztak. Vacsorára is. S a következő napokon is. Ki küldhette? A tányérokon egy közeli drága étterem monogramja volt.

A megvendégelt három munkás bizalmatlanul méregette az alorvost. A negyedik napon kijelentették, hogy nem óhajtanak részt venni a gyanus eredetü lakmározásban. Erre az orvos sem evett.

Másnap elegáns detektiv jött a cellába. Az orvos frissen vasalt nyári öltönyét hozta.

Hideg, ellenséges légkör ült a kis szobára. A doktor magára maradt ételeivel és remek nyári angol ruhájával. Már türhetetlenné lett az elkülönülés s a némaság. Végül az orvos törte meg a csendet. Akadozva mondta, hogy ő maga is megszakitana minden érintkezést egy olyan gyanus eset... egy olyan gyanus személlyel, aki finom ételekhez és elegáns ruhához jut a rendőrség jóvoltából. De... de ne gondoljanak semmi rosszra! Szörnyü, hogy olyan hősi kitartás után, mint amilyen négyüké, tehát az övé is volt, bizonykodnia kell, hogy ő tisztességes, hüséges forradalmár. S a szájaszéle reszketett, amikor arra kérte társait: várjanak végső itéletükkel. Talán a kintiek megbolondultak... Talán a menyasszonya, Zsófi... hiszen ismerik... kissé tulzott fontosságot tulajdonit a jó ruhának és a jó ételeknek... Talán összeköttetéseket teremtett, hogy a holmit ide juttathassa.

Senkisem felelt a rimánkodó szavakra.

Másnap borbély jött a cellába. Az orvost készitette ki. A finom kölniviz átjárta a cella rossz levegőjét. A fehérköpenyes mester néma balett-táncosként lejtette körül páciensét, aki hiába kérdezte: ki ő s ki küldte? Kora délután ujra eljött az elegáns fiatal detektiv s csudálkozva kérdezte:

— Doktor ur, miért nem öltözködött a vasalt, jó ruhájába?

Az alorvos azt felelte: hogy kimélni akarja egyetlen, jó öltönyét. Vigyék, küldjék vissza... A detektiv mosolygott, elvitte a ruhát, de kisidő mulva a doktor nyakkendőjével és cipőfüzőjével jött vissza.

— Az ügyészségre visz? — kérdezte az alorvos. — Vagy talán... szabadlábra helyeznek? — Az arca égett, amig befüzte cipőjét... Amikor elkészült öltözködésével, bucsuzkodón fordult társai felé. De azok hidegen, visszautasitóan néztek végig rajta.

Szédülőn, meg-megállva, mintha valami nagy terhet cipelne, ment a detektiv után.

— Fáj valamije, doktor ur? — kérdezte a detektiv.

— Mit kérdezi? Előbb halálra verik az embert...

— Én? Én eddig a szinüket se láttam.

Ez igaz. Ez a detektiv uj ember. Ez csak tegnap tünt fel a politikai osztályon. A ruhával! Zsófi küldhette a ruhát! Persze, hogy Zsófi. Megőrült! Tisztára!

Egy ajtó előtt rendőr állt. Kis bőröndöt tartott a kezében. Az orvos megismerte: az övé.

— Benne van az öltönye is. Amit nem akart felvenni. És minden, amit a házkutatásnál elvittünk. A revolvere is — mondta a detektiv. Bekopogott az ajtón, félreállt s intett: — Tessék belépni.

A fogoly a politikai osztály főnökének az irodájába lépett. A rendőrfőtanácsos cigarettázva ült az iróasztala mögött, sokáig mosolyogva méregette merev, kinyult látogatóját, aztán felállt s nyujtózkodva lépett eléje.

— Szervusz — mondta s kezet nyujtott. S mert az orvos nem fogadta el barátkozó jobbját, vállon karolta s gyengéd erőszakkal vezette a szobába. — Ülj le, Tamáskám — s lenyomta a fotelbe. — Parancsolj — feléje nyujtotta cigarettatárcáját, de mert a fogoly nem nyult a cigaretta után, derüsen faggatta: — Talán szivart?

— Nem.

— Nem vagy dohányos?

— De. Voltam. Vagyok is. De maguktól nem kell.

— Szamár vagy, fiam. Mit játszol haragszom-rádot? — A főtiszt hangosan nevetett, aztán megfordult, föl-lesétált foglya előtt, utóbb hirtelen eléje állt. — Örülök, hogy ujra látlak. Már egy hete nem találkoztunk. A városban meg ezalatt olyan hirek keringtek, hogy téged, meg társaidat szörnyüséges bántalmak értek. Itt. Nálunk — elgondolkozva szippantott a cigarettából. — Örülök, hogy nem igazak ezek a hirek.

— Nem igazak? Ki mondta, hogy nem igazak?

— No nézd... Csak nem bántottak? — döbbent meg a főtanácsos.

— Mit kérdezi? Tudja azt maga nélkülem is.

— Nahát! — elnevette magát. — Hogy ti micsoda

mimóza-lelkek vagytok. A detektivfőcsoportvezető panaszkodott nekem, hogy ti inzultusnak mondjátok már azt is, ha az ember letegez benneteket, anélkül, hogy erre a megfelelő társadalmi formák között kölcsönösen megállapodtatok volna. Te is ilyen vagy? — Várt. Aztán kabátja belső zsebéből papirlapot huzott elő és az alorvos felé nyujtotta. — Nesze. Itt a flastrom a bajokra.

— Ne tegezzen engem — mondta rekedten, elvörösödve a fogoly és hirtelen felállt.

— Jójó. Azér ne kiabálj, hallod-e! Ülj csak le s olvasd . . .

A fogoly állva maradt. S amikor elolvasta a rövid értesitést, amely megfelelő aláirásokkal s bélyegzőkkel igazolva adta tudtul, hogy őt, az állami szemkórház alorvosát a bejáró betegek osztályának vezető orvosává nevezték ki . . . szinte elszédült s menedéket keresőn kapaszkodott a fotel támlájába.

— No, mit szólsz hozzá? — kérdezte a főtanácsos. — Mi? Huszonnyolc éves korodban ilyen karrier! — lehajolt s fölemelte a földrehullt kinevezési okmányt. — Erre vigyázz! Ez nem mindennapi irás — s a fotelre tette a papirt.

A fogoly egészen a fotel mögé lépett s ott kiegyenesedve, a fejét hátravetve kiabálta:

— Mit akar tőlem? Mit akar tőlem evvel a komédiával?

— Komédia? Oh, te kedves szamár . . .

— Kikérem magamnak ezt a szemtelen hangot — mélyen, frissen lélegzett s érezte, foszlik agyáról, nyelvéről a zsibbadtság. — Tiltakozom most már nyolcadszor, tessék jegyzőkönyvbe venni, tiltakozom a kinzások ellen s tiltakozom a törvénytelenség ellen, amiért negyvennyolc órán tul itt tartanak.

— Hát mit csináljunk veled?

— Nemcsak rólam van szó. Három társam nevében is . . .

— Szóval: mi a teendőm?

— Negyvennyolc óra multán vagy letartóztatnak és

átadnak az ügyészségnek, vagy ha nincsenek bizonyitékok, engedjenek szabadon.

— Na hallod! Ezért ne kiabálj. Értek én a halk szóból is. Szóval: haza akarsz menni? Kérlek. Parancsolj. Nekem csak szólni kell... Szabad vagy.

— Mi... micsoda? — Az alorvos elvörösödött és ujra megkérdezte: — Mit... mi ez?

— Szabad vagy. Elmehetsz. — A főtiszt a foglyára mosolygott. — Akarsz taxit? Vagy akarsz állami autót hazáig?

Most még egy árnyalattal magasabbra vágta állát a fogoly. Szeme meglobbant. Megkinzott arca meg-megrángott.

— Nem... nem mondaná meg, mit... mit akar tőlem?

— Na hallod! Erre magadtól is rájöhettél volna. Adatokat akarok... Semmi mást, csak adatokat.

— Vigyenek... azonnal vigyenek vissza — kiabált a fogoly. De hirtelen összerezzent. Észrevette: rossz uton halad. A felháborodás már fél beismerés. Beismerése annak, hogy kommunista s adatokat tud, de felháborodik még annak a feltevése ellen is, hogy árulásra birhatják. Zavartan figyelte a főtanácsos mosolygó arcát s hirtelen lelökte a földre a fotel karfáján nyugvó kinevezési okmányt. — Ezért kár volt ezt a cirkuszt csinálni — mondta hangosan. — Igen. A halálba kinozzák az embert s utána azt hiszik, hogy egy ilyen rongygyal... — elhallgatott s gunyosan mosolygott.

— Ne tréfálj, te — szólt rá a főtanácsos, lehajolt s ujra felvette a papirt. — Vedd csak el! Nem kell? Ejnye, ejnye! Hát ilyen önfejü vagy? Ki hitte volna? Má szinte elhiszem, hogy tényleg kommunista vagy. — Hirtelen a homlokára csapott. — Áh, persze, igazad van. Igazán röstellem, szégyellem, hogy ilyen tökfejü vagyok — szeme játékosan csillant foglya felé. — De jóváteszem. Azonnal. — A telefonon babrált s felemelte a kagylót. — Szemkórház? Kérem a professzor urat... Szervusz, méltóságos uram,... igen, igen: én vagyok. Kérlek szépen, publikáltátok már a gyerek, na igen,

Tomi kinevezését? Nem? Nagyszerü. Ne is publikáljátok... Nem, nem fogadja el. Nem akarja, hogy olyannak lássék, mint, aki csak a kinevezésért tette. Persze, persze... igazi ideálista... Ismerősöknek elmondani? Hogyne! Hadd tudják meg mások is. Hadd ismerjék meg: ki ő, mi ő. Mert nekünk mérhetetlen szolgálatokat tett Tamás... a sztrájkmozgalmak szitóinak a leleplezésével... Szervusz — letette a kagylót s az alorvos felé biccentett. — Igy jó lesz?

A fogoly szeme szinte kiszakadt üregéből. Nehézkesen, nyögve kérdezte:

— Mit... mit csinál?

A főtanácsos a fejét csóválta.

— Hogy ez nékem nem jutott időben az eszembe. Hidd el Tamáskám: röstellem. Hát persze, hogy nem lehet téged a nyilvánosság előtt kompromittálni. Hiszen ez a kinevezés egyenesen plakát volna ellened arról, hogy puszta anyagiasságból szolgáltál nekünk — fölállt, szippantott. — Szóval igy jó lesz? Visszaviszünk a cellába s ott elmondod: azért adtunk neked külön kosztot, mert vallomásra akartunk birni. De te nem vallottál.

— Nem... nem vallottam — mondta utána gépiesen a fogoly.

— És hogy rémesen összevertünk. Állni se tudsz. Szimulálsz. Orvos vagy. Tudod, hogy hogyan kell. Mi meg olyan forradalmár nevet csinálunk neked, olyan sajtót, amilyet még primadonna se kapott. A demokrata ellenzéki sajtóban féloldalas cikkeket iratunk, hogy ugy kinoztunk téged, mint a spanyol inkvizitorok, de te... hü maradtál. Szóval, Tomi fiam, itt maradhatsz nálunk, mint kitünő forradalmár, de előbb elmondod szépen: hol lakik, hol található a kommunista párt... központi vezetője. Nem elég tudni, hogy ő irányitja ezeket a most kitört, országos méretekben kifejlődő sztrájkokat, hanem a lakása is kell, a találkozó helyeit is mondd el. Szóval neveket, fiam. A többi nevét, lakását. Ahogyan Kristófét, a sógorodét, a vezetőét... már bemondtad...

— Csirkefogó — üvöltötte el magát az orvos. — Maga aljas, aljas... — öklét előrevágva ugrott a tanácsos felé, de az ajtón beugrott a detektiv s lefogta mindkét karját. A szoritó ölelésben elernyedt s szinte elájult. Nem, nem a fogástól. Dehogy! Az állhatatlansága kinozta. Mert ugy érezte, ujra elszólta magát. Ujra felhorkant és ujra elárulta magát: hogy van, igenis... van titka. Rémes! A főtanácsos gunyos szeme is mintha ezt igazolná...

A küszöbre két rendőr is felsorakozott. A főtanácsos ujra visszatelepedett iróasztala mögé. Uj cigarettára gyujtott, a füst egészen elboritotta az arcát, a fejét. A füstfelhő mögül kérdezte:

— Szóval: nem! Kérlek! Szamár kölyök vagy! — Hangja megkeményedett. — Vigyék — mondta ridegen.

— Hová? — kérdezte a detektiv.

— Az uccára. Vigye maga a doktor ur böröndjét. A doktor ur nagyon fáradt — és mert a fogoly nem mozdult, rámordult: — Na, mi lesz? Egy-kettő! Nem érek rá. — S intett a rendőröknek: — Vigyék!

* * *

A telefon csengett. Zsófi felemelte a kagylót. Ismeretlen férfihang mondta, hogy a csónakházban adták neki a telefonszámot s biztatták, hogy talán a kisasszony kölcsön adja neki a csónakját. Csak három órára. Nagyon hálás volna s boldogan fizetné a költséget.

— Három órára? — kérdezte Zsófi.

— Igen, háromra és este tizkor visszavinném.

Zsófi szétnézett a kisirodában. Fel is állt asztala mellett. Az idegen férfi ujra kért. Csak három óráról volna szó. És azt mondják a csónakházban, hogy a kisasszony hétköznap amugy is ritkán...

— Nem. Sajnálom. Nem adom — szólt közbe a lány s letette a kagylót.

Egy darabig mereven nézte a készüléket s szinte ön-

tudatlanul az ablakhoz lépett s az uccára bámult. A fővároskörnyéki kisváros akácsoros mellékuccája csöndes, néptelen volt. A szemközti ház kőkeritése tövében nagy farkaskutya hüsölt s hátán macska aludt békésen.

Elforditotta fejét az idilltől, letelepedett asztalához, papirt csavart az irógépbe. Főnöke megbizásából egyik üzletfelüknek irt levelet, de a második sornál abbahagyta a munkát. Nem ment. Majd holnap. Az öreg ugy sincs itthon. Csak egy hét mulva érkezik haza vidéki körutjáról, amelyet egy nagy svájci sajtgyár országos képviselőjeként tett meg évnegyedenként. Ráérnek a levelek.

Elismételgette magában: három órára... tiz órakor... Ez azt jelentette a megállapodások alapján, hogy tiz órára a hármas fánál találkozzék... Kivel? Valakivel. Majd kiderül.

Szóval Tomi mégis igazat mondott: „Ha én nem leszek már, ha engem lefognak, ne keresd többet azt az elvtársat, akihez az összekötőm voltál. Mindenkivel szakitsd meg az érintkezést s csak ha jelentkezik nálad valaki és bemondja...". Szóval... mégis igazat mondott.

Eh, ez nem jelent semmit! Persze, hogy régebben igazat mondott. Amikor még tisztességes volt. Persze, hogy az volt. Hüséges, lelkes, kedves. De odabenn a rendőrségen... megtört. Megtörték. Lehunyta a szemét. Maga előtt látta vőlegényének finoman ivelt homlokát, derüs kék szemét s mosolygó ajkait. Szinte elsirta magát.

Csöngettek. A cselédlány bejött s jelentette, hogy egy egészen idegen ur sürgősen üzleti ügyben... Nem fejezte be mondatát, mert a félig nyitott ajtóban megjelent a látogató.

— Elmehet, Mari — szólt halkan, szinte ijedten a lány felé Zsófi.

A szobalány kiment. Most a látogatót nézte Zsófi. Feketearcu, szélesvállu, zömök ember... Félt. Ez a félelem majdnem mindig rárohant, ha találkozott evvel a fiuval. Mert... mert nem lett volna szabad. Mert

Anti egy nagyüzem sejtvezetője... és mert a parancs ugy szólt: „Ha engem lefognak, szakits meg mindenkivel...". Eh, ezt Tomi mondta. S amit egy áruló mond... Rémes, még elgondolni is... Négyéves együttlét után. De... de hiába: a mozgalom, igen a munkásság érdekében nagyobb áldozatokra is képesek az elvtársak. Bár... ennél nagyobbat kevesen hoztak. Ez... ez szinte vértanuság. Tamás... az életének a fele... volt... Volt. S hogy időben otthagyta... ehhez a nagy önfeláldozáshoz Tóni segitette hozzá. Ha ő nincs, ha ez a kemény pajtás nem hozza az adatokat Tomi árulásáról... szent Isten... milyen piszokba zuhant volna! Igen... éppen ez az! Ha Antival nem találkozik, ha evvel a hüséges, kemény fiuval nem kerül össze, talán sose derül ki, vagy csak későn... Tomi aljassága...

A feketearcu, szélesvállu, zömök ember betette maga után az ajtót és lomhán előrejött az iróasztalhoz.

— Meg vagy lepve, mi? — kérdezte.

— Hát hogy mersz... hogy mertél idejönni?

— Mit csináljak? Telefonálni nem akartam. Hátha kihallgatnak.

— Meg vagy őrülve? Ha kihallgatják a telefonunkat, akkor az uccán is figyelnek — suttogta idegesen Zsófi s az ablak felé intett.

— Körülnéztem — mosolygott Antal. — Félóráig lestem a lakást. Senki gyanus pasast nem láttam.

— Senkit? — kérdezte megkönnyebbülten a lány. — Igaz... mér is figyelnének? Én csak a menyasszonya voltam Tominak. Ezt biztosan tudják a rendőrségen is. Hogy csak a menyasszonya voltam.

— Ha ugy tudják, akkor jó.

— Csak nem gondolod, hogy Tamás... rám is... hogy Tomi hazudott?

Antal nem felelt. Végignézte a magas, karcsu lányt, hirtelen feléje nyult s megsimogatta czüstszőke, fiusra vágott haját.

— Tegnap éjjel rosszkedvü voltál. Elutasitottál...

— Te meg vagy őrülve. Tamás miatt minden percben engem is... és ide akarsz jönni hozzám...

— Szóval csak ezért? ... Akkor jó!

— Hagyd már ezeket a szamárságokat.

— Szamárság? Szamárság, ha én miattad-utánad egy kicsit megőrülök?

— Azt látom. — A lány elmosolyodott s elforditotta arcát a lobbanó, éhes férfiszemek elől. — Őrültnek tényleg őrült vagy.

— Igen — mondta a fiu s szemét le nem vette a mosolygó lányról. — Igen. Aztán van más is. Más ok is a megőrülésre.

Zsófi feléje fordult. Arcáról eltünt a mosoly.

— Ma hajnalban ... — kezdte halkan Antal — ma, hajnali három óra tizkor lefogták a sztrájkoló mozdonygyári kovácsmühely tizenkét emberét.

— Szent isten ...

— S hetet a szerelőmühelyből.

— Lefogtak?

— Igen. És a kovácsmühelyből három mérnököt. Az egész sztrájkvezetőséget.

A lány hallgatott. Csak remegő ajkai mutatták felindulását. A fiu sokáig nézte.

— Engem is kerestek — suttogta Antal. — Meg az összekötőmet is. De mink Tamás lefogása óta illegalitásba mentünk. Igen ... ha van valami eldugni valód ...

— Nekem? Nálam, nincs mit eldugni. Már mondtam, én csak ... én — akadozott és elforditotta fejét. — Én csak a menyasszonya voltam. Semmi más.

— No, ne viccelj.

— De igen. Ez igy van. Ő nekem soha semmit ... És én azért is hagytam őt el, mert ő nem akart engem tanitani ...

— Maradjunk csak a tényeknél — mondta csöndesen a fekete fiu mosolyogva. — Te otthagytad, amikor bizonyitékokat szereztem neked arról, hogy áruló lett.

— Igen. Ezért is. Mert én csak az egyenes embert ... — zavart lett s csak nehezen folytatta: — Én nem bánom, bármilyen elvü ... de legyen becsületes.

— Bármilyen elvü? Gyönyörü! Mondhatom.

— Igen, ez igy is van! Akit én szeretek ...

— Szép! És... és mit szól ehhez a bátyád?

— A bátyám? — kapkodott levegő után Zsófi. — A bátyám sem érdekel. Azt se tudom, hol van, mit csinál. Hat éve nem is irt. Biztosan ő se kommunista már — hirtelen az ablakhoz ment és becsukta. Aztán ujra kinyitotta, mélyen kihajolt rajta és körülnézett az uccán. Amikor visszajött az iróasztalhoz, már nyugodtan mondta: — Apa már régen megszakitotta vele az összeköttetést.

— Kivel?

— Kristóffal. A bátyámmal.

— Jól néztek ki — mondta fanyar mosollyal a fiu és fekete arca elborult. — És jól néz ki a munkásmozgalom is. Ugy beszélnek erről a te hires bátvádról, mint a forradalmár mintájáról. Még neked is kijutott a nimbuszából. Meg a te hires Tomidnak is. De azon aztán ne csudálkozzatok, ha a prolik odébbrugnak benneteket. Mindenkit. Minden intellektuellt.

— Megőrültél? Az én bátyám...

— Tudom, tudom... Kazánkovács volt a mozdonygyárban. De már tiz éve, hogy kikerült az üzemből. No de jó... mondjuk: ő az... proli...

— Ő az. De te... te magad se vagy proli.

— De én az vagyok. Müszaki rajzoló. Gyári ember. Paraszt szülőktől.

— Nem az a fontos, ki honnan jön. Tamás is proliszármazásu és mégis...

— Ne papolj itt nekem. — Elkapta a lány kezét s az arcába hajolt. — Te, ugye, te hazudtál? — Magához huzta. — Te... az nem lehet, hogy te csak egy kisaszszony vagy és semmi más. Te... én téged szeretlek, de ha nem az vagy, akinek tartalak, tartottalak: kommunistának... én téged... én nem is tudom, mit csinálok veled. — Fölemelte, a levegőbe s utána leállitotta a földre s morogva, fujtatva mondta: — Beszélj, mert... én megfojtalak.

— Hülye — szólt rá a lány s hangosan fölnevetett. Megrántotta a fiu fülét s elugrott mellőle az asztal mögé.

Egymásra nevettek. Sokáig.

— Furcsák vagytok ti ... ti tulkok, intellektulkok — kezdte Antal s ragyogó szemét a lányra függesztette. — Egészen megzavartok. Egészen megzavarsz. — A lányhoz lépett s a kerevethez vonta. — Zsófi, én megmondom őszintén, én abban a te néhai fiudban ...

— Ne mondd ezt. Ez olyan ronda! Fiud ... Pfuj ...

— Ronda? — elcsudálkozott. — Mér volna ronda?

— Jasszos.

— Kérem alássan. Szóval én már előbb is láttam gyanus dolgokat abban a te Tomidban.

— Gyanus dolgokat? — elhuzódott. — Az nem igaz.

— De nem szóltam, mert attól féltem: azt hiszed, hogy csak féltékenységből beszélek rosszakat róla — visszahuzta maga mellé a lányt. — Ez disznóság volt tőlem. Mert előbb is leleplezhettük volna.

— Ez nem igaz. — Zsófi felugrott s szembefordulva vele kiabálta: — Ilyeneket ne mondj. Tomi tisztességes ember volt.

— Igen? — nevetett. — Egy tisztességes spicli.

— Megverték. — A lány szava elfulladt s szeme könnyes lett. — Nagyon megverhették.

A fiu fölállt. Végiglépkedett az irodán, becsukta az ablakot s visszajött. Megsimogatta Zsófi könnyes arcát s fölényesen, apásan mondta:

— Erről szokj le, erről a nagyzolásról. Senki se hibátlan. Te se. Nem olyan nagy dolog, hogy nem ismerted fel idején ebben a te Tomidban a csirkefogót. Csönd. Igenis: csirkefogót. Most meg vagy sértve, mert nem ismerted föl — nevetett. — Ha mindenkiről mindent ki lehetne szagolni idejében ... ajaj ... hol tartana már a mozgalom! De hagyjuk ezeket a nyavalygásokat. Inkább arról beszéljünk, hogyan és kihez jelentsük a lebukást. — Várt. — Mi az, mit nézel ugy? Valamit tenni kell. Uj sztrájkvezetőséget kell szervezni. És ezt csak a Kábé ...

— A Kábé? Én nem is tudom ... Nekem ilyenekről Tomi soha ...

— Tomi? Neked ő még mindig Tomi?

— Jaj Istenem! Hát megszoktam. Négy év nagy idő.

Antal feléje nyujtotta kezét. Zsófi engedelmesen közelitett. A fiu lágyan simogatta a haját, a hátát s közben suttogva mondta, hogy katasztrófa fenyegeti a sztrájkot. Tamás árulása miatt az egész fővárosi titkárság lebukott és a mai gyári lefogás az mutatja, hogy Tamás mindent kiad. Most uj sztrájkvezetőséget kell beállitani. Még ma. Estére. Nem állhat vezetés nélkül ezerötszáz sztrájkoló.A Kábé, ugyátszik, elvesztette a kapcsolatot az elvtársakhoz és nem tudja hogyan és ki által férkőzzön hozzájuk. Tehát a párttagságon a sor az utat megépiteni. Akinek ötlete s módja van hozzá... Donogó, duruzsoló hangja elfulladt. Szája majd a lány szájára tapadt... Csengettek. Zsófi felugrott. Antal arca eltorzult a dühtől s halkan káromkodni kezdett. Kifelé füleltek.

— Eszti... Eszter jön — suttogta Zsófi. — Ha megkérdezi, azt mondod: csónakázni hivtál.

— Az a műtősnő? Az a hájtömeg? Ez is maradhatott volna a fenébe.

Az ajtót feltépte a látogató: kövérkés arcu fiatal nő.

— Eszti — kiáltotta Zsófi és ölelőn tárta feléje karjait.

— Hagyd csak — mondta a vendég s kitért a meleg üdvözlés elől. — Nem szeretek csókolózni. Különösen lányokkal nem.

— Parancsoljon — szólalt meg Antal és meghajolt.

— Maga fiam — mondta Eszter és figyelmesen megnézte a szélesvállu fekete embert — maga nem az én zsánerem.

— Tudom. Inkább a karcsu, magas, szőke és kékszemü.

— Tekintve, hogy én fekete és molett vagyok, ez a tipus inkább fekszik nekem.

— A kollégája? Tamás urfi?

— Az igen. De az sajnos... — Zsófi felé fordult. — Éppen róla van szó. Félórája telefonált az ügyvéd, hogy visszavontad a meghalalmazást Tomi védelmére. Mi ez? Cserbenhagyod a vőlegényedet?

— Volt vőlegényét — szólt közbe Antal.

— Maga lesz szives és hallgat! Igen? — ujra Zsófihoz fordult. — Szakitani a vőlegényeddel, amikor bajban van, ez még sincsen rendjén.

— Tudomásom szerint — mondta Antal —, az a bizonyos uriember nincsen bajban. Sőt! Azon az uton van, hogy másoknak csináljon bajokat. Ő maga meg ranglétrákat fog átugrani.

— Maga meg van őrülve. Már be is töltötték az orvosi állását.

— Ajjé, majd visszaveszik. Ajjé! Főorvos lesz. Az az ur, a maga barátja, közönséges áruló.

— Mi? Micsoda? Zsófi, mifajta emberekkel lógsz te? Ez agybajos.

— Az az ur — kiabált Antal — becsempészte magát hiszékeny munkások és intellektuellek bizalmába. Le is tartóztattatta magát és telekürtöltette az országot, hogy verik, kinozzák, közben meg kiderült, hogy közönséges besugó.

— Amit maga mond, az piszkos rágalom.

— Bocsánat — egyenesedett ki sértődötten a fiu.

— Nekem, fiam, magával semmi dolgom. Én azt se tudom, kicsoda maga. Csak az utóbbi időben látom magát, amióta Toni helye megüresedett Zsófi körül. De miattam akár agyonfalhatják egymást, miattam játszhatnak kommunizmust is... de a gyerekkori barátomról ne merjenek... — felugrott és Zsófi felé lépett.

Zsófit eleinte mulattatta barátnője ugrató hangja, de lassan elfakult a jókedve. Eszter céltudatos és jó elvtárs, aki már napok óta tudja a szállongó hireket Tomiról. És mégis most, egy felelős elvtárs előtt... hiszen Anti az... üzemi sejtvezető előtt... egy árulással gyanusitott embert véd. Ez... ez pártellenes cselekedet. Igenis: pártellenes. Ha a gyanu első jelei mutatkoznak, le kell számolni a gyanuba vett emberrel. Még ha százszor is gyerekkori barát... Kiegyenesedett és harciasan nézte végig barátnőjét.

— Hiába fölényeskedsz... — kezdte bizonytalanul, de aztán kiabálva folytatta: — Igenis, fölényeskedsz! Igenis nincs igazad, mert ebben az esetben...

— Ne ordits, fiam, mert itthagylak.

— Igenis, itt már minden tisztázódott. Minden jel arra mutat, hogy Tomi...

— Hogy Tomi tévedett, amikor elhitte, hogy te hozzája tartozol.

— Most nem erről van szó.

— Most csak erről van szó!

— De nem — kiáltotta ujra Zsófi. — Most arról van szó, hogy ma éjjel lefogtak a mozdonygyárban huszonegy embert... az egész sztrájkvezetőséget.

Eszter meghökkent. Megtámaszkodott az iróasztalban, a mennyezetre nézett és mintha a magasban ülne valaki s annak suttogta volna:

— Mi... mi bajod neked a mozdonygyárral?... Mit érdekel téged a mozdonygyári sztrájk?

— De Eszter — szólt rá megrőkönyödve Zsófi.

— Engem — mondta most már lehiggadva a doktorkisasszony és mosolyogva nézte Antalt, aki zsebredugott kézzel állt mögöttük s mohón figyelte kettőjük harcát, — engem nem érdekel a ti összeesküvéstek. Miattam játszhattok romantikát, összeesküvést, én nem...

— Huszonegy ember élete magának romantika? — kérdezte a fekete ember.

— Nekem magához semmi közöm. Tulajdonképpen mit akar itt maga?

— Itt? Többek közt csónakázni. De ha valami titka van Zsófival, kérem... elmehetek.

— Fölösleges. Nekem nincsen titkom, pláne maga előtt.

— Pláne? No, arra kiváncsi vagyok, hogy miért pláne? — s kakaskodva lépett egyet előre.

— Még csak a monoklit nem vágta a szemére — kacagott Eszter. — Nem óhajt provokáltatni? Mert még más is következik. Egy hölgyet akarok a jelenlétében megsérteni. Véleményt akarok mondani egy olyan sze-

relemről, amely állitólag az egeket csapkodta a lángjával.

— Eszter... ne izetlenkedj — szólt rá rekedten Zsófi.

— Nem szerelemről van itten kérem szó — mondta Antal.

— Ugy van. Ugylátszik, maga nem is olyan jámbor, mint amilyennek tartatja magát.

— No, de kérem.

— Maga, fiam, ne kérjen semmit. — Zsófihoz fordult. — Különben is azért jöttem, hogy megmondjam: meghatalmazást Tomi védelmére én adok az ügyvédnek.

— Csak hozzátartozó adhat — mondta halkan Zsófi.

— Az leszek. Mondjuk: menyasszony — s nevetett, mintha csiklandoznák. — Remek: Tomi menyasszonya. Te már lemondtál róla. Valami miatt. Valami ráfogás miatt. Mielőtt meggyőződtél volna: elkövette-e azt a bizonyos...

— Árulást, könyörgöm, árulást — figyelmeztette Antal.

— Mielőtt megkérdezted volna tőle...

— Jótól kérdezné.

— Magának ehhez a dologhoz semmi köze.

— Talán mégis!

— Aha. Tomi örökébe akar lépni?

— De Eszter! Meg vagy őrülve? Mi van veled? — suttogta Zsófi.

Eszter feléje fordult... Hősnő Zsófi, igazi hősnő. Zsófi mintája az önfeláldozó elvtársnak, aki gondolkozás nélkül szakit vőlegényével... mondta tegnap a kórházban két inspekciós kolléga. Az igaz: gondolkozás nélkül... a találó kifejezés: gondolkozás nélkül, felelt akkor indulatosan Eszter. A két orvos-elvtárs lehordta, egész éjjel veszekedtek s reggel a kollégák szinte tüntetően elnéztek fölötte... Hülyék, istentelen hülyék, dühöngött magában egész nap s most rohant ide, számonkérni Zsófitól a vádakat, amelyeket a felsőbb szervek jóváhagyása, sőt tudomása nélkül terjesztett.

Itt meg ez a kellemetlen fráter riasztotta. Ezt sohase szivelhette.

Már elfáradt s kimerült a színészkedésben. Indulni készült. Csöngettek. Az előszobából hangos beszéd zaja szürődött be.

— Szent Isten — suttogta Zsófi. — Tomi öccse ez. Ismerem a hangját.

Most bejött a cseléd. Levelet hozott.

Zsófi átvette s feltörte a boritékot. Átfutotta a kusza sorokat.

— Elmehet — suttogta fehéredő szájjal. — Mondja annak a fiunak: elmehet.

— Válasz nincsen?

— Nincsen. Mondja neki, hogy nem érek rá. Elmehet. — A lány kiment. — Ki... kiszabadult — dadogta Zsófi s rettegve hol Eszterre, hol Antalra nézett. — Ma délután.

— Igen? Ki? — kérdezte gunyosan Antal. — Érdekes. Ő ki, s huszonegy meg be...

— És vár... engem... — elsirta magát s Eszterre borult. — Rémes...

— Rémes — mondta Eszter is és rekedten hozzátette: — Rémes, ha egy lány vőlegénye kiszabadul a börtönből.

— Bizony — bólogatott Antal és mosolygott.

* * *

A szigeti tejivó előtt az alorvos leugrott a taxiról s kifizette a soffört. Körülnézett. Mögötte, vagy ötven lépéssel, autó állt meg. Zárt, nagy kocsi. Valami nagyon gazdag emberé lehet... A tejcsarnok nagy kerti helviségében csak kevesen voltak. Belépett. A telefonfülke üres volt. Felemelte a kagylót. Ujjai reszkettek. Kétszer is elvétette a számokat. De amikor felcsendült a tölcsérben Zsófi hangja, megnyugodott.

— Zsófi... Zsofka — mondta halkan. — Én vagyok. Zsofka. Gyere. Itt várlak a szigeti tejivóban. Mi... micsoda? Nem akarsz? Igen... Az üzenetedet

megkaptam. Azért telefonálok, mert megkaptam. Zsofka, ha volt benned valaha, valami irántam... Zsofka... valami rettenetes szerencsétlenségtől félek... Zsofka, nagyon kérlek! Nem jössz? Hát... hát ilyen vagy te?... Hát idehallgass. Egy órát várok itt rád. Ha nem jössz, itt a tejivóban egy óra mulva agyonlövöm magamat — visszaakasztotta a kagylót. Egy kiszolgáló lány állt rémülten mögötte. Zavartan, mosolyogva mondta neki: — Csak... csak tréfáltam.

Leült az egyik asztal mellé. Uzsonnát rendelt. Virágillatot hozott a viz felől a szellő. A közelben a parkot locsolták. A vizsugár fölött szivárvány reszketett s mögötte, mint valami sziklafal, emelkedett a hársak tömör lombkoronája. Elbámészkodott az üde szineken. A kiszolgálólány elébeállitotta a kivánt ételeket. Észre sem vette.

Valaki köszöntötte. Gépiesen biccentett s csak pillanatok mulva nézte meg az asztalához telepedett fiatal, elegáns detektivet.

— Mit... mit akar?

— Erre jártam. Minden délután erre sétálok — mondta a detektiv s leült. — Meguzsonnáznék, ha a doktor ur megengedi.

... Ez... ez itt járt? Véletlenül? Erre?... Őrültség. Körül kellett volna nézni, mielőtt a taxira ült...

— Egy barna kávét, szürve, habbal... — hallotta most a detektiv rendelkező szavát.

... Borzasztó... Mi lesz itt, ha Zsófi idejön?... El... el kell innen menni, a sziget bejáratához tán és meglesni Zsófit...

De most... most már minden hiába. Hi-á-ba... Elfordult, nehogy a detektiv meglássa az arcát, amelyen elsimultak a gyötrődések s amelyen árulón fölragyogott a hirtelen öröm. Mert a terrasz szélén sorakozó bokrok mögött feltünt egy pajtás: Antal.

— Cimbora, kedves, ne nézz ide — motyogta magában az orvos. — Cimbora, eridj innen, itt egy hekus van. Vigyázz — szeme találkozott a fekete ember tekintetével. — Cimbora, vigyázz — s a detektiv felé bólintott.

— De... dehát megőrültél? Nem akarod észrevenni a figyelmeztetést? Te... te állat, hát nem látod, hogy nem ismerlek meg? — Megnyugvó sóhaj szakadt ki a száján. — Nna, végre — Antal már három lépésnyire közelitette meg asztalukat, amikor meghökkent, megállt s meglepetten fölismerte a detektivet. De már fél szempillantás mulva tovább is sétált. Mintha mi sem történt volna. S közönyösen elballagott.

— Remek! Ahogy ez átkapcsolta magát a meglepetésből a közönybe! És remek, hogy van, él, szabadon! Ha másnak nem, neki is szólhatok: pajtás, mondd meg valakinek, bárkinek, hogy velem beszélni kell, jöjjenek hozzám az elvtársak, mert sulyos, rémes dolgokat kell jelentenem. Ők jöjjenek... Ők, mert én nem tudok. Mert a menyasszonyom... az összekötőm, nem akar tudni rólam... De nem, ez marhaság! Neki nem szabad megtudni, hogy Zsófi az összekötőm. Ezt neki megmondani, lényegében árulás volna.

— Doktor ur... — hallotta a detektiv hangját.

— Hallja, menjen innen — olyan düh fogta el hirtelen... felugrott. — Hallja... ha mégegyszer hozzámtolja a pofáját... — mondta vörösen s fuldokolva.

— Kérem, kérem — a detektiv felállt s bocsánatkérően mosolygott. — Igaza van. Nem szabad a nyilvánosság előtt kompromittálnom — s cinkosan a szemébe ka csintott.

— Ezt a piszok szemtelenséget — kiáltotta fuldokolva s hátrakapott a revolverzsebe felé. — Hallja, ha mégegyszer hozzám tolja a pofáját...

A detektiv fogta a tálcáját s sietve másik asztal felé vonult.

— Fizetek — kiabált az orvos. — Kisasszony, fizetek.

— Azonnal, — hallotta messziről a lány hangját.

Leült s várt. Mögötte megcsikordult a kavics. Valaki ellépett mellette s halkan, érthetően azt mondta:

— Piszok, áruló! Detektivvel őrizteted magad?

Felkapta a fejét. De már csak a szidalmazó hátát látta. Felugrott s a távolodó után iramodott volna...

de ujra csikorgott a kavics s ujra felhangzott félhangon a szidalom:

— Áruló. Piszok. Nem szégyelled? Bajtársaid bőrén . . .

A vér elhült ereiben. A detektiv éppen idenézett az ujságja mögül. És ez . . . ez a szamár, ez a lelkes kölyök . . . Feri, a mozdonygyári összekötője . . . Szent isten, ha ez lebukik!

De nem történt semmi baj. A fiu már odébbállt. A detektiv nyugodtan olvasott. Nincs semmi baj. Sőt. A lényeges az, hogy ez a két gyerek is: van, él. Szabadon. Hüen. Igen: hüen. Hiszen a hüség füti őket. Hüségükből nőtt a gyülölet, amely idehajtotta őket, leköpni az. . . az árulónak vélt . . . Dehát hogy lehet az? A legalsóbb szervekben is hire terjedt? Elterjesztette valaki? Zsófi nem jön a találkozóra . . . S véletlenül toppant ide Antal? És ez a kettő? És . . . érdekes, Antal felismerte ezt a detektivet. Igen, csak akkor állt meg s fordult el, mikor megismerte . . . Érdekes! Ezt a nyomozót senki sem ismeri. Csak ő? Tyüh, a kutyauristenit . . . itt valami rémes . . . marhaság történt. Ismeri és mégis ideküldte ezt a két lelkes, gyanutlan gyereket tüntetni. . . A detektiv asztala felé pillantott. A detektiv eltünt.

Csak nem . . . csak nem lopakodott ez a két tüntető fiu után!

— Hej Anti, hej te . . . te átkozott barom!

Valaki lefogta két hadonászó karját. Zavartan felpillantott.

— Eszter — mondta röstelkedve, de szava elfult, mert látogatója átkarolta és szájoncsókolta. Amikor leváltak válláról az ölelő karok, utánuk nyult, mint a mentőkötél után s fuldokolva az örömtől, kérdezte: — Eszter . . . mondd . . . nem tévesztettél össze valakivel?

— Mér? Elég csinos fiu vagy ahhoz, hogy megcsókoljalak — mondta mosolyogva a műtőskisasszony s leült. — Nem zavarlak? Ide várasz valakit? Elmenjek? No, de ne szoritsd ugy a kezem. Annyira akarod, hogy maradjak? Maradok, persze . . . Micsoda markod van, Tomi — simogatta szabaddá vált csuklóját. — Gondol-

tam, kilevegőzőm magamat s a lakásod felé sétáltam. A házatok előtt találkoztam a cselédlányotokkal. Az mondta: kiszabadultál s ide a tejivóba mentél. Hallotta, mikor bemondtad a soffőrnek. No, mondj má valamit. Ugy nézel rám, mintha tudj'isten ki volnék.

— Örülök neked.

Egymásra néztek. A lány mosolyogva állta a fiu elgyötört szemeinek a vizsgáját.

— Mondd, Tomi — kezdte később —, nagyon megvertek?

— Ezt... ezt hagyjuk.

— Jó, hagyjuk. Aztán... add csak ide a jobb mancsodat.

— Minek?

— Mafla, gratulálni akarok a kiszabadulásodhoz.

— Fölösleges. — Összehuzta magát, mintha fázna. — Azt mondtam: fölösleges? Rosszul mondtam. Nekem ne gratulálj. El ne mondd senkinek, még azt se, hogy láttál. Tagadj el. Bélpoklos lettem. Nem, dehogy, nem lettem, csak ugy hirlik. És akkor aztán te rád is rádteriti a vizeslepedőt valami... járványorvos. — Elhallgatott s zavartan forditotta el fejét.

— Tudom, hogy miről van szó — mondta halkan a lány. — Tegnap valaki, mellékes: ki, arról beszélt, hogy gyanus dolgok történtek körülötted.

— Igen? És... és te ezek után leülsz mellém?

— Szamár. Én nem hiszem.

— Mi az, hogy nem hiszed?

— Nem hiszem. Punktum.

— Ha... ha te kommu... — elharapta a szó végét, körülnézett s csak aztán folytatta — ha te hozzánk tartozol, akkor te... amig tisztázatlan... köröttem... a dolog, addig te is kerülj.

— Hagyd a fenébe. Nem érdekel — hirtelen elővette zsebkendőjét s a fiu szemére nyomta. — Ezt a kendőt többet nem használom. Ezt elteszem magamnak. Jó? A könnyeid vannak benne.

— Eszter, kedves... hagyj békén.

— Hülye. Nyafogsz, mint egy aggastyán! Ahelyett,

hogy összeszednéd magadat. Mellékes: hogy mit fecsegnek rólad. A fő, hogy mit tudsz magadról. Fölmész a kórházba. A kollegáidnak megmondod... azt mondod, amit jónak látsz. Én tudom, hogy te az vagy, aki voltál. Bár máma nálunk a kórházban azt ujságolták az orvosok, hogy a profnak hivatalosan bejelentették: te mintája vagy az igazi hazafinak, mert az egész kommunistáskodásod csak csapda volt, hogy leleplezhessed az igaziakat.

— Igen? — elvörösödött. — Igen? — kérdezte ujra s ajkai rángatóztak.

— Igen — mondta halkan Eszter. — Nagy hazafiság volt részedről, kézreadni a mozdonygyári sztrájkvezetőséget.

— Kézre-ad-ni? — kérdezte rémülten Tamás. — Hát az le... lebukott?

— Igen. Ma hajnalban lefogták a kovácsmühely és a szerelőmühely huszonegy...

Nem folytatta, mert Tamás felugrott s szaladni kezdett. A kerités felé. Ott megállt, megfordult s tétován visszajött. Az arca ónos volt. Vaksin, tapogatózva ült le a helyére s maga elé meredt, sokáig. Aztán, szinte nyöszörögve kérdezte:

— És te... ezek után... idejössz... leülsz hozzám?

— Én? Én a barátod is vagyok.

— Leülsz egy ember mellé, akit kerülni kell? — felugrott, az asztalt verte. — Igenis, kerülni kell, amig nincs tisztázva...

— Tamás, idefigyelnek. Ne kiabálj.

— Fütyülök mindenkire. Rád is. Évekig vesződtem veled. Hiába. — A vizeskancsó akadt hadonászó kezébe.

— Vágd csak nyugodtan a fejemhez. Talán attól lehiggadsz.

A csöndes szavakra lecsillapult izgalma. Leült s kérte a lányt, vegye meg nem történtnek a durvaságot, mert azt nem ő, hanem valaki más követte el. Azaz: nem, rosszul mondta... ő követte ugyan el, de ő már nem az, aki volt. Ő... ő más ember lett.

— Hát mi ... mi lettél?

— Eszter — mondta panaszosan a fiu és végigsimitotta izzadt homlokát —, Eszter, én te hozzád mindig ugy viszonylottam, mint az anyámhoz ... Eszter, velem valakik, nem tudom kik, valami ... rémes disznóságot csinálnak. És én igy nem tudok ... nem akarok élni.

— Disznóságot csinálnak? Szóval: nem igaz a vád. Felelj: igaz, vagy nem igaz? Köptél?

— Én? Ha darabokra vágtak volna, akkor se.

— Kezet rá, hogy igazat mondassz. — Átnyult az asztalon. Sokáig ölelkezett kezük. Aztán felkelt. — Gyerünk. Bejössz a kórházba.

— Nem lehet. Idevárok valakit.

— Nőt?

— Zsófit. De ugy látszik, ő is azt hiszi, hogy én ... — előkapta az óráját. — Már ötven ... nyolc perce várom. Pedig megfenyegettem telefonon, hogyha nem jön egy órán belül, főbelövöm magamat. Itt.

Eszter hangosan. izgultan nevetni kezdett.

— Mit nevetsz? Nem hiszed?

— De hiszen ... engemet el akartál kergetni. Őt meg ...

— Ez más! Ő a menyasszonyom. Vele már négy esztendeje ... Te nem tudod, nem is tudhatod, ő nekem több ... Nemcsak, mert a menyasszonyom. Nekem a vele való találkozás több, más ... — izgatottan kiabálni kezdett. — De engemet ne faggass, engemet ne uszits. Nekem ne nevess a szemembe. Nekem ne gyere ide, mint egyetlen barát ezen a világon.

— Tamás, én az is vagyok.

— Nem vagy. Ha az volnál, nem őt várnám ... hanem téged. Ha az volnál, nem engedted volna, hogy egy más, egy ilyen, aki elhiszi rólam ezt a szörnyüséget ... kerüljön olyan közel hozzám ... — elengedte az asztalt, dülöngve ment a tejivó alacsony rácskeritéséhez, jobbra-balra nézett a kavicsozott uton. Ott elül ... az a csukott magánautó ... Most szállt be az elegáns detektiv. Kikapta browningját. Hátrafordult. Látta Esz-

ter rémült, kiáltásra torzult arcát. Most sajnálta ezt a jó pajtást elhagyni. Még szólni akart hozzá bucsuzón. De mert Eszter feléje rohant, célozás nélkül mellbelőtte magát.

MÁSODIK RÉSZ

A megbeszélt időre a hármas facsoport elé evezett Zsófi, de senki sem szállt a csónakjába, senki sem hivta partra. Hiába cirkált félóráig a part mellett... Fáradtan, éjféltájt ért haza. Anyja avval fogadta, hogy Tomi kiszabadult és... Megzavarodott lánya merev hallgatásától és hangos sirással mondta el, hogy Tomi a szigeti tejivóban mellbelőtte magát. Még az éjjel megoperálták. Eszter izente.

Reggel az álmatlanságtól és a sok sirástól rekedt hangon érdeklődött telefonon Eszternél Tamás hogyléte iránt. A barátnő kimérten számolt be és azzal zárta le mondanivalóit, hogy a beteg fiatal szervezete remélhetőleg győzedelmes lesz... Nagyképü, igen: Eszter nagyképü, tudálékos.

Néhány nap mulva hire járt, hogy a vérátömlesztéshez Eszter adott vért. Eszter... mindig csak Eszter... Ha Tomi meggyógyul, Eszter segitette lábra. Azt mondják, hogy munka után ott ül nála, elküldi az ápolónőt, éjjel ágyat vettet magának a betegszobába. Az életmentőt játsza. Hát csak játszon. Legyen vele boldog. Nem irigyli tőle. De a párthoz az ilyennek semmi köze. Egy spicligvanus... már nem is gyanus... alakkal éjjel-nappal együtt van, sőt, annál az öngyilkossági kisérletnél a szigeten is együtt volt vele. Anti mondta, hogy ott ült vele összebujva. Bizonyára őróla pletykálkodott. Meg akarta főzni magának. Gyerekkori barátság? Szép! Akkor miért nem őt, Esztert választotta Tomi? Miért? Mert Eszter őt csak mint barát érdekelte s nem mint nő. Most aztán az életmentő szerepét játsza el neki! Micsoda raffináltság! És... micsoda árulás a párt ellen.

Napokon át kereste Zsófi az elvtársakkal a kapcso-

latot. Erőszakosan, szivósan tört célja felé: ki kell zárni a pártból Esztert. Aki érzéseit a párt érdekei fölé helyezi, az ilyet ki kell zárni! Vegyenek példát őróla. A vőlegényét dobta. Eszter meg vőlegényt akar fogni és azért... dobja a pártot.

Két hét mulva hirül vette, hogy közölték Eszterrel a pártból való kizárását. Hetek óta először énekelt. Jókedvével felverte az egész lakást s anyja könnyes szemmel hálálkodott a sorsnak, hogy lánya, lám, kiheveri a bajt, elfelejti azt a kedves, jó fiut, akiről senki se hitte volna, hogy kommunista. Ez a finom, előzékeny, fekete fiu, ez az Anti, ez biztosan nem az... Aki ilyen hegyesorru cipőben jár, aki ilyen divatosan vattázott kabátot hord, aki egyre a tenniszről, evezésről beszél és ismeri a legujabb táncokat... nem, az nem kommunista.

Zsófi nevetett, az anyja nyakába borult és sietett a munkába. A lépcsőházból is idehangzott hangos kacagása. Antit emlegette az anyja... hogy csudálkozna, ha tudná: éppen Anti az igazi kommunista és éppen azért nem jön, nem jöhet! A városszélén, az erdőben, alkonyattájt találkoztak.

Milyen melegszivü fiu ez. Hogy beszél özvegy édesanyjáról! Mezitlábas parasztasszony az ides. Az ides! Csak igy emlegeti. Ha az ides tudná, hogy mit csinál a fia! Ha az ides tudná, hogy a kis havi pénzküldemények a jövő hónapokban kimaradnak, mert a fia üldözött vadként... Legközelebbi találkozásukkor Zsófi hozta szóba az idest. Szegény, ne éhezzen... és a fiu felé nyujtott egy nagybankót.

— Ne tiltakozz. A megtakaritott pénzemből adom...

Anti szembefordult vele és hunyorgatva kérdezte:

— Azt akarod, hogy a stricid legyek? — nevetett, de a pénzt elfogadta.

Amikor megint találkoztak, este egy erdőben, a fiu ujra szóbahozta a pénzt. A tenyerét égetik a bankók, dehát szegény anyja éhenhal, ha nem küld neki pénzt. Most már bevallja, két ruháját adta el az elmult hat hét alatt, amióta a sztrájk tart. A pártól vár segitséget.

— Ha tényleg fizetett pártmunkás leszek, minden baj elmulik. De eddig csak igérgettek — mondta zavartan. — Igen, igérni, azt aztán tudnak az elvtársak. Pedig, hogy dolgoztam! Másfél éven át. Én szerveztem meg a sejtet. De mert a mozdonygyárban egy csibész miatt bajok történtek, elejtenek engem is. Mint egy elhasznált rongyot... Zsófi, már csak te... te tartod bennem a lelket. Ha... ha nem emlékeznék a szavadra, hogy egy hitében megtántorodott embert nem tudsz szeretni... én már régen... — és egy fatörzsnek tántorodva elsirta magát.

Zsófi megrendülten hallgatta, nézte ezt a megrokkanást. Vigasztaló szavakat keresett, bár ő maga is vigasztalásra szorult. Amióta Eszter kizárásáról értesült, mintha megsiketült volna körülötte a világ. Hiába izent elvtársakhoz, hiába kért találkozót, nem felelt hivására senki. Sőt, tegnap telefonon hivott fel egy elvtársat, aki letagadta magát. Ma délután ujra telefonált. Ismeretlen hang felelte, hogy a kérdéses ur tegnap este ismeretlen helyre költözött.

— Zsófi — hallotta Antal tompa tangját — igy nem érdemes... nem tudok élni.

— Ne beszélj — rivallt rá ingerülten.

— Nem tudok. Megöl ez a bizalmatlanság.

A bizalmatlanság? Igen! Ez az. Igaza van szegénynek. Valami láthatatlan ködfal áll állandóan közéjük is. „Senki ezen a világon nem tudhatja, kivéve én, meg Eszter, meg Kristóf, meg még két elvtárs, hogy te Zsófi párttag vagy", mondta Tamás már két évvel ezelőtt... S ez a parancs köti. Ostobán. Hiszen Tamás áruló lett. És... érdekes... se Eszter, se az a két elvtárs, nem bukott le... Érdekes. Miért kiméli azokat?

Éjfél felé járt már, amikor leszállt a villanyosról. A kis mellékucca sarkán elébe állt az az elvtárs, aki tegnap letagadta magát előtte. Gyorsan, minden bevezetés nélkül mondta: holnap menjen el a kórházba, nézze meg alaposan Tamást, tudjon meg tőle, amit lehet és holnap este tizkor legyen ott, ahol a multkor hiába várt.

— Hol? — kérdezte elfulladva. — Hol?

— Tizkor... háromra — mondta az ismertető jelszót az elvtárs s hirtelen felkapaszkodott egy robogó villamosra.

Éjjel nem aludt. A találkozás elé meredt. Délelőtt fáradtan végezte irodai munkáját. Félt. Tomi okos. Tomi átlát az emberen. Egy rossz szó és akkor vége, vége mindennek.

— De nem — nyugodott meg — Tomi nem árulhat be engem. Tudja: ha lefognak, mindenki előtt világos, hogy ő buktatott le. De... nem mindegy, hogy huszonöt embert árult el, vagy huszonhatot? Eddig valami miatt hallgatott. És most felmenni hozzá, ingerelni?

A kórház folyosóján, a különszobák osztályán elébe lépett egy ápolónő.

— Az alorvos ur? Künn van a kertben. Tolószéken vitték le levegőzni. Vele van a műtőskisasszony.

— Nem lehetne.. ide... be...? — suttogta kérőn.

— De igen. Addig tessék befáradni a szobájába.

Belépett a szobába. Könyvek, ujságok hevertek az asztalon. A fogason Eszter könnyü nyári felöltője.

— Ha Eszter is vele jön, akkor... akkor elmegyek, el, szó nélkül — suttogta maga elé és elsétált az erkélyajtóig.

Sokáig állt az ajtófélfának támaszkodva. Hüs szél csapkodott be a közeli erdőről. Lépéseket hallott a folyosó felől. Nem fordult meg akkor sem, amikor a szobába gördült a nesztelen gumitalpu tolószék.

— Szervusz — mondta halkan Tamás.

Elereszteti az ajtófélfát s lassan, kinosan megfordult.

— Szervusz — mondta ő is. — Hogy vagy? — elvörösödött s tétován előrejött. — Örülök nagyon, hogy már ennyire vagy. De mér... mér nézel ugy rám?

Tamás felegyenesedve ült a párnázott székben. Vértelen, lesoványodott arca lassan kipirult.

— Nem mersz hozzám közelebb jönni? — kezdte. — Ne félj, meg se tudnám szoritani a kezedet. Ha két hét mulva jössz csak, akkor már más legényt találsz. De

te is más vagy. Egészen más. Talán mert én is más szemmel nézlek. Más a szemed. Talán, mert hat hétig nem láttam. A szád is más. Mert hat hétig nem csókoltam.

Zsófi a kisasztalkán álló váza fölé hajolt. Beleszagolt a virágba s zavartan mondta:

— Én... én azt hittem, már egészen elfelejtettél.

— Azt hitted? Ahhoz még nagyon friss a golyó. Minden mozdulat rád figyelmeztet.

— Éppen azért. Azt hittem... egy olyan lányra, aki miatt meglövi magát... valaki, olyanra gondolni se érdemes.

— Ugy? Azt gondolod, hogy te nekem csak olyan lány voltál? Lány és semmi más?

— Igen. És ha én akkor, amikor irtál és telefonáltál, tudom, hogy te képes volnál...

— A revolverhez nyulni?

— Igen. Akkor nem várattalak volna hiába. De azt hittem, mert azt szokás mondani: ha nem jössz, főbelövöm magamat... azt hittem, csak viccelsz. Különben mentem volna. De tudod, nekem tekintettel kellett lennem másra, a másikra is.

— Micsoda másra, másikra?

— Ezt... ezt el kell mondanom. Már régen akartam. Még mielőtt lefoglak — leült és mereven maga elé nézett. — Titkoltam, hogy én téged már nem szeretlek... hogy én már másfelé...

Tamás a szék karfájára könyökölt s le nem vette szemét a lányról.

— Szóval, azért nem akartál velem találkozni, mert mással... voltál elfoglalva? — kérdezte.

— Igen.

— És nem azért kerültél... mert rólam olyan hirek keringtek...

— Hagyd — legyintett a lány. — Bolondság.

— Bolondság? Neked az a vád, hogy én spicli vagyok: bolondság?

— Ugyan? Kit érdekel az már!

— Zsófi! Meg vagy őrülve?

— Dehogy! De engem már nem érdekel. Amikor nem mentem a telefonhivásra, nemcsak veled szakitottam... végleg, hanem az egész...

— A mozgalommal is?

— Igen. És a vőlegényem is szakitott.

— Az is? Hát azt is tőlünk szedted?

— Igen.

— Igen? Nna... szép pár voltunk mi ketten. Te, meg én. Egy spicli, meg egy renegát. — Kinosan, fájdalmasan köhögni kezdett. Zsófi egy pillanatra elfordult, nehogy lássa a fiu eltorzult arcát, de utána lehajolt hozzá és simogatni kezdte. Az érintésre kisimult a beteg arca s két kézzel fogta át a lány csuklóját.

— Zsófi, Zsofka... — kezdte könyörögve. — Ugye nem igaz? Mindebből, ugye, semmi se igaz? Amit nekem mondtál, mindez... hazugság? Hogy te... hogy mással vagy, elhiszem, de hogy te renegát volnál! Te a bátyád huga vagy s az én feleségem voltál. Nem lehetsz...

A lány elrántotta a kezét. Ez a mozdulat gyülöletet, undort jelzett.

Tamás lassan hátrafektette a széktámlájára a fejét s fáradtan, tagolva mondta:

— Jól van, Zsofka. Értek mindent. Hazudtál az imént. Kitaláltál egy mesét. Csönd. Hazudtál, no. Látom, érzem: undorodsz tőlem. A spiclitől. Dehát renegát nem undorodik a spiclitől. Szóval: megmaradtál tisztességesnek. Csak nekem hazudtál. Akár hiszed, akár nem: én örülök annak, hogy utálod a spiclit. Mert ez azt jelenti, hogy forradalmár maradtál.

A lány elforditotta a fejét és suttogva mondta, hogy ő, igenis, szakitott mindennel, mindenkivel. Még Kristóffal is. Akiről hat esztendeje azt sem tudja, él-e, hal-e, merre jár? Tamás rászólt. Nem hiszi egyetlen szavát sem. Ellenben igaz az, hogy eljött kiszedni a spicliből, amit lehet. Tehát, az az elvtárs, aki küldte, hirekre kiváncsi. Jó. Vannak hirei.

Töredezett, fáradt hangon mondta el rendőrségi élményeit. Kinozták, de nem vallott. A másik három elv-

társ sem. Azután a négy napi fejedelmi kosztoltatást s a ruhaügyet emlitette meg.

— Eleinte a te rovásodra irtam a dolgokat. Szamárság volt. S a revolverlövés is az volt. Mert azt is mondhatják az elvtársak: köptem, aztán lelkifurdalásoktól hajtva, meg akartam halni. Szégyellem a dolgot Zsofka. Mondd meg annak az elvtársnak is: szégyellem.

— Én senkinek... semmit... — dadogta vörösen a lány.

— Jól van, kedves!

— Én... nem is tudom, miről, kiről beszélsz.

— Annak az elvtársnak referálj, akihez az összekötőm voltál...

— Én? Én neked soha, most se... Nem is tudom, miről van szó.

— Én még nem tudok semmi pontosat — beszélt most már tovább derüsen Tamás. — Nem is akarok még gyanusitani, mert szörnyüséges a végig nem gondolt s esetleg alaptalan vád. De azon a rettenetes szigeti délutánon furcsa dolgokat láttam. Az a két lelkes fiu, aki a tejivóba jött tüntetni ellenem...

— Tudom — mondta csöndesen Zsófi. — Azt a kettőt még aznap...

— Lefogták? — kérdezte rémülten az orvos.

— Le. Még akkor a szigeten. — A lány elhátrált, de le nem vette a szemét a fiuról. — Lefogta őket az a detektiv... az a szigeti asztaltársad. Én... tudod, én sokat megértek. Még azt is elhiszem, hogy nem birtad a verést és mindent bevallottál. Talán... talán engem is!

— Zsofka, meg vagy őrülve?

— Én még azt is megbocsátanám. Én igazán, nagyon... szerettelek. De azt a két fiut léprecsalni... találkozót adni nekik s detektivvel várni őket.

— Zsofka! — kiáltotta rémülten.

Zsófi elhallgatott. Kinézett az alkonyodó uccára. A félhomályos szobában olyan volt a karcsu, fehérruhás lány, mint egy kókkadt, hidegtől megvert virág. Tamás előrehajolva nézte, nézte... de már nem is látta a félelemtől és undortól eltorzult arcot... A tejivóban ke-

resgélt emlékezése. A bokrok védelme alatt ül a detektiv. S les, ujságja mögül, macskaként. Az elmult hetek lázálmaiban is egyre ez a kép kisértette s a mozdonygyári sejt titkára, az a müszaki rajzoló... az a fekete... áh, igen, ez vitte oda tüntetni azt a két fiut. És ez ismeri a detektivet. Innen kell levezetni minden kombinációt. Ez tudta azt is, hogy én a tejivóban vagyok. Ezt a csirkefogót! És ráadásul: hülye is. Tisztára! Hogy én rendeltem oda a két fiut? Az egyiket nem is ismerem. Csak meg kell kérdeztetni őket a börtönben: ki közvetitette az állitólagos üzenetet!... Már mosolygott s szemöldökét rángatta tréfásan.

— Zsófi — mondta halkan s hátratámaszkodva a székben. — Minden látszat téged igazol. Nem is védekezem.

— Nem is érdekel.

— Hallgass. Nekem ne hazudj. Nem vagy te renegát.

— Ha nem hiszed... — s a vállát vonogatta.

— Küldtek, na! Nekem te nem hazudhatsz. Ismerem én minden gesztusodat. Szóval küldtek: megtudni, hogy meddig mentem az árulásban. Hát mondd meg az elvtársnak, akihez az összekötőm voltál — elmosolyodott Zsófi ingerült, elutasitó kézmozdulatán. — Jó, tagadod, nem is voltál. Jó. Tehát: találkozót akarok! Vagy igaz: velem nem találkozhat vezető elvtárs. Gyanus ember vagyok. Tehát mondd el nekik, te... Zsofka, mondd el, megdönthetetlen bizonyitékaim alapján... a mozdonygyár sejtvezetője, az a fekete... a spicli.

— Mi... micsoda? — döbbent meg a lány s elvörösödött. — Mit... mit beszélsz?

— Igen, kedves! Ő. Megdönthetetlen...

— Antal? — Zsófi keze ökölbeszorult s a szék elé állva kiáltotta elfulva. — Áh, hát igy vagyunk? Pfuj, pfuj...

— De Zsofka, idefigyelj — kinyujtotta a lány felé a karját. — Zsofka, mi van veled?

— Mi? Te... hát idáig süllyedtél? Ezt a hüségest... ezt akarod befeketiteni? Megtudtad Esztertől, hogy

vele járok ... Most már nem bánom, köpj be engem is ... Pfuj ... — A kijárat felé szaladt. — Pfuj — kiáltotta mégegyszer és bevágta maga mögött az ajtót.

* * *

Utána hallgatózott a sebesen távolodó lánynak. Bénultan, talán órákig, talán csak percekig ült, az ajtóra meredve. Aztán ujra koppantak a léptek. Áh, ez nem Zsófi. Eszter jön. Szegény, hogy siet. Siet a betegéhez. Anya a fiához.

— Eszter — mondta halkan a belépő barátnak — Eszter — de csak a kezét emelgette tehetetlenül.

Eszter eléje térdelt. Megfogta a pulzusát.

— Rendetlen? Magam is tudom. Megkinzott ez a látogatás — egyenesre tornászta magát a székben. — Eszter, nem is mondtad nekem, hogy Zsófinál ki foglalta el a helyemet. Azt hitted, rosszul esik, felizgatom magamat? — köhögni kezdett s két kezét a mellére nyomta. Eszter a hőmérő felé nyult, de a beteg fuldokolva rászólt: — Hagyd csak. Nem kell. Nincs semmi bajom. Ne veszkődj most velem. Eriggy sétálni. Nappal a kórházban vagy, utána nálam éjfélig. Már csak csont és bőr vagy. Vigyázz, nehogy amire én lábra állok, te juss ...

— Legföllebb helyet cserélünk.

— Azt ne tedd. Én rossz betegápoló vagyok.

— Kedves vagy, hogy előre figyelmeztetsz.

Tamás elszégyelte magát.

— Add ide a kezedet — mondta.

— Minek? Mit akarsz?

— Meg akarom neked köszönni mindazt ... meg akarom csókolni a kezedet.

— Férfi ne csókolózzon, ha nincs arra ereje, hogy maga nyuljon a lány után — kacagott furcsán, hangosan Eszter és elhuzódott messzebb a székével.

Mélyen a tolószék ölébe süppedve ült Tamás. Fáradt volt s erőtlen. Fel-felnyult homlokához, amelyen üvegszin verejtékcseppek ültek. A pizsámakabát alatt meg-

feszült a lőtt seben nyugvó kötés s testét minden erőteljesebb mozdulási kísérlet után reszkető ernyedtség járta át. Eszter iménti ideges nevetésére kinosan emelte a fejét. Haragszik ez a jó pajtás? Hiszen tudhatná, hogy beteg ember nem mindig beszámítható. Mit érzékenykedik a véletlen szavak miatt? Igen, rossz pszichológus. Rossz. Számítania kellett volna arra, hogy egyszer mégis csak előkerül Zsófi s akkor ugy zuhannak vártlanul az események, amelyeket ő eltitkolt, mint a menykőcsapás.

— Eszter — suttogta. — Már sokszor kérdeztem Zsófiról, de mindig kitértél.

— Nem tudtam róla semmit. Amióta kikerültél a rendőrségről, nem is láttam.

— De azelőtt. Amig benn voltam! — várt. — Nem akartad a sok piszkot elém tárni? Kár. Ha ott a szigeten megmondod, hogy Zsófi avval a csirkefogóval van, akkor, én talán . . .

— Nem lőttél volna magadba? Azt akarod mondani? Remek. Szóval én vagyok az oka, hogy te idekerültél!

— Ne beszélj őrültségeket — nehezen emelte fejét s nézte kutatón a lány elgyötört arcát. A fekete szemekben annyi szomorúság ült . . . Megsajnálta. — Eszter — mondta — akár hiszed, akár nem, de én szégyellem, hogy négy évig Zsófival éltem.

— Nincs azon mit szégyelni.

— Nincs? Az én szégyenem, hogy egy ilyen lánynyal adtam össze magamat.

— Semmi értelme, hogy rosszakat mondj róla.

— Furcsa vagy — elmosolyodott. — Más lány örülne . . . a te helyedben örülne.

— Hát . . . én nem vagyok egy ilyen más . . .

— Haragszol rám?

— Ha haragszom, nem azért haragszom, mert Zsófi konkurrensének hiszel.

— Hát akkor, . . . akkor miért haragszol? Én nem is tudtam, hogy haragszol. Én azt hittem, hogy valami bajod van. De hogy haragszol?! — két tenyere közé

fogta Eszter hideg kezét. — Most mondd meg, mi bajod van velem?

— Veled? Ami veled van, azt tegyük el máskorra.

— De nem, Eszter, ne kinozz. Egy beteg embert.

— Zsófi nem mondta meg? — suttogta hamuszinüre váltan. — Engem... kizártak a pártból.

Tamás tenyere, amely a lány kezén nyugodott, hirtelen megrándult, s tétovázón a magasba emelkedett. Aztán lassan, fáradtan visszahullt előbbi helyére.

— Ez... ez a bajod velem? — kérdezte nagysokára. — Miattam zártak ki?

— Igen. De ezt vállalom. Meg is mondtam nekik...

Vadgesztenyefa száradt levelét görgette az erkélyen a szél. Nézték, nézték, amig csak el nem tünt a zörgő jószág.

— Tulajdonképpen — kezdte Tamás —, tulajdonképpen igazuk van. Megmondtam neked már a tejivóban, már akkor... hogy velem nem állhatsz szóba. — Elakadt... Rémes, ki van zárva a pártból, talán már hetek óta és nem szólt. Ugy viselkedett, mint egy párttag. Miket, mikről is beszéltek ezalatt... Miről? Mindenről. Csak éppen pártdolgokról nem. Kitért, igen, meg kell adni: Eszter tért ki mindig az ilyen téma elől. Legföllebb arról beszélt, hogy a sztrájk él, terjed... már néhány vas- és szénbánya is beszüntette a munkát. Igen, ez tisztességes, fegyelmezett eljárás volt... Hirtelen ujra elkapta a tenyerét a lány kezéről. A játék megismétlődött: a levegőben tétovázott s ujra lehullt, bágyadtan a puha kacsóra az inas férfikéz.

— Még mindig meg akarod csókolni a kezemet? — kérdezte most Eszter.

— Mi... micsoda? Vagy igen... Ezt meg kell értened, ezek... nem egyéni ügyek.

— Tudom, — mondta a lány és haragosan elrántotta a fotelről a kezét. — Az imént mondtad, hogy rossz betegápoló vagy.

— Eszter, idehallgass... Te nem mindennapi áldozatot hoztál értem. Az életemet mentetted meg. De most nem erről van szó. Te egy spiclivel barátkozol.

— Spicli vagy?

— A párt annak tart. S amig annak tart...

— Egy haldokló mellett virrasztottam.

— Most már lábbadozó vagyok és... és... mégis itt vagy.

— Jó. Ezt is megértem. — A fogas felé ment. — Ne félj. Nem kompromittállak. Egy kizárt — magára kapta felöltőjét s az ajtó felé indult. — Ne félj, nem leszek többet a terhedre.

— Eszter — szólt utána Tamás széthuzva a pizsamakabátot, két kézzel nyult a lőtt sebére feszülő kötéshez. — Ha elmész, letépem...

Eszter visszaült a helyére. Sápadt volt s nem beszélt.

Tamás még mindig a kötést markolva, tanácstalanul feküdt a székben. Ostoba, hálátlan s kiméletlen volt ehhez a jó pajtáshoz. Igen, jó pajtás ez, önfeláldozó. De ez csak az érzéseinek él. Nem tud elvonatkozni tőlük. Nem tudja felfogni, hogy itélkezni nem neki van joga s lehetősége, hanem a pártnak. Mi lesz a mozgalomból, ha mindenki a szive, a megérzése után dönt az ilyen sulyos kérdésekben?... Az a másik... Zsófi, az igen, az tudta az utat. Egyetlen vágással kettészelte a fonalat. Vagy-vagy! A párt nemcsak spicligyanus embert nem türhet a sorai között, hanem annak a barátait is elüzi. Barátság? Gyerekkori? Mi az, Zsófi csókjai, fogadkozásai mellett?

— De... vajjon — motyogta maga elé —, ha Zsófi kerül ilyen gyanus helyzetbe... én is... kérdezés nélkül, puszta hiresztelésekre, hátatforditottam volna neki? És összeállni egy olyan alakkal! Hogy került egy olyan szemét, mint ez a mozdonygyári... hozzája...? Nono, miért szemét? Az ország egyik legnagyobb üzemében ő teremtette meg a pártszervezetet. Másfélévig vezette. Szóval nem szemét. Szemétnek csak én tartottam, én, aki, mielőtt alapos, ellenőrzött adataim lettek volna, a magam bőrét menteni hajtóvadászatra indultam. Akárcsak Zsófi. Hát mi különbség közöttünk? Semmi. Megérdemeltük egymást. De ez... ez... itt ez a kedves... mennyire más! Ez megkérdezte: igaz,

vagy nem igaz? És mégis, hogy elkaptam a kezemet a kezéről! Mint egy bélpoklostól! Tőle! aki, ha nincs... — Eszter, kedves — mondta szinte nyöszörögve s koldulón nyujtotta feléje mindkét karját.

Eszter föléjehajolt s alamizsnaosztón csókolta meg a verejtéktől nedves beteg homlokot.

* * *

Este hét óra tájt Esztert Tamás szobájából a telefonhoz hivták.

— A műtőskisasszony? — kérdezte egy ismeretlen férfihang. — Nem tetszik ma este inspekciózni?

— Inspekciózni? Nem, nem...

— Kár. Az erdőben sétáltam és valami beleesett a szemembe. Magát ajánlották az ismerősök. Azt hittem: nyolc órára benn lennék.

— Nem... Nem vagyok orvos — mondta Eszter s letette a kagylót.

Nyolc órára? Az erdőben?... Mára? Egy óra mulva?... Hát mégis hivják az elvtársak? Visszament Tamáshoz, megmondta, hogy a kórházba kell mennie, egészen rövid időre, de visszajön.

Villamosra ült. Néhány megálló után leszállt és taxival utazott tovább. A villákkal beépitett domboldalra gyalog sétált fel. Néha végigsimitotta a homlokát, csak azért, hogy közben észrevétlenül a karórájára nézhessen.

A tölgyes elején megállt. Rigók füttyentgettek egymásnak. Valahol a közelben harkály kopácsolt. A fákra festett szines turistajelzéseket kezdte tanulmányozni s közben végigpásztázta a környéket. Csöndes, néptelen volt az erdő alján elterülő messzi dombos rét. S lent a lejtők alatt most gyulladtak fel a nagyváros fényei.

Beballagott az erdőbe. Egy kis kanyarodónál visszanézett. Az erdei utra... Eszter arcát vérhullám öntötte el... egy ember... ismerős... kanyarodott. Utána, a fák alól magas, karcsu, turistaruhás férfi jött ki és sebes léptekkel közeledett. Az az első ember visszamaradt...

Eszter szinte futva ment előre. Aztán lassitott. A turistaruhás már szorosan a háta mögött volt.

— Ne szaladj, hékás ...

A tréfás figyelmeztetésre megfordult s kitárt karokkal borult a közeledőre.

— Kristóf — mondta halkan —, Kristóf.

— Nem szégyelled magadat? Pityeregsz ... No, te ... — és veregette a lány hátát.

Három esztendő óta nem látták egymást s most a napesti erdő félhomályában egymáshoz huzódva, egymást méregetve nevettek egymásra.

Eleinte Tamás hogylétéről referált szinte szakszerüen Eszter s utána a pánikról, amelyet Tamás állitólagos árulása, különösen a sztrájk körül, okozott. A második sztrájkvezetőség beállitása is emiatt volt olyan nagyon nehéz. Mindenkiben árulót szimatoltak. Ha már Tamás is spicli ... mondták.

— Ezt jól megcsinálta a rendőrség — fejezte be beszámolóját. — A rendőrség ügyesebb, okosabb, mint mi.

— Halljuk — sürgette Kristóf.

— Ugy tesz kárt bennünk, akkor, amikor csak lehet. Mink meg magunk segitünk nekik, magunk pusztitjuk magunkat.

— Ezt ... Tamás mondja?

— Az? Az egy csökönyös szamár. Az nem mond semmit. Bürokrata. Ő csak nektek ... vagy az összekötőjének ... mond ... mondaná meg a dolgait. De nekem, pláne, amióta megtudta, hogy kizártatok ...

— Tatok? Micsoda hang ez, Eszter? Nem tatok, hanem a párt zárt ki. Ez a lényeg — megsimogatta a lány haját. — Tulajdonképen én se állhatnék veled szóba.

— Tamás neked is spicligyanus?

— Nem erről van szó. Ő gyanu alatt volt, van. S te nem is hederitettél a figyelmeztetésekre. Fegyelmezetlenek vagytok. Valamennyien.

— Igen. Kivéve a gyanusitottat. Az néma, mint a csuka. Az nem szól. Csak vár, vár ... az csak a szol-

gálati utat tartja szem előtt. Pedig, ha beszélne, ha beszélt volna . . .

— Kinek beszélt volna? Neked? Nagyon helyesen tette, hogy neked nem szólt. Csönd. Helyesen tette, mert te nem vagy tárgyilagos, pártszerű, te szimpátiák szerint ítélsz, meg antipátiák szerint. Csönd. Igen, ezt Tomi jól látta. S te, esetleg a kezedbe adott nyomokkal . . . hisztériáskodtál volna. Csönd. Most azt mondd meg, mi kifogásod van tulajdonképpen a mozdonygyári sejt titkára ellen?

— Nekem? — Eszter dühösen elnevette magát. — Legfölleb annyi, hogy egyáltalán él . . .

— Ez mindenesetre tárgyilagos indokolás.

A lány megállt. Már egészen sötét volt. Egymáshoz szorultak, hogy lássák egymást. A férfi lehajolt hozzá és meg-megpaskolgatta az arcát.

— Gyönyörü — mondta kapkodó lélegzettel Eszter. — Mondhatom: gyönyörü! Enyelegsz egy kizárttal!

— Hát mi mást csinálhatnék veled? Hiszen bucsuzom tőled.

— Mit? Mit mondassz? — a könnyek eltömték a torkát s csak nehezen talált ujra szavakat: — Megszakitod velem a kapcsolatot?

— Kedves fiam . . .

— Ha igy kezded, inkább ne is folytasd.

— Ki kellett téged zárnunk, mert egy sulyos gyanuval terhelt emberrel . . .

— Aki darabokra vágatná magát a pártért.

— Mert egy sulyos gyanuval terhelt emberrel tartottad, tüntetően, a figyelmeztetések ellenére a kapcsolatot.

— A figyelmeztetések egy gyanus csirkefogótól indultak ki.

— Na végre! Hát miért gyanus és csirkefogó neked az az ember?

— Ugy érzem.

— Szép bizonyiték. És Tamásról meg azt érzed, hogy makulátlan.

— Senki se látta még azt az embert, akitől az a mozdonygyári a hireket kapta.

— A lefogottak is jelenették a különkosztot.

— Ez bizonyiték? A különkoszt volt, persze, hogy volt. De ki organizálta? Provokáció is lehetett.

— Lehetett. De lehet, hogy nem az!

— Nem szégyelled magad? — suttogta a lány és kihuzta kezét Kristóf tenyeréből. — Csak igy... igy intézed el egy ember életét, aki éveken át hüségesen...

— Más bizonyitékod nincs?

— Nem elég neked tiz éves pártmultja?

— A tiz éve... az más. De most erről az utolsó hat hétről van szó... Te... te nem tudsz semmit, ő meg állitólag tud döntő bizonyitékokat, de hallgat. A másik oldalon az a mozdonygyári, aki csirkefogó, de erről se tudsz semmit, csak azt, hogy ugy érzed... Mondd meg, mit kezdjek ilyen kétes értékü... — belemarkolt egy bólógató tölgy lombjába, egész ágat tört le s dühösen csapkodva vele, mondta: — Egy kicsit okosabb segitőtársak kellenének.

Kiértek az erdőből. Mélyen s messze huzódva feküdt az éjszakai nagyváros. Oldalt, a nagy folyón, kivilágitott hajók usztak.

Szótlanul nézték a tájat. Megfogták egymás kezét. Hallgattak. A dombok alatt elnyuló réten tücskök ciripeltek. Mögöttük a tölgyes lombkoronái lágyan rázkódtak a langyos esti szélben.

— Eszter, te most innen hová mész?

— Vissza a kórházba, Tamáshoz... Kristóf, szabad most nekem is... kérdezni?

— Hogy mikor találkozunk? Nem tudom.

— Egy kizárttal te nem is találkozhatsz, ugy-e?

— A kizáratásod helyes volt. Csönd. Helyes volt, mert olyanok követelték, akik közvetlen szemlélői voltak a te megátalkodottságodnak.

— Zsófi?

— Minden jót — kezet nyujtott s lesietett a dombon az aszfaltos országutra. Fütyürészett. Mögötte vagy öt-

ven lépésnyire valaki elkapta s tovább trillázta a dallamot.

Később letért az országutról. Meglelte a folyamparton a hármas facsoportot. Alája állt s a vizhátat figyelte. Halk evezőcsapásokat hallott. Leszaladt a lejtőn s átlépett huga csónakjába.

Eddig Zsófi kövérkés elvtársat vett itt néhányszor csónakjába és most a fiatalosan karcsu... A lány fölemelkedett, szinte kiáltott is ijedt meglepetésében, de már eléje állt a turaruhás vendég, föléjehajolt és megcsókolta.

— Gyerünk Zsóka — mondta sugva.

Zsófi megragadta az evezőket és hosszu csapásokkal haladt a tuloldal felé. A nagy, susogó vizfelület üres, kihalt volt. Háboritatlanul beszélgethettek. Előbb az öregekről érdeklődött Kristóf. Zsófi lassan, meg-megnyugodva mondta a beszámolót. A nehéz gazdasági válságot egyelőre elég jól birják. Most csak attól rettegnek, hogy az a kis vállalat, ahol ő dolgozik, anyagi okok miatt megszünik. A főnöke már számol evvel a lehetőséggel. Otthon nagyon hiányzik majd az ő elmaradt fizetése, mert apa fizetését is egyre csökkentik a szakszervezetben. De az öreg nyugodt és bizakodó. Igaz... Tamás lefogása nagyon megrenditette. Azt mondta: sejtette, hogy mi folyik körülötte... Csak meg ne tudja: mi lett Tamásból. Mert ez szörnyü volna! Hiszen már-már megbékélt a kommunistákkal. És már mondogatja, hogy a nap, ugylátszik, tényleg Keleten kel fel... Azt mondja, hogy szakadatlanul erről diskurálnak a szakszervezetben... Anya? Szegény, ő csak sirni tud: Kristóf, kisfiam, hol vagy?... egyre csak ezt hajtogatja.

Meg-megállt a beszámolóban, megérintette bátyja térdét. Halk, elragadtatott, siró-nevető kiáltozásba kezdett ilyenkor. Később bátyja nógatására Tamásról kezdett beszélni.

— Ez az egész ügy... rémes. Amikor lefogták... — Elfulladt. — Én... én Tomi régi utasitása szerint

nem kerestem föl többé azt a kábétagot, akihez összekötő voltam.

— Nemcsak a kábétaggal, hanem mindenki mással is meg kell szakitanod a kapcsolatot... Igy mondta Tamás?

— Nem tudom.

— Mi az, hogy nem tudod? Igy mondta, vagy nem igy mondta?

— Én... én ugy értettem, hogy csak fölfelé szakitsak. Ha én igy értettem... akkor nem én vagyok a hibás.

— Hát ki a csuda?... Különben: gyerünk tovább.

— Kristóf... nem hiszed, hogy én igy értettem?

De mert bátyja nem felelt, zavartan mondta tovább: eleinte se Tamás, se a többi titkársági tag nem vallott. De aztán gyanus dolgok merültek fel. Hire jött, hogy Tominak fejedelmi kosztot rendelt valaki küntről.

— Ezt tudom. És azt is, hogy a hir tőletek... tőled származik. Te honnan vetted?

— Anti... vagyis... a mozdonygyár sejttitkára hozta. Ő a hirt az étterem egyik pincérétől kapta. Ez a pincér unokatestvére és szimpatizáns, aki azt is kideritette, hogy a kosztot egy magas, elegáns detektiv rendelte és fizette. De ez még mind semmi! Egy reggel Tomi anyja jött el és elmondta, hogy Tomi hamarosan kiszabadul. Egy elegáns, fiatal detektiv járt nála, igazolta is magát és Tomi uj nyári ruháját kérte, mert Tomi röstell gyürötten az uccára menni. És másnap tényleg kijött... Aznap, mikor a mozdonygyárból huszonegy elvtársat... Rémes, hogy ez a jó, kedves...

— Ezt hagyd. Ezt tudom.

— Én jelenteni akartam... fölfelé — riadt meg bátyja ridegségén a lány. — De nem jött hozzám senki. Négy hete is hiába rendeltek ide. Nem jött a találkozóra senki.

— Azon az estén lőtt magára Tomi?

— Igen.

— És azon az estén, mielőtt ideindultál, együtt voltál avval a... mozdonygyári fiuval.

— Igen — suttogott Zsófi s érezte, elboritja arcát a vér. — Kristóf, mondd, Eszti pletykálta? És... azért mert Eszter fecsegett, hat hétig nem találkozhattam senkivel felülről?

— Te ne kérdezz! Jó? Majd inkább én! Honnan vetted a jogot... hogyan mertél itélkezni, amig erre nem volt felülről utasitásod? Ha te gyanus dolgokat látsz, jelentsd fölfelé.

— Ti odafönn nem érdeklődtetek.

— Senki? Talán csak nálad nem.

— Kristóf... olyan alaposnak látszott a gyanu... a bizonyiték, amit Anti... amit tőle kaptam...

— Ez a te Antid... ez egy külön ügy. Majd erről máskor. A kórházban mit végeztél?

Zsófi idegesen kapta fel az evezőjét. Indulatosan akart felelni, de bátyja megfogta a kezét. Erre az evezőt ujra a vizbe meritette és kapkodva, szaggatottan kezdte ujra beszámolóját.

— Hat hétig nem találkoztam senkivel, akinek jelenthettem volna a dolgokat. És igenis, csak Antinak köszönhető, hogy a nyomdát, meg archivumot, meg mindenkit biztonságba lehetett helyezni.

— Tamás elől? Mindenkit? Hát te miért nem tüntél el, ha gyanakszol?... Ehelyett sürögtél, forogtál és semmi bajod.

— Engem... engem nem árul be. Mert akkor nagyon leleplezné magát — sirva fakadt. — Rémes. Rettenetes! Ki hitte volna.

— Ne jajgass! Mit végeztél a kórházban?

Rideg s türelmetlen volt a kérdés. Mintha nem is a bátyja, ez a drága, mosolygó...

— Mi volt a kórházban? — kérdezte ujra Kristóf.

— Sose... én sohase hittem volna, hogy ilyen... ilyen nagyon aljas lehessen valaki.

— Voltál a kórházban, vagy nem?

— Voltam.

— Mondott valamit?

— Mondott. Hogy... Anti a spicli.

— Igeeen? . . . — Kristóf halkan füttyentett s idegesen felnevetett. — Igen? És még mit mondott?

— Ezek után . . . ilyen aljasság után . . megmondtam neki . . . nem is tudtam mást mondani, mint: pfuj . . . pfuj . . . és bevágtam magam mögött az ajtót.

Elérték a partot. Kis ideig hallgatózva ültek. Csend volt mindenütt. Csak a hullámok csörtettek falánkul. Aztán Zsófi megforditotta a csónakot s visszafelé evezett. Az egyre erősödő szélben meggyorsult a viz sodra s Zsófi lihegve erőlködött vissza, a kiindulási pont felé. S várta, várta bátyja szavát.

— Téged nem azért küldtünk, hogy bevágd magad mögött az ajtót — kezdte Kristóf nagy későre. — Egyáltalán nem azért küldtünk . . .

— Nem tudtam magamat türtőztetni.

— Ez a baj.

— És nem az . . . amit ez az ember müvelt?

— Melyik ember? A doktorod, vagy a mozdonygyári . . .

— Kristóf . . . én igazán nem is tudom . . . — és sirósan kérdezte: — Mi adott neked jogot arra, hogy Antiról igy? . . .

— Idefigyelj, Zsóka, most nem a bátyád, hanem a fölöttesed beszél . . . Állitsd csak egymás mellé a dolgokat. Ez a te uj embered, ez az Anti, avval jött hozzád hat hete, hogy Tamás spicli. Csönd. Te rögtön reagáltál a figyelmeztetésre.

— Nemcsak a figyelmeztetésre. Bizonyitékok . . .

— Most meg Tamás mondja: a spicli Anti.

— Az? Az . . . féltékenységből . . .

— Igen? Na jó. Ugylátszik, veled nem lehet erről a dologról beszélni. Csönd. Esztert mikor láttad?

— Amióta Tamás kikerült, azóta nem álltam vele szóba . . . Makacsul, cinikusan kitartott Tamás mellett. Te nem is tudod . . . én se hittem volna, hogy Eszter ilyenekre kapható. Hogy tisztán egyéni okokból . . . ilyen nagy pillanatokban . . . ilyen nagy próbák idején . . . vőlegényszerzési célok miatt . . .

— És... mondd csak — vágott közbe Kristóf. — Te milyen viszonyba kerültél avval a te Antiddal?

— Avval a...? Az nem egy „avval a"! Az egy hüséges, nagyszerü...

— Nem a véleményedre vagyok kiváncsi.

— Pedig lehetnél — elhallgatott s dühösen evezni kezdett. Most már kérdezhet Kristóf, amit akar, nem is felel neki többet. Igy aztán már nem lehet! Nem is ismeri Antit, nem is ismerheti, legföllebb papirról, de ugy beszél róla, mint egy... szent isten, itt valami gazság készül, készült ez ellen a fiu ellen...

— Anti az ország egyik legnagyobb nehézipari üzemében sejtvezető — kezdte hangosan.

— Volt — szólt rá Kristóf.

— Volt? — Zsófi eleresztette az evezőket és átkulcsolta bátyja térdét. — Kristóf, én nem birom ezt. Mondd meg, mi bajod van vele?

— Ahhoz, kedves fiam, neked most már semmi közöd.

— Mit mondasz? Most már?... Mi ez? Kikapcsoltok a munkából? Kizártok?

— Ki. Antiddal együtt — felelt Kristóf, kiugrott a fövenyre, felsurrant a parton és eltünt a sötétségben.

Hát ilyen ember lett Kristóf? Meg se hallgatja az embert? Már kész itélettel jön? De... de ki itt a vádlott? Ahelyett, hogy egy spiclit, egy renegátot itélnének el, egy hüséges... két hüséges embert... Kiugrott a csónakból, felszaladt a füves lejtőn, két tenyerét szája elé tölcsérezve kiáltani akart, de csak bugyborékolva, sirósan jött ki száján a szó.

— Kristóf... gyere... gyere vissza.

Süket csönd felelt. S hüvös szél paskolta fürdőruhás testét. Fázott. Körülnézett. Mintha most ébredne... Borzasztó: a bátyja nevét kiáltotta! Ha ezt valaki meghallotta! Bukdácsolva szaladt vissza csónakjába s behajtott a folyam közepére. Megizzadt az erőlködésben, de egyre vadabbul menekült a tetthelyről, ahol üldözött bátyjának jelenlétét kiáltotta ki a világnak.

— Állj — hallotta hirtelen közvetlen közelből.

Nagyfényü kézilámpák villantak. Vaksian nézett körül. Kemény markok ragadták meg csónakja orrát és egy rendőr mászott melléje... Vége, mindennek vége! Ezek meglesték... Követték...

Könnyes arcát érte most a fény. Elkapta a fejét.

— Miért sir kisasszony? — kérdezte egy másik rendőr az idegen csónakból. — Nem bántunk mink ilyen szép lányokat.

Zsófi éles, visitó hangon sirta el magát. Előtte a rendőr tanácstalanul kuporgott.

— Ne tessék — mondta bátoritóan — ne tessék kérem...

Lassan megnyugodott. A rendőr apásan magyarázta, hogy mivel lámpa nélkül közlekedett a folyón, meg fogják büntetni. Felirta a csónak számát s megvárta, amig Zsófi meggyujtotta az acetilén-lámpát, aztán visszamászott a maga járművébe, amely kemény csapásokkal távolodott.

Már látszottak a csónakház lámpái. Most már mosolygott félelmén s örült, hogy minden kérdezősködés nélkül állt odébb a folyami rendőrség. Oh, ezek a könnyek... Néha hasznosak a könnyek.

HARMADIK RÉSZ

Éjféltájt ért vissza a kórházba Eszter. Tamás szobájából halk beszéd szürődött ki. Lenyomta a kilincset. Tamás ágya előtt az ügyeletes orvos ült s egy gyógyászati szaklapból olvasott fel. Eszter felé csak biccentett s tovább zengte lelkesen, mint valami lirai költeményt, az ujfajta érzéstelenitő eljárást. Valaha, hat héttel ezelőtt, szimpatizáns számba ment ez a fiatal, szikár sebész-kolléga, de a Tamás körül szállongó hirek miatt még köszönni is elfelejtett. Mi ütött most beléje? S micsoda szamárság ez? Unalomüzőnek a betegét nyuzza. Eszter csöndben ült egy félórát, aztán megkérdezte Tamást, nem fáradt-e? Tamás mosolygott és azt mondta: ő nem, de talán a kolléga. De a kolléga uj cikket ajánlt s máris a torkát köszörülte.

— Nem. Jobb lesz, ha lefekszel — rendelkezett Eszter.

Az ügyeletes becsukta folyóiratát, sértődött arcot vágott s kiment.

— Micsoda hülye — mondta Eszter, amikor az ajtó becsukódott.

— Dehogy hülye! Jó orvos ez. Tudja, mi kell a betegnek. Az egyiknek morfium-injekció kell, a másiknak az ujfajta narkótikus eljárásokról szóló felolvasás. Nekem például az utóbbi kellett.

— Jó. De most már éjfél után egy óra. Aludj inkább.

De Tamás arra kérte a lányt, olvasson fel a napilapokból. Eszter ellenkezett. Mindkettőjüknek szükségük van a pihenésre. Végül mégis engedett az unszolásnak, de észrevette, hogy Tamás nem is figyel az olvasásra. Félredobta az ujságot.

— Mi van veled? Mi történt? — kérdezte.

— Semmi. Eddig semmi. De három órakor rosszul érzem majd magamat. Három órakor vigyél át a mütőbe, megcserélitek a kötést, vagy mást csináltok, te, meg az ügyeletes. Te segédkezel neki, mert az ápolónő, ez ugyan sulyosan szabályellenes, elkéredzkedett — mosolygott. — Ez az ügyeletes... mondtam én mindig: ez az igazi orvos.

Eszter félháromra állitotta be az ébresztőórát, elsötétitette a szobát s ledőlt a heverőre. Hallotta: nyugtalanul fészkelődik az ágyban Tamás is. Felkönyökölt s igy meredt a sötétségbe, maga elé pergetve az elmult nap minden mozzanatát.

Az óra halk berregésére felkelt. Felcsavarta a villanyt. Tamás vigyázva, óvatosan leereszkedett az ágyról s Esztert elintve magától, maga ült a tolószékbe.

Nesztelenül gördült végig a folyosón a gumitalpas jármü. A vakitóan világos mütőszoba üres volt. Percek mulva kinyilt az oldalajtó és belépett rajta az ügyeletes orvos. Mögötte még egy fehérköpenyes orvos jött. Orvos? Eszter zavartan hátrált vagy két lépést, felnyult a hajához s hirtelen a tolószék fölé hajolt. Felegyenesedve székében. Tamás is ezt a második orvosfigurát nézte. Sár-

gás arcára piros foltok ültek s pergamenes szájaszéle reszketni kezdett. Az ügyeletes megérintette Eszter vállát. Mindketten kimentek az oldalajtón.

— Na, Tamás — kezdte az orvosköpenyes.

— Kristóf, ha tudtam volna előre, hogy te jössz... hogy te jössz... — suttogta Tamás és két kezét nyujtogatta tehetetlenül.

Kristóf melléje ült. Elmondta: tudja a rendőrségi különkoszt történetét, a ruhaügyet s hogy mindezeket a dolgokat egy magas, elegáns detektiv intézte. A három lefogott titkársági tag egyöntetüen jelentette az eseményeket. Jelentett Feri is, Tamás mozdonygyári összekötője.

— Lekopogta a falon... hogy te a lakásodra rendelted, de aztán megváltoztattad az utasitást, a szigetre hivtad s a tejivóban avval az ismeretlen detektivvel lefogattad... — Elhallgatott. Várt. Aztán megérintette a halálsápadt beteget. — Beszélj. Kevés az időm. Arra felelj: magadhoz rendelted-e Ferit, vagy nem?

— Nem! Kristóf: nem, nem, nem... — hörgésbe fulladt halk szava.

— Nem? Hát akkor hogy' került oda?

Tamás szótlanul s sokáig vizsgálta Kristóf napégett arcát, nagy barna gyerekszemét. De ez az arc nem rándult mosolyba, s a szeme is közönyösen, várakozóan nézett a vádlottra.

— Kristóf — nyögte — én felelni... erre... csak sejtések alapján tudnék. De igy nem szabad. Gyanusitani, bizonyitékok nélkül?... Én tudom, mit jelent ez.

— Ugy? Hát akkor miért gyanusitottad spicliséggel azt a mozdonygyári sejttitkárt?

— Azt? — mélyen lélegzett — Azt?... Igazad van. Egyszer... először történt életemben.

— Nem ezt kérdeztem. Arra felelj, hogy: miért?

A beteg a balját a szivére rakta. A szivére és a mellette lüktető seb laza kötésére. Mintha marokra akarná fogni egyre jobban elhatalmasodó gyengeségét s elmondta, hogy Antal felismerte a detektivet, aki a tejivóban előzőleg az asztalához tolakodott, de akit ő elkergetett.

Antal felismerte. Eddig senkise ismerte ezt a hekust. Senki. De hogy került Antal a tejivóba? Ugy, mint az a hekus. Vagy éppen a hekus segitségével. De egy bizonyos: Antal tudta, hogy detektiv ül a szomszédos asztalnál és mégis, sőt, éppen azért küldött oda tüntetni két munkást. Az egyik Feri volt, a másik ismeretlen, csak a hátát látta.

— Ez érdekes — mondta Kristóf csöndesen. — Feri jelentette, hogy az a másik nem került be a rendőrségre. Furcsa. Együtt vitték el őket egy nagy autón a szigetről. Azóta eltünt. Furcsa. És Feri még azt is jelentette, hogy a te hivásodat Antal közvetitette hozzá.

— Antal? Tyüh, azt a kutya ur... azt a csirkefogó... — de hirtelen elmosolyodott. — Kristóf, hiszen igy ez nagyszerü. Hat hétig rágódtam ezen, most megvan: ő rendelte ki a gyerekeket az én nevemben és lefogatta őket az én számlámra — lassan végigtörölte a homlokát. — Ezek, csak ezek voltak a hiányzó szemek a láncból.

— Várj csak. Más lánc is van. — Kristóf felállt, mintha az ablak felé akart volna lépni, de erőt vett magán, lábával egészen Tamás mellé huzta a széket s ujra leült. — Gondolkozz. Pontos feleletet kérek. Te Zsófinál csak akkor vádoltad őt spicliséggel, amikor meghallottad, hogy Zsófi vele él? Csak azután?

— Hogy tudsz... Kristóf... hogy mersz... rólam... ilyen mocskot feltételezni? — panaszkodott Tamás alig hallhatóan, szinte magának.

— Ne érzelegj és ne kérdezz.

— Neked ez érzelgés?

— Igen. Téged spicliséggel vádolnak és te a vádra azzal felelsz, hogy hogy' tudok ilyet feltételezni rólad? Hát mi ez, ha nem...?

— Nem az. Nem, nem, nem az. Tiz éven át ugy olvastál bennem, mint a nyitott könyvben s most képes vagy feltételezni rólam egy ilyen piszkos, ronda... — Kristóf csittitó gesztusára még jobban kitört. — Engedj... engedj beszélnem. Hat hétig hallgattam. Hat szörnyüséges héten át. Legyen most türelmed végighall-

gatni. — Hirtelen mintha támasztékát vesztette volna, felsőteste hátrabillent s feje a szék fejtámlájára potyty-ant. — Hallgass meg — kezdte nagysokára — s aztán itélj, ahogy jónak látod. Itélj ugy, hogy ne károsodjunk, vagy ha akarod ... azt mondom: itélj ugy, hogy ne károsodjatok ... ti, a párt. Itélj, de ne hunyd be a szemedet dolgok előtt, amik rémes károkat okozhatnak ... Én ... én nem vagyok fontos. Én malomkövek közé kerültem. Ocsu lettem. Ellenségeink gazsága és a magunk hibái között őrlődünk. Én már elkészültem, nekem már semmi hasznomat nem vehetitek. Nincs akkora szátok, hogy egyetlen harsogás lehetnétek. Mert az kéne, hogy ártatlanságomat beletölcsérezzétek megtévesztett elvtársaink fülébe. De ez nem kell ... nem is lehet, nincs is rá se időtök, se energiátok. De legalább tanuljatok. — Elcsöndesedett. Fáradt volt. A szemét is alig nyitotta már. A fülében élt minden maradék ereje. De mert Kristóf nem szólt, lassan a szék karfájába kapaszkodva felült. — Az én példámon ... tanuljatok.

— Tanulni — mondta Kristóf — sokat tanulhatunk. Rejtvényeket fejthetünk. Eszerint a spiclit, hogy elterelje a gyanut róla, néha lefogja a rendőrség.

— És ... akár hiszed, akár nem ... mint ahogy velem tette, kilöki azt, akire a gyanut rá akarja irányitani.

— Eszerint a teória szerint az a mozdonygyári ember, akit egy órával ezelőtt lefogtak ...

— Le-fog-ták?

— S vele Zsófit.

— Zsófit? ... Szent isten ... — lassu reszketés szaladt át a beteg testén. — Zsófit ... lefogták? — Azok után, hogy nekem megmondta, hogy vele van ... és pfuj-pfuj ... és becsapta az ajtót ... Most már senki, senki sem hiszi, nem hiheti, hogy nem én ... féltékenységből ... Hiszen Zsófi is, az első szóra igy értette — Kristóf felé nyult. — Eridj innen. Hagyj engem. Ne vesződj velem. Nem szabad. Bün. Menthetetlen vagyok. Bélpoklos lettem. Minden hiába ... hi-á-ba — a fején érezte Kristóf simogató tenyerét, felnyult érte s lelökte

—Eridj... Kár... Fölösleges... Ez... ez pártellenességgel határos bünös érzelgősség... Komaság.

Ujra a fejére simult Kristóf tenyere. Tamás felnézett. A barát... a néhai jóbarát meghatott tekintetét látta... Kristóf hirtelen elfordult, pillanatokig igy maradt, tétovázón, aztán sebes léptekkel, szinte menekülve, kiment a mütőből.

A becsukódott, fehéren ragyogó ajtóra tapadt szeme... Még a fején érezte a simogató tenyeret. Ez a simogatás... ez a meghatottság jó... nagyon. Titkos elégtétel... De ezt ne tudja meg senki. S ezt a gyengeséget se. Senki. Egy harcban álló közösség vezetője ne simogasson meg egy elveszett, egy feltámaszthatatlanul elveszett... igen fel-tá-masztha-tatlanul...

Később bejött a mütőbe Eszter. Megfogta Tamás pulzusát, kihallgatta a szivverését... A mély, ájulásszerü alvásba bukott beteg pirosló arccal feküdt előtte s ajkán mosoly bujkált.

Azután az ügyeletes orvos is megjött s ketten óvatosan a szobájába gördítették a beteget.

Eszter ruhástól dőlt végig a diványon. Sokáig ébren hallgatta Tamás alvását... Már világos reggel volt, amikor kopogtak az ajtón. Felugrott. Az ébresztő órára esett tekintete. Nem, még nem késett el munkájáról. Most ujra kopogtak s be is nyitották az ajtót. Magas, elegáns fiatalember állt a küszöbön s mögötte az ügyeletes orvos és egy ápolónő. Az ügyeletes előrejött.

— Az éjjel nagyon rosszul volt — mondta halkan. — A székben nyomta el az álom.

Az elegáns magas fiatalember körülnézett. Eszteren pillanatokra megállt a vizsgája. Aztán megfordult.

— Azonnal jövök — mondta. — Telefonálok — s elment.

Az ügyeletes a nyitott erkélyre lépett. Maga után intette Esztert.

— Detektiv — sugta.

— Mit akar?

— Azt mondja: a rabkórház is megfelel Tamásnak.

— A profnak kéne telefonálni. Egy ilyen sulyos beteget nem lehet . . .

— A prof — az ügyeletes legyintett. — A prof szerint is inkább a rabkórház . . . vagy egyáltalában semmiféle kórház nem jár az ilyeneknek . . .

A szobában halk nyöszörgéssel ébredt a beteg. Nyujtózkodott, körülnézett. Behivta az erkélyen állókat. Velük egyidőben lépett be a folyosóról a detektiv.

— Jó reggelt, doktorkám — köszöntött derüsen. — Hogy van?

Tamás feléje fordult. A vér elöntötte arcát.

— A doktor urak megijesztettek — mondta a detektiv. — Hát igy néz ki egy nagybeteg?

— Mit akar? — kédezte halkan Tamás. — Hogy mer? . . .

— Kérem, doktor ur, nagyon fontos . .. A főtanácsos ur nem ismeri ki magát. A tanácsát kéri.

— Maga . . . te . . . — megkapaszkodott a székben és felállt. — Takarodj innen te . . . te büdös csirkefogó . . . — elfulladt és ütésre emelte a kezét.

Eszter s az ügyeletes hozzája rohantak s lenyomták a székbe. Eszter csittitóan hajolt föléje. Az ügyeletes a detektivhez fordult.

— Azonnal hagyja el a szobát — kiabálta. — Nem türöm, hogy izgassa. Ez nem kaszárnya.

A detektiv bocsánatot kért a molesztálás miatt. Ő hivatalos küldetésben van itt. Papirlapot huzott elő.

— Elővezetési parancs — mondta hangosan.

— Az engem nem érdekel. Én orvos vagyok s a beteg . . .

— Beteg? — a detektiv nevetni kezdett. — Ez kérem nem beteg. Ez csak egy kommunista.

— Ahhoz nekem semmi közöm — csapott rá az ügyeletes.

— Tudom, tudom. A doktor ur orvos és nem érdekli, hogy a betege mit csinál kórházon kivül. Ez a baj. A doktor urak is politizálódhatnának kissé. Ennek a hazaárulónak, — s Tamás felé biccentett — egy ilyennek nem ilyen szoba jár.

— Nem szégyelli magát? — szólt rá Eszter.

— Bocsánat — csattant a detektiv szava.

De most váratlanul felállt Tamás. Megfogózkodott a székben.

— Vigyen — mondta.

— Tiltakozom — kiáltotta az ügyeletes.

— Mehetünk ... mehetek. Olyan állapotban vagyok, hogy mehetek. Eszter, a ruhámat.

* * *

Zsófit három napon át vallatták a detektivek. De a lányt nem törték meg az átvirrasztott éjszakák: nyugodt maradt és fölényes. Elismerte, bünt követett el abban, hogy urilány létére kikezdett egy munkással, aki ráadásul még tiltott s titkolt politikai mozgalmakba keveredett. Elég bajuk volt Kristóf miatt is. Anyjának egyebe sincs már, csak könnye. Nem, kommunistával ő többet nem áll szóba. Most a kérdésekből azt látja, hogy Tamást is kommunistáskodással gyanusitják. Vele már két hónapja szakitott, amióta Antallal megismerkedett. Szakszervezetben, már nem tudja hol, látta először Antalt, aki intelligens, önképzett munkásnak látszott.

A negyedik napon, amikor már állni sem tudott a fáradtságtól, megkérdezték Zsófit, kivel találkozott éjféltájt a városon kivül, a folyóparton.

— Kivel? — nézett a detektivre és bizonykodva tette kezét a szivére. — Senkivel. Azért voltam csónakázni, mert megcsömörlöttem az emberektől. Meg azért nem gyujtottam meg a csónak lámpáit, mert bujtam mindenki elől. Délután a kórházban voltam, Tamásnál. Olyan rossz bőrben volt szegény, hogy a szivem fájt. Megfogadtam, szakitok a férfiakkal. Talán én teszem őket szerencsétlenné. Antallal is szakitani akartam. Azért is mentem fel hozzá. De alig értem a szobájába, már jöttek a detektivek — elsirta magát. — Bocsássanak szabadon. Kérem ... Nem birom ezt a sok kérdést ... És tisztálkodni se lehet itt rendesen.

— Szabadon? — kérdezte a kihallgatást vezető detektiv s hirtelen belemarkolt Zsófi ezüstösen pillogó szó-

ke hajába s megrázta. — Szabadon? Majd adok én neked, te...

— Mit csinál? — hülledezett a lány. — Mit akar? Engedje el a hajamat... Jaj, ez fáj.. — s amikor a detektiv elereszteti, a fejét tapogatva mondta: — Nem szégyelli magát? Egy urilánnyal igy bánni! Meg fogom mondani a főnök urnak.

— Kinek? — nevettek a szobában álldogáló detektivek.

— A főnök uruknak.

A rendőrtanácsos naponként bekérte a kihallgatásokról készült jelentéseket.

— Adja a tudatlan libát — mondta alantasainak. — Folytatni. Amig betörik. — De az utolsó napi beszámolótól s a főnök urra való apellációtól már valóságos dührohamok fogták el. — Nem szégyellik? — kiabálta. — Egy ilyen kis bestiától engedik magukat az orruknál vezetni?

Maga elé hozatta a cellából Antalt. Az elegáns, fiatal detektivet is berendelte. Erre ráorditott.

— Hol tartotta a szemét a lefogás éjszakáján? Hogy lehet az, hallja, hogy lehet az, hogy ez a lány órákon át és ellenőrzés nélkül, éjjeli csónakkirándulásra ment? Mi? Hogy lehet ez? — és az asztalt verte. — Ha a folyami rendőrség véletlenül nem akad rá, a kutya se tud erről.

— De kérem, főtanácsos ur, ez mindig előfordul... Két-három óra kiesik...

— Kiesik? Jó. Majd az őszi kinevezéseknél emlékezzen erre a kiesésre.

— De kérem alázatosan, amugy is el volt határozva, hogy azon az éjjelen, ha randevura megy hozzá — és Antal felé biccentett —, akkor lefogjuk. Ki az isten gondolta volna, hogy az éjjeli pásztoróra előtt még találkozni megy. Talán kevés neki egy férfi. A fene hitte volna, hogy ilyen gyenge legényt szereztünk neki.

— Na, ezt aztán kikérem magamnak — mondta Antal hetykén és tréfás sértődöttséggel.

— Maga ne kérjen ki semmit — kiabált a főtanácsos.

— Maga hülye. Magát ki fogom rugatni. Ki. Azonnal. Ilyen hasznavehetetlen pasas már régen szolgált a kezem alatt. Két évig lebzsel egy gyárban, ahol sejttitkárrá avanzsált, kapcsolata van a fővárosi titkársággal...

— Nem a titkársággal, csak a titkárság főtitkárával.

— Az mindegy.

— Nem kérem. Kérem alázatosan: nem mindegy. Nem volt könnyü dolog kinyomozni a titkárság többi három tagját is.

— Ezt se maga nyomozta ki, hanem ő — mondta a főtanácsos s a detektivre mutatott.

— De az én jelzéseim alapján.

— Hát jó. — A főtiszt kissé lehiggadt s fel-alá járkálva mondta: — A maga jelzései alapján. S mi lett tovább? Bekerült a börtönbe a mozdonygyári sejt s a titkárság négy tagja. És tovább? Tovább nincs. A kommunistáknak nyoma veszett, de a sztrájk tovább folyik. Sőt, átcsapott a bányavidékekre is — dühösen markolt az asztalon heverő iratokba. — Tudja mik ezek? Röplapok. A lefogások után két héttel terjesztették ezeket a gyárban. Kik? Erre feleljen. És arra, hogy kik állnak a második sztrájkvezetőség mögött? Kussol? — Most az elegáns detektivre nézett. — Meg maga is! No majd adok én maguknak. Nem politikai nyomozónak valók maguk, hanem zsarunak, a sarokra... Mars...

Ujra áttanulmányozta a régi detektivjelentéseket. Az egyik besugó, a két szigeti tüntető munkás egyike, jelentette, hogy elsétált a kiszemelt ember előtt és azt mondta félhangon: Piszok, áruló! Detektivvel őrizteted magadat?... A főtanácsos elgondolkozott... Aztán a vallomások jegyzőkönyvét kereste meg. A második szigeti tüntető: mozdonygyári kazánkovács, Antal összekötője a fővárosi titkársággal nem beszélt detektivről. Persze, hiszen nem is tudhatta, hogy detektiv ül a másik asztalnál. Ez ugy tüntetett, ahogy kellett: Nem szégyelled? Bajtársaid bőrén... Érdekes! Hát az a másik honnan tudta, hogy detektiv ül az asztalnál? Egy ilyen alkalmi, egy ilyen hadács... nem tudhat ilyesmit. Csak ha járt a szája... valakinek.

Berendelte a hadácsot.

— Igen — mondta a munkásruhás kém —, nékem elárulta az a fekete ur, hogy ott egy detektiv ül. Azt magyarázta, a szemészdoktor felé menjek, mondjam: piszok, áruló. Mikor mentem feléje, gondoltam, még hozzá rakom: „detektivvel őrizteted magadat" — elvigyorodott. — Tetszik tudni, nagyobb igy a hatás — s hogy a főtanácsos mogorván, szótlanul hallgatta, bizalmasan feléje hajolt. — Tessék nekem méltóságos ur, ezért a magánszorgalomért külön tiz százalék akkordbért kiutalni.

— Mars.

Áthozatta a törvényszék börtönéből a másik tüntetőt, a mozdonygyári kazánkovácsot.

Ferit a szigeti tüntetés után nyolc napig vallatták a rendőrségen, de ő egyre csak azt hajtogatta, nem ismeri azt az embert, akit leárulózott. Ő biztatásra követte el ezt a sértést. Egy ismeretlen ur biztatta fel. Hogy ő kommunista volna? Azt sem tudja, mi az? Szembesitették a lefogott mozdonygyáriakkal. Néhányan bevallották, hogy Ferit ismerik, együtt dolgoztak a kovácsmühelyben. Egyebet nem tudnak róla.

A főtanácsos most sokáig elnézte a szélesvállu, kerekarcu fiatal legényt. Derüs, barna szemek állták vizsgáját.

— No, fiam, — kezdte — látom, helyrejöttél itt. Neked nem is börtön, hanem egyenesen szanatórium... ez a néhány hét nálunk.

— Az a. Munkanélküli koszt, meg ágy — mondta vidáman Feri. — Mikor jut ilyenhez a proli?

— Szóval neked az volna rossz, ha kilöketnélek innen. Mi?

A legény összerezzent s lesütötte szemét. A rendőrtiszt csudálkozva nézte. Mi van evvel a bivalyerős passassal!

— Idefigyelj, fiam — mondta barátin.

A legény fáradtan s félve nézett rá s ujra lesütötte szemét... Áh... ez kész! Ezt nem a vallatás, hanem

a magánzárka gyurta meg ... Szeliden, apásan kezdett hozzá beszélni.

— Tudom fiam: a fiatalság mindig hevül titokzatos dolgokért. Ezt a kommunisták kihasználják. Arról azonban sose beszélnek a vörösök, hogy hány embert tesznek szerencsétlenné. Apák, anyák, testvérek, menyasszonyok sirnak miattuk. Hát ne ellenkezz, fiam. Én csak a javadat akarom.

— Ilyen voltam mindig, főtanácsos ur — dadogta halkan a nagy, erős legény s szája széle is megrándult. — Én má kölyökkoromba se engedtem a verésnek. A hekusok meg csak püföltek. Ha ugy beszéltek volna, mint az ur ... — elhallgatott s elforditotta a fejét.

Csak lassan nyugodott meg. A főtanácsos kérdéseire bevallotta, hogy ismerte azt, aki ellen tüntetett. Szivesen a fejéhez vágta a becsmérlő szavakat, mert némely urak hamar elárulják a szegény embert, hogy ők maguk kimásszanak a bajból, ahová annyi másokat berántottak.

— Téged ugye, az a doktor rendelt a szigetre? — kérdezte a főtiszt.

— Igen.

— A szigeten találkoztál a gyár illegális vezetőjével — diktálta tovább a rendőrtiszt.

— Igen.

— Őt is a doktor rendelte oda.

— Igenis. De mindketten tudtuk, hogy ez a doktor árulta be a mozdonygyáriakat. Mondtuk magunkba, no, most megmutatjuk neki, mi az áruló dija ...

— Te persze nem tudtad, hogy az az ur detektivvel vár?

— Ha tudom, csak nem megyek oda — mosolyodott el Feri.

— Hát persze, persze ... No, jól van, fiam. Most csak azt mondd meg: a szemébe mondanád annak az urnak, hogy ő rendelt oda?

— Én-e? Meg is fojtanám.

— No, ezt hagyd csak másra — mondta nevetve a főtanácsos és megveregette a legény vállát. Aztán elküldte.

Most autóért telefonált és átment a rabkórházba. Előbb az orvossal beszélt.

— A beteg? Teljesen beheggedt a sebe. Csak... a fene tudja, hogy mi van vele. Néha olyan, mint aki éppen elkészül ebből a világból, néha meg ugy mosolyog, hogy az ember a falra mászna tőle. Az elmegyógyintézetbe kéne inkább küldeni.

A főtanácsos benyitott a cellába. A beteg fáradt tekintete feléje szállt. Széket huzott s az ágy mellé ült.

— Hogy érzed magadat? — kérdezte.

Tamás nem válaszolt. Csak vértelen ajka rándult meg s sárga arcán gunyos fintor suhant át.

— Fáradt vagy? Bánt a beszéd? Nem tart soká. Eddig nem akartalak zavarni. Egy hétig pihenni hagytalak. Sokat töprengtem rajta, amig rászántam magamat, hogy megsegitlek... Szamár kölyök vagy! Mingyá revolverhez nyulni! Ha előre tudom... No, de most jóvá tettem. Behozattalak. Visszakerültél. Többi forradalmár társad mellé.

— Igen — suttogta Tamás.

— Nem hagyhattalak odakünn. Még azt modták volna, te köpted be bosszuból a hütlenkedő menyasszonyodat, meg annak az ujabb pasiját is. Ez még a mi fogalmaink szerint is becstelen dolog volna.

— Igen — mondta halkan Tamás.

— De ha akarod... kérlek, még ma, azonnal hazaszállittatlak. Vagy a kórházba, ahonnan elhoztunk. A te uj menyasszonyod, az a műtőskisasszony, hogy is hivják csak — várt. — De egye fene, a név nem fontos, azóval, az az uj nőd egyre küldené a nyakamra az ügyvédet. Hát nem tudja az, hogy kommunista ügyekben hiába fogad ügyvédet? Kár a pénzért... Hogy lehet az, hogy gyerekkori barátod és nem szervezted be? Mit nézel ugy? Erre az uj menyasszonyodra gondolok.

— Eszter? — suttogta. — Meny-asz-szony? — kinlódva huzta szét ajkát. — Esz-ter? — torz vigyorgásba rángott mosolya. — Nem... az... csak olyan...

— Értem — a főtanácsos nevetett. — Nem menyasszony, csak nő. Értem. Ilyen voltam én is. Valaha. Sőt

ma is. A fene köti le magát egy asszonyhoz. Majd ha hatvan esztendős leszek. Majd ha ápolónő kell, akkor. No de maradjunk a tárgynál: három titkársági társad, tizennyolc mozdonygyári munkás és három mérnök, a titkárjuk, meg az összekötőd nálunk vannak. Beismered?

— Be-is-mer-ni? — kérdezte halkan s erőlködve. — Be-e?

Lehunyta a szemét. Aludni volna jó, de ... most nem lehet. Most vigyázni kell. Most fel kell bukni a viz alól. Ott ... ott a felszinen egy szalmaszál ... pálca ... hatalmas dorong uszkál. Ez .. ez tán a partra visz. Ha nem is a partra, de a viz fölött tart... Kinyujtotta mindkét karját, elérte a dorongot s lassan huzózkodva a viz fölé dugta a fejét ... Jó, jó ez a friss ... és jó látni ezt a friss ...

Sóhajtott: a keze a takaró alatt volt és kimeredt szeme fölé a nagy, vörösbejátszó arc ... a főtanácsosé bukott. Áh, igen, ez vallomást vár. Beleegyezőt.

— Ha beismered — hallotta messziről, nagyon messziről kinzója ujabb szavait —, ha vallassz, elmaradnak a szembesitések. És senki meg nem tudja, hogy vallottál. Sőt, itt tartunk, elitélünk. Ha nem, a szemedbe mondatom ... mindenki előtt ... hogy te vagy a spicli.

Mintha villamos ütés érte volna. Mindenki előtt? ... Szembesités? ... Ezt, igen, ezt ... Találkozni velük, találkozhatni és megmondani mindent ...

— Nem is-me-rek be sem-mit — mondta s elfordult a fal felé.

* * *

A rendőrtiszt már régen elment.

A széke az ágy mellett maradt. A széknek az előirás szerint a falnál a helye. Hát miért van az ágy mellett? Hogy került oda?

Ahá ... igen ... most ... most ráült valaki. Hát ide ... csak ugy jönnek, járnak az emberek? Ki is ez? Ismerős arc, sokszor látott arc. S gyakran hallott hang. Mesél. Halkan. Néha szünetet tart. Mi ez? Védőbeszéd?

Nem, nem védőbeszéd. Inkább vádkutatás. Keresi a mult foltjait...

Ezt lehet. Sőt: kell is. Érdekes: miért ül bundában, a szobában, nyárutó idején? Nyárutó? Dehogy. Hiszen szél süvít s a kopasz fákról hó hull... Jaj, ne olyan gyorsan! Sürgős az ut? Még csak egyetlen alapos nekifutamodás? Igen, most már meg is lehet állni, pihenni kissé s vissza is lehet fordulni, nézni, át a határon, amelyen utlevél nélkül kelt át. Először életében...

Ez az arc is milyen ismerős! Ohó, hiszen ez az ember ugyanaz, aki itt ült a széken. Csak fiatalabb. Persze. Négy évvel fiatalabb. Szőke a haja, kék a szeme s domboru a homloka... Hogy tüzel az arca... Ott, fenn a pódiumon. S hogy kinlódik az első mondatokkal. De lassan belemelegszik. Égő piros most az arca. Mert pirongatják... a kongresszusi tagok...

Kisfiu, mit pityeregsz? Nem bánt senki. Minden jóra fordul. Jóra... Látod, itt a kis lánypajtásod... Eszter... ő is hétéves s mindig csak bámul. Érdekes, itt a széken, az ágy előtt nem Eszter bámul, hanem egy szép kis fiu... Most hirtelen felugrik, lefut a kertbe, maga után üvölti Esztert s rohannak a közeli dombok felé, ahol erdeje a mogyoróbokroknak... Eszti, Eszti..., csak igy bele kell nyulni a bokor tövibe. Ott a fészek. Apró mókusokkal. Visit is az egyik. De miért olyan rémült Eszter arca?... Elfordul az ijedt lánytól, elejti a mókuskölyköt és jaj... jaaj... egy förtelmes nagy... anyamókus ugrik és harap, bele... a tenyerébe... A tenyerébe? Dehogy! A mellébe. Nagy pörkölt seb vérzik a szive fölött... Fehérkötényes kollegák állnak a mütőasztal körül. Kollégák?... Senki. Sehol. Fehérre meszelt falak, egy durva asztal a falnál és egy szék is Meg egy másik szék az ágy mellett...

Szóval: utolsó szemle volt ez a multak fölött. A nagy ut előtt. És... érdekes: Zsófi... nem szerepelt. A négy év, vele... sehol. És a bün, a pártellenesség sem vetődött fel... Dehát, hol is a bün? Hiszen nem volt. De volt. Bizonyára volt. Mert van-e makulátlan ember? Aki soha nem tévedett?... De itt nem tévedésekről van

szó, hanem vádról, pártellenes cselekedet vádjáról. Van... volt... ilyen? Nem volt. Hogy lett volna! Volt. Jóvátehetetlen. Jó-váte-he-tetlen... Amikor Zsófi nem jött ki a szigetre, nem revolverhez kellett volna nyulni, hanem Eszternek megmondani: ez volt, ezt tették velem... és itt van ez az Antal... Ez ismeri ezt a hekust, akit még senki sem látott.. És honnan tudta, hogy én itt vagyok?... És honnan került ide az a két tüntető?... Az egyiket nem is ismerem... Itt, Eszter... itt kutassatok... De nem... ahelyett a revolver... Gyávaság... Nem is... rideg bürokrataság volt... hogy... csak... Zsófinak akartam... és mert Zsófi nem jött... Bocsássatok meg, elvtársak, ez most már jóvátehetetlen. Jó-vá-te-hetet-len...

Felnyitotta szemét. A nap vakitóan sütött. Nézte rezzenéstelenül a nagy fényforrást, amely egyre zsugorodott, kopott... Áh, ez csak a lámpa! Ég a lámpa! Éjjel van? Hányadik éjjel ez már? Itt a rabkórházban! Egy... kettő... négy... és még annál is több...

És éjjel miért jön az orvos? Uj orvos! Odaül az asztalkához és papirokat rak ki rá. És tollat készit.

Elmosolyodott. Irnok ez. Ir a pasas, ir! Már a második lapot irja.

— Mit akar? — kérdezte. Tamás. És olyan hangosan hallotta dördülni a hangját, hogy a füle is belefájult.

Az irnok fölemelte a fejét és gyanakodva körülnézett.

— Maga szólt? — kérdezte.

Tamás nem felelt.

A főtanácsos jött be. S vele a magas, elegáns detektiv. A főtanácsos az asztalhoz ült, a detektiv az ágy lábához állt. Aztán kinyilt az ajtó s Zsófi lépett be a szobába. Ahá, azért a nagy cécó: látogatást engedélyeztek neki. De miért ez a látogatás? Éjjel! És miért olyan riadt szegény, mint az álomlátó? Megáll az ajtóban és előrenyujtott keze vaksian tapogatózik.

A detektiv Zsófira szólt: lépjen az ágy elé. Csak... csak ne beszélnének olyan hangosan. Ugy orditoznak, a detektiv is, a főtanácsos is, mintha egy ezredet gya-

korlatoztatnának. És az asztalon az irnok tolla ugy serceg, mintha kenetlen talyiga nyikorogna.

— Halkabban — szólalt meg Tamás, de senki se figyelt rá. Felült volna, de két karjában nem volt erő... Az ágy végén feléje mozdult Zsófi. A detektiv visszafogta. Most ujra bömbölni kezdett a főtanácsos.

— Tamás fiam... hamar végzünk. Nem fárasztunk soká. Mondd a szemébe, hogy ő volt az összekötőd a bátyjához... Érted? A bátyjához. Az összekötőd. Ahogy jegyzőkönyvbe mondtad.

A beteg riadt szeme Zsófira szegeződött. Mosolyogni akart, de ajka, mint a pléh, merev maradt. De nini, mintha most a lány szeme csillanna meg...

— Felelj, fiam — sürgette a főtiszt.

— Ez mind... minden... hazugság.

— Fiam, ne szégyeld. Töredelmes vallomást tettél. A hazafiasság előbbre való a magánemberi érzéseknél.

— Hülye — mondta a beteg s derüsen nézett a lányra.

A rendőrtiszt idegesen felnevetett. Intett a detektivnek. Ez kiment a folyosóra, de rögtön visszajött s kitárta az ajtót. Egyszerre léptek be: Antal s egy másik detektiv. A detektiv az előirás szerint balcsuklóját Antal jobb csuklójához szijjazta. Az ágy közelébe értek. Antal meredten lépett s fejét oldalra meresztette, mint a hüdött. Haja a homlokába lógott s arcát eltorzitotta a visszafojtott kin. Csak a szeme égett parázslón Zsófi felé. A lány az ágy végébe fogózkodott s rémült szeme hol a betegre, hol Antalra csapódott. A főtanácsos sokáig nézegette őket, aztán Tamás felé fordult.

— Ez az, ugye, ez az a mozdonygyári sejttikár? Felismered?

— Én — kezdte a beteg és kezefejére nehezedve feltápászkodott — semmiféle mozdonygyárit... sejttitkárt... senkit...

— Maga meg ne szemezzen itt a szeretőjével — kiabált a főtiszt a lányra. — Vigyék hátra ezt a pasast — biccentett Antalra.

A detektiv hátrahuzta foglyát. A beteg már ült, fe-

jét a szoba falának támasztotta. Ajka mozgott. A főtanácsos hozzáhajolt.

— Mondassz valamit, fiam?

— Igen — kezdte s elfordult a tiszttől. — Igen... erőáttétel... — Zsófira nézett s utána Antalra szegezte merev tekintetét. — Erő-át-tétel... Egyszer a bal... egyszer a jobb lábára biceg... Nagyon... rossz... szinész...

Az irnok abbahagyta az irást. Az elegáns detektiv elengedte az ágy lábát. A főtanácsos megmeredt az asztal mellett. Az ágyra néztek, ahonnan halk kacajt károgtatott a csonttá aszott beteg.

S velük együtt szinte gépiesen fordult Zsófi is a sarok felé, ahol vérbeborult arcát lefeléforditva Antal gunnyasztott. Mintha a lábait szemlélné.

A rendőrtiszt az aktatáskájához nyult. Felkapta. Mintha az asztalra akarná vágni. De sujtó mozdulata féluton megállt s az elegáns detektivre rivallt.

— Hozza be az összekötőt.

Az összekötőt nem kisérte senki. Magányosan ballagott be a szobába. Zsebrerakta mindkét kezét s igy állt a kisasztal elé.

— Vedd ki a kezedet a zsebedből — orditott a főtanácsos. — És itten ne hazudj... ne hazudj... mert agyonveretlek.

— Kérem — méltatlankodott Feri. — Még egy szót se szóltam.

— Ne feleselj — az ágyra mutatott. — Ismered?

— Igen.

A rendőrtiszt leült. Indulatos arca elsimult.

— Nahát, szaporán. Ki ez?

— Ez... ez a doktor ur. Sokat találkoztam vele munkásotthonokban, ahol egészségügyi előadásokat és...

— Ne fecsegj annyit — rivallt rá a főtiszt és Antalra mutatott. — Hát azt?

A kazánkovács hátrafordult. Ujra zsebredugta a két kezét.

— Ezt is ismerem — mondta s szemét le nem vette a fekete legényről. — Legutóljára a szigeten voltam vele együtt.

— Na... tovább... A szigetre a doktor ur rendelt — diktálta a főtiszt.

— A doktor ur? — csudálkozott Feri, aztán azt mondta: — Lehet.

— Ne kertelj, mert megvasaltatlak.

— Nem kertelek én, kérem. Lehet, hogy a doktor ur rendelt. De nékem ez szólt — és Antalra mutatott. — Már egy nappal előbb! Hogy a doktor ur kiszabadul és beszélni akar velem. Autón vitt a szigetre és ő beszélt rá...

— Te... te csirkefogó — ugrott fel a rendőrtiszt. — Te azt vallottad, hogy összekötő voltál kettőjük között.

— Én? — egyenesedett ki a kazánkovács. — Én mondtam? Talán ez a csirkefogó — s Antal felé biccentett. Rá is nézett és elnevette magát. — Ni csak, kiesett a szerepéből...

A sarokban ökölbeszoritott kézzel, vérvörösen, ugrásra készen állt Antal. Feri sértegető szavai alatt megfeledkezett hüdött, agyonkinzott voltáról...

— Megfojtalak — mondta szinte hörögve s előrelépett.

De megállt féluton. Mert az ágy lábánál hirtelen elsirta magát Zsófi és térdre esett. Az ágyon lassan a vánkosra engedte fejét Tamás. Kék szeme előbb a mennyezeten tétovázott, aztán lefelé riadt s megpihent a siró lányon. Mintha nagyon-nagyon gondolkozna valamin, mintha nagyon-nagyon örülne valamin: mosolyogni kezdett. S a szó csak nehezen jött ki fáradt, egymásrapréselt ajkain.

— Ne sirj — mondta alig hallhatóan. — Meggyógyulok... Meg... te is — Mosolygott. És sárga arca megtelt élettel.

HAZAFELÉ

Felültem az ágyon. Reszkettem. Valami borzalmasat álmodhattam. Nem tudom... Elfelejtettem. Fejbe vert valaki? Még most is fáj a fejem. Tarkómat, mintha kalapáccsal ütögetnék és egyik halántékomtól a másikig vastag furó járna oda-vissza. Jaj... Furcsa álom!... Még ébredéskor is érzi az ember... Szemem, mintha ki akarna szakadni! Jaj... Van itt valaki? Valaki: ápolónő, bajtárs?... Nincs, nincsen itt senki. És sötét van. Senki sem mozdul. Hány óra van? Éjszaka van már? Furcsa, délután feküdtem le és már az éjjelbe aludtam magamat? De hát hol vannak a többiek?

Jobbfelé nyultam. A jobboldali ágyon gázmérgezéses vend katona a szomszédom. Ágya most üres. Balról mellettem bácskai baka feküdt. Ágya felé tapogattam. Az ő fekvőhelye is üresen ásitott kutató tenyerem alatt.

Most ujra éreztem: valami borzalmas erő csapott tarkómra. Elszédültem. Hang se jött torkomra. Feküdtem, kábultan. Most ujra rámszakadt a csapás. És baloldalról, a halántékomon ujra elindult a furó... És a jobboldalin is. Egymásfelé közeledtek... Jaj... Az orrtő tájékán összeértek... Szikrázó pengéssel csapott össze a két acélszerszám... Millió szikra, piros, sárga, kék, zöld, lila porzásban lángolt elém... Vad nyögésre ijedtem. Jár valaki a szobában?!

— Testvér... — nyöszörögtem.

Senki se felelt. A nyögés is elhalkult. Igen, igen már tudom... én jajgattam, a borzalmas kinok az én szájamon át ömlesztették a szobában a csunya jajveszékelést. Feküdtem. Most nem fájt semmi. Aztán lágy danában halkan körülfogott a csönd... Halk döngésben lehelt körül az elnyugvás. Fejem lehült. Mintha a kánikulai napsütésből hirtelen jégverembe léptem volna...

Sokáig feküdtem igy az ágyon s verejtékem a testemre fagyott.

Ugy látszik lázas voltam. A gáz, amiből alapos mennyiséget szophattam be odakünn, az árokban, a fene tudja, milyen hatásu. Az egyik embert megöli, a másikat csak lázba veri. Mint most engem. Ha csak ennyi a baj: annyi baj legyen! Kis láz, aztán felpakkol az ember, fel a vöröskeresztes vonatra, a kerekek lomhán elindulnak és döcögve, mégis csak hazáér a katona. Haza... Igen. Vége a világégésnek: apám, kezdjük a munkát... Hogy mihez kezdek? Ajjé, háboruviselt embernek ez semmi... Postamester ur, nem tud nekem valami állást? Hogy mit tudok? Semmit. Mi az istent tudnék! Katona voltam négy éven át. No jó, magánál nem, a postán nem... jó... hát akkor szólna talán Lábady urnak, beállnék hozzá az uradalomba. Ispán szeretnék lenni. Vagy... talán jegyző, valahol itt a Dunántulon, faluban. Igen, ispán, vagy jegyző. Megtanultam a parasztok nyelvét. Nem, nemcsak a nyelvét, parasztmódra gondolkodom én is. Életem hozzájuk hasonló. Egy az életem az övékkel. Az agyag, amit ránkrakott a lövészárok, az éhség, a közös latrina és a hadiszállitókra, meg a hadtáposoknál bekvártélyozott elegáns dámákra tett egynyelvü, meg egyelvü megjegyzéseink egybeolvasztottak bennünket.

Jaj, mikor is volt, hogy más ruhát hordtam!

És... és a fenekünk is egyformán lóg ki most rongyos nadrágunkból, lábujjunk kikandikál bakkancsunkból. Piszkos, sáros sapkánkba faszoltuk a napi husz deka, morzsás kukoricakenyeret, az egy adag dörgemüzét, a tizenkét deka konzervlóhust. Még egy liter vizet is kaptunk. Egy napi porció!... Ott helyben, faszoláskor, befaltuk az ennivalót és benyakaltuk a vizet és másztunk hason vissza a helyünkre, a beton-állásokba... És szembe velünk az amerikaiak...

Az anyátok istenit, mikor lesz már vége! Már jó volna ispánnak, vagy jegyzőnek lenni. És akkor, csak merjen akkor valaki kezet emelni egyetlen szegényre! Az én öklöm... Miket is csináltak odahaza ezek a dögök!

A hadiözvegyek és hadiárvák élete szörnyü lehet. Ellopják a pénzüket a jegyzők. No, lesz majd nemulass! Kiirtani a jegyzőket! Ki, egy szálig!... No, a fene egye meg, ugy látszik, azért pofázok én is a bakákkal együtt, hogy helyet csináljanak nekem valamilyen jó faluban. Könnyü az eset: a jegyzőt felhuzzuk a fára és helyébe beülök én. Hát nem, ezt nem lehet! Más pályára kéne menni. Vértől mocskos a jegyző helye. Elég volt a vérből. De... de nem értek semmihez. Legföllebb katonának vagyok jó. Békekatonának. Békében is kell hadsereg. A rendfenntartásra. Igen, ez jó lesz! Bezupálni. Valakit elvenni feleségül. Kaucióval. Valami gazdag tyukot, lehetőleg öreget, szivbajjal, hogy hamar meglépjen erről a rothadt világról.

Az üres szoba hangosan verte vissza röhejem visszhangját. Könnyünek, gondtalannak éreztem magamat. Gondolattalanul heverésztem sokáig. Aztán hirtelen nyugtalanul felültem. Hol vannak a többiek? Éjjel van! Senki sincs a szobában!

— Araskov — mondtam hangosan —, Araskov, hol vagy?

De a bácskai bajtárs nem felelt.

— Pinterics... hé, Pinterics — kiáltottam, de a vend baka sem jelentkezett.

— Ki van itt?... Wer ist hier?? — Csönd. — Schwester, Schwester... — senki se jött, pedig az ápolónő éjjel mindig itt ült az ajtóban és vigyázott. Hiszen a mi szobánk a „sulyos osztály" volt.

Mi történhetett?! Csak nem tán?... Araskov is, Pinterics is és a többiek mind, egyszerre más osztályra kerültek? A más osztály itt a hullakamrát jelentette. Csak én maradtam meg?! Szegény komák! A bácskai feketeföldek hiába várnak, a vendvidéki lankások nem hivogatnak többé. Na, kész! Még én sem értem haza! Ez a nagyüzem itt szakadatlanul szállitja az anyagot a tulvilágra.

Lemásztam az ágyról. Szédültem. Megkapaszkodtam az ágyban. Tapogatva, bukdácsolva, az ágysorokba kapaszkodva botorkáltam az ajtó felé. Az ajtó csukva volt.

És vaksötétség mindenütt. Ilyen rémes feketeséget még nem láttam. Soha! Borzalmas ez a vak . . . vaksötét!

Vaksötét . . . vaksötétség! Furcsa szó. Meg szamárság is. A vak nem lát. Nem lát sötétséget se. Vagy igen? Ki tudja! Még nem beszéltem vakkal ilyen dologról.

Ahá, itt az ajtó! A kapcsolót is megleltem. Megkáttintottam. Egyszer, kétszer, többször. Nem gyulladt fel a villany! Mi a fene van vele? Csavarom, csavarom! Semmi . . . Az isten pofozzon meg benneteket! És még azt mondják, hogy a németek nagyszerüen szerveznek meg mindent! Harminc kilométernyire a front mögött barakkórházat állitanak föl és még villanyt sem szerelnek a betegszobákba!

Dehát tegnap még volt villany! Az istenit neki, hát akkor mi ez! A betegek kihalnak, a villanyt leszerelik! Feltéptem, az ajtót. Sötétség mindenütt. De az udvarról idelármázott a rengeteg ember hangos beszéde.

Valami gyülekezésféle lehet! Persze, bizonyára bejött a kórházparancsnok, mint már annyiszor és azt mondta: „Bajtársak"! S lenn a kertben, ahová lejárt, aki tudott, a maga lábán és ahová levitték hordágyon a sulyos betegeket, a kerti padra állt a porosz ezredes ur, a gyomra fölött csörömpölő rakás kitüntetéssel és beszélt. Magyar, szlovák, szerb, román, lengyel, vend tolmács forditotta a szavait. A tolmácsok kis csoportjaik körében álltak és forditották az ezredesi okosságok értelmét. Az apró csoportok száján felvillant a szitok, vagy a dühödt nevetés, mert az ezredes ur ilyeneket mondott: magyarázzátok meg otthon, hogy nemcsak a harctéri halál jelent hősi halált, hanem, legfelsőbb hadurunk is azt mondja, hogy aki odahaza civil-munkában hal meg, katona, katonaként becsülendő, hiszen a hazáért halt meg, akár a lövészárokkatona. Kitartani!

Álltam a szoba ajtajában és füleltem a kertből idezsongó lármát. Jókedvüek az emberek. Hangos, nyeritő kardal zengett felém a kertből. Az ezredes ur szavát nem hallottam . . . A kert felé indultam . . . Zuhantam, zuhantam lefelé! Igen, igen: öt lépcsőt gurultam . . . Elfelejtettem, hogy itt lépcső is van. Elfelejtettem! Nem,

csak nem láttam! Hogy a csudában is láttam volna! Hiszen sötét van mindenütt! Mi történt? Elaludt minden lámpa? Elromlott a központ? Megállt a gépház? Jaj! Jaaj!... A cementpadlón feküdtem, arccal lefelé fordulva, orromból szivárgott a vér és tarkómra most ujra vad, gyorsuló csapásokkal sulykolt az iménti rémséges fájdalom. Vésők... vésők nyomultak belém! És feszitették szét... a fejemet. Éles, acélos csengéssel vert a vésőfejre az acélkalapács... Ki akarják tolni a szememet... Sikoltottam... A folyosón végigrohant üvöltésem.

Dobogó bakkancsok törtek felém. Suhogó vásznakban jöttek a Schwesterek. Felemeltek. Számon és orromon csorgott a vér és a nyál. Nyöszörögtem. Bevittek a szobába. Ágyra fektettek. Araskovot is behozták hordágyon. Nehezen lélegzett. Gázmarta tüdeje sipolt. Később behozták Pintericset is. Letették a szomszédos ágyra

— Ne ordits... — mondta Araskov. — Mingyá itt az orvos.

— Komám, csavard fel a villanyt — mondtam elcsendesedve.

Nem mozdult senki.

— Csavarjátok fel a villanyt! Az istenit a pofátoknak! Gyujtsatok gyertyát!

Mi az? Senki se mozdul? Hát mi van itt? Ezek a komák de megváltoztak! Felültem az ágyon. Visszaestem. A fejem huzott vissza a vánkosra. Tenyeremet tarkóm alá toltam és ugy erőltettem magamat fölfelé. Ujra visszazuhantam.

— Villanyt! — üvöltöttem — ‚Licht„ Schwester!

Az ápolónő fölémhajolt. Egész testével rámfeküdt, hogy leszoritson. Melle a mellemen, arca az arcom fölött. Lehellete szájamba csapott

— Licht! — orditottam és beleköptem a fölémerőlködő asszonyi arcba.

Az ápolónő sikoltott. De nem eresztett. Az ágy reszketett.

— Licht! Licht! — nyöszörögtem.

Az ajtó táján halk mozgolódás. Csönd lett. A folyosón siető sarkantyupengés. Az orvos jött.

— Villanyt, testvérek, gyujtsatok villanyt! — sirtam.

Most eleresztett az ápolónő is. Az orvos felé suhogtak vásznai.

— Was hat denn dieser Kerl? — kérdezte az orvos s az ágyamhoz állt.

Nyöszörgésem elfulladt. Az ápolónő siránkozva mesélte el, hogy én a szájába... Az orvos káromkodott. Finom cigarettafüstöt éreztem. S az orvos csak mondogatta: so ein Kerl!... Körül az ágyakon csönd volt. A betegek takaróik alá huzódtak. Araskov, Araskov... az anyád istenit, hol a ti bajtársiasságotok? Araskov, Pinterics... Senki sincs mellettem... Világosságot! Látni akarom ezt az orvosi ruhába bujtatott dögöt...

— Licht... — üvöltöttem ujra.

Az ápolónő fölémhajolt. Lefogta hadonászó két kezemet! Az orvos mellém ült, tenyere arcomon mászkált. Átható cigarettaszag ült ujjain. Ujja szemem táján babrált. Jaj!... A szemem! Mintha tüzes vassal sütögetnék. Szétfeszitette a szemhéjjakat! Mit akar ez a marha? A sötétben vizsgál?

— Licht! — üvöltöttem teletüdővel. — Licht!

Az ezredorvos a szájamra tapasztotta tenyerét. Elkaptam arcomat és élesen, mélyen beleharaptam a tenyerébe.

— Ach, ach, der Kerl!... — felugrott, sarkantyuja pengett. — Der Kerl ist ja blind!

Araskov hirtelen köhögni kezdett. Hosszasan, sipolva, erőszakosan. A szemközti ágyakon hangos beszédbe kezdtek a német betegek. Értelmetlen összevisszaságban zsongott a szoba. És én éreztem: miattam történik mindez. Miattam harmónikáztatja csunya hangszálaival tépett tüdejét Araskov és haslövéses heggedt sebét miattam veszélyezteti Fahr-Kanonier Paul Henschel, miattam ver lármát minden baka, nehogy halljam ennek a vadállatnak a szavát!... De már késő! Már meghallottam. Tisztán, élesen szállt felém a hang, mint a tüzesitett lándzsahegy. Szurt a szó: blind... Der Kerl ist

ja blind... Undorodva mondta ezt az ezredorvos ur... Hát igen, undoritó is a vak! Féreg! Csuszómászó!...

Csönd. A sarkantyuk elpengtek. Az ápolónői vásznak is elsuhogtak. A szobában nem mozdult senki sem. Pinterics, mi van veled? Máma még szavadat sem hallottam! Csak nem sajnálsz? Hé, Pinterics, koma, ne bőgj, nézd, idegesitesz engem. Vak vagyok, nem jó engemet ingerelni. Ne sirj koma...

Hangos, siró lármát füleltem...

— Ne sirj, ne sirj — hajolt hozzám Pinterics és a másik oldalról Araskov. — Még nem biztos...

— Mi nem biztos? Ha nem biztos, akkor miért sirattok?

Nem feleltek. Végigtöröltem arcomat. Verejtékes és könnyes mocskot suroltam le róla. Hüppögő légzésemet ügyeltem... Ugy? Hát én sirattam magamat? Én és nem a többiek engem? Ültem, sokáig, szótlanul. Jobbról, balról két bajtársam dőlt enyhén mellém. Két bajtársam, akikbe ugyancsak belemart a gáz, akiket hordágyon visznek a kertbe és akik napról-napra fogynak, gyengülnek. Bajtársaim, akik velem együtt falták be a gázt, akik talán egy héten belül elpatkolnak és csak én, a szerencsés, viszem el szárazon, vakon... De cimborák, testvérek, én már végeztem, vakon nem megyek haza... Inkább itt harminc kilométerre a front mögött, valahol... valahová beleölöm magamat a latrinába! Igen, ez lesz a legjobb, oda való minden gyámoltalan. Latrinasir jár ki egy olyannak, aki megy, ment, mint a barom... Aki várja a golyót, a szuronyt, befalta a gázt és kioltotta szemevilágát. Kikért? .

— Őket nyomtuk volna idejében a latrinába. Őket, akik küldtek bennünket — vélte Pödör.

— Bizony, ezt igy kéne. De most már hiába minden. Vakember! Vak... — hanyattvágtam magam. Nem feleltem senki kérdésére. Feküdtem. Az ápolónő jött. Injekciós tüt szurt karomba. Mukkanás nélkül türtem... És hamarosan jött a kábulat...

Az ágy megmozdult... Előreringott, aztán hátra. Felemelkedett és lebegett, lebegett. Hirtelen iramodva, zaj-

talanul előresiklott. Emelkedett. Magasra. Lent fények villantak. Lent, alattam apró bárányfelhőkként ködlöttek a srapnellek és piszkos, zöld fellegekben kuszott a gáz. És égett, égett falu, város, erdő... Tüz, tüz mindenütt. Aztán kiugrott az árokból és egymásnak rohant a két ellenséges csoport. Előreszegezett szuronyok vasán csillant a tüz. És egyszerre, hirtelen a magasba lendült a döfésre kész szuronysor. A két vonal egymáshoz ért... Hahó!... A két vonal megtorpant. Megfordult. A szuronyok visszafelé indultak. Mindegyik a maga, imént védett területe felé... Elől rohant Pinterics, meg Araskov. Hurrá, hurrá...

... Reggel kábultan ébredtem. Vagónban feküdtem. Alattam dübörgve gördültek a kerekek. Araskov nevét kiabáltam. Pintericset hivogattam. Nem felelt senki. És senki ismerős hangját nem fedeztem fel a zümmögő, halk suttogásban. Vitt a vonat, hazafelé... Lemásztam az ágyról, tapogatva mentem kifelé. Valakire ráléptem. Valakinek a lábára.

— Te, nem tudsz vigyázni? — szólt rám németül valaki.

— Kuss.

— Du... du... Schwein...

A beszélő felé nyultam. Torkát érte tenyerem. Szoritottam. Üvöltöttem. Kivették a kezemből.

— Tanuld meg, te dög — mondtam nyugodtan és boldog örömmel — tanuld meg, hogy vakkal, vak katonával másként beszélj!

Finomruhás ápolónő sugta fülembe: akit én megnyomorgattam, gróf Uchritz ur, a kórházvonat parancsnoka.

— Igen? Hát akkor — röhögtem és odafordultam, ahol a grófot sejtettem. — Igen? Akkor jó. Hát gyere hadnagy ur, a klozetre akarok, kisérj oda! — feléje mentem, közben zsebemből cigarettát huztam elő. — Nesze, nesze fájdalomdijnak. És ha baj lesz otthon, csak szólj nekem... Nálam biztos kenyér vár... Az a', biztos kenyér. Nektek már ugyis befellegzett. — Kinyujtott, tapogatózó tenyerem ujra beleakadt a gróf sely-

mes ingbluzának a gallérjába. — Én leszek a vak harmónikás, te majd szeded a pénzt, he? . . .

S én álltam, arcom a vagón rohanó dülöngélésében hozzácsapódott a gróféhoz és nevettem . . . nevettem.

A többiektől hallottam másnap, amikor felébredtem, hogy kényszerzubbony hijján az ágyhoz szijjaztak.

Hazaértünk . . .

MEGTÉRÉS

Sokan voltak a kis, elsötétitett szobában. Mozdulni is alig lehetett benne. A kánikulai melegben fojtott volt a levegő s a sok ember az ágyak szélére, vagy a székekre telepedett. De a legtöbben álltak. Apám a divány szélén ült — anyám lábánál. Anyám mozdulatlan, pergamenes arccal feküdt s ősz haja simán nyult le nyakáig. A látogatók feléje néztek és utána sokatmondóan kacsintgattak egymásra.

— Készen van, szegény — mondta félhangon egyik nagynéném. — Akinek már ilyen megnyult az orra... az, szegény, készen van.

— A mult héten a Schwarcnét láttam — mesélte egy másik nagynéném. — Éppen ilyen volt az arca és másnap meghalt.

— Amikor a körme nő a betegnek, amikor nagyon nő, akkor slusz... — unokahugom mondta ezt, idegesen összeborzongva.

Már nem is törődtek a beteggel. Állva, ülve s támaszkodva szakszerüen magyarázgatták egymásnak a halál előjeleit, a vég csalhatatlan hirnökeit és kifogyhatatlanok voltak észrevételeikben. Már hangosan nekifeledkezve tárgyalták a dolgokat és az egyik asszonyrokonom áhitatos szemmel, de mosolyra ránduló arccal mesélte azt az esetet, amikor a haldokló paraszthoz eljött látogatóba a komája. Ez odaállt az ágy elé és hatalmasan képentörölte agonizáló cimboráját.

— Esmérsz-e még, koma? — ezt kérdezte a pofon után.

— Esmérlek — nyögött a beteg.

— Na, akkor kutyabaj.

A részvétes gyülekezet halkan nevetgélt az eseten és közben oda-oda néztek anyámra. Anyám mozdulatlanul és felvetett, kerekedő szemmel feküdt.

— Ugyse érti, szegény — hessegették el magukról az önvádat kiméletlenségük miatt a fecsegők. — Meg aztán ... ugy sincs már magánál ...

Mert az anyám nem beszélt magyarul. Sváb faluban nevelkedett és csak a paraszti, meg a zsidó zsargon dialektust értette. Apánk magyar volt. Vele magyarul, anyánkkal meg németül beszéltünk gyerekkorunkban és ki-kinevettük tört magyar szavát.

Már tizennégyéves korában cselédlánynak ment. A zsidó cselédlány kétszeresen proletár. Proletár mert cseléd és proletár, mert szegény-zsidó. Nekünk nem igen mesélt cselédi multjáról. Csak néha, nagyritkán, igy: amikor Grácban laktam. Laktam — és nem: szolgáltam. Bizonyára szégyennek vélte és talán családi multját tehernek is, gyerekei jövőjét tekintve. Mert mi testvérek mindannyian, hatan, magyar középiskolát végeztünk és a szünidőkben, ha apánkkal, vagy egymás között beszélgettünk az igazgató urról, az osztályfőnök urról, a gyáros fiáról, aki osztálytársunk, vagy a város katonai parancsnokának a fiáról, akinek iskolai dolgozatait vajas kenyérért én készitettem el, anyám boldog mosollyal hallgatott bennünket. Majdnem minden szavunkat értette, szeme sugárzott, de nem szólt közbe soha. Hogyan is tehette volna ezt az ő zsargonjával.

— Az én nagyobbik fiam államhivatalnok Budapesten — mesélte büszkén németül bátyámról.

— Jesszasz, in Budapest? — csapták össze álmélkodva kezüket a kis falusi boltban a sváb paraszt asszonyok.

Mert boltunk volt. Anyám cselédsora idején ötszáz forintot kapart össze magának béréből. Ez volt a hozománya. Ebből született a bolt. A napi forgalomból, ha forintnyi tiszta haszon maradt, — nagyon sok volt. És az apám nagy csomagokkal a hátán, faluról-falura gyalogolt, naponta husz-huszonöt kilométert is és ha vasárnap reggeltől péntek délig munkája után megkeresett tiz forintot — ez nagy öröm volt. S télen-nyáron hajnali háromkor kopogtattak házunk ablakán a munkába sietö napszámosok.

— Száli asszony, adjon egy fél deci rumot — és kiszállt az ágyból anyám, az ablakon át kiadta a négy krajcár ára rumot, vagy két krajcárért a Dráma-cigarettát. Télen-nyáron, évről-évre. És mosolygott, amikor egyszer, este a boltajtó előtt ült s körötte csomó öreg parasztasszony guggolt. Mosolygott és azt mondta sváb dialektusban:

— A nagyobbik lányom könyvelőnő Budapesten — és a nagyhasu, koravén parasztasszonyok, a szolgálótársak bólogattak, vagy a nyelvükkel csettintettek. De amikor rólam, a harmadik gyerekről érdeklődtek, anyám elszomorodott. Velem ... valami nincsen rendjén. Én is maturáltam és én mégsem akarok államhivatalnok lenni. Pedig ott nyugdij is jár. Semmilyen hivatalnok nem akarok lenni. Hogy mi leszek?... O nem tudja ... Aztán jött a háboru. Veje, sógorai tisztek lettek. Bátyám is, öcsém is. Bátyám háromszor sebesült, öcsém idegsokkos lett. Én megvakultam, aztán hosszu vakság után látni kezdtem. Bátyám államhivatalnok maradt, öcsém bankfiu, sógorom már hivatalosan nagyságos ur lett és hugaim is hivatalba jártak. Apám, meg anyám ekkorra már elerőtlenedtek. Felkerültek Pestkörnyékre. Anyám itt is talált svábasszonyt, akivel barátkozhatott és akinek elbüszkélkedhetett gyerekeiről.

— Na, és az a feketeszemüveges fia, az micsoda? — kérdezte a gyerekekről való beszámoló után anyámat az uj barátnő.

— Szegény — mondta anyám. — Szegény — és könnyezett.

— Mégis, hát micsoda? Talán csak nem naplopó?

Révetegen mondta anyám akkor németül:

— Azt hiszem: könyvnyomdász.

Nyomdász, aki könyveket csinál. Aki okos, de furcsa, nem akar állami nyugdijat. És az apám is csak mondogatta:

— Nem akar se a Népszavához menni, se az Ujsághoz, pedig ott mindenkinek autója van ...

— Okos az én fiam, de mégis télikabátja sincsen. És csak három inge van. És nem akar jó pártit csinálni.

Itt van egy özvegyasszony, szép fűszerüzlete van ... — Igy busult anyám.

S amikor elvittem hozzá megjelent ujságcikkeimet s könyveimet, csak csóválta a fejét. Elolvasni nem tudta azokat.

— Mit csinálsz, ha öreg leszel? Ezek nem hoznak nyugdijat, — sóhajtgatta zsargonján.

— Salamon királyról, vagy Dávidról irj regényt — vélte apánk. Ő elolvasta könyveimet, de nem szerette a proletárélet rajzait. És amikor első izben itéltek el háromhónapos fogházra irásaim miatt, anyám sirt és azt mondta: a nagyapád szegény, ha megélte volna ezt a szégyent ... Börtönbe kerülsz, a betörők, csirkefogók közé, tanult ember létedre! Oh Isten, te igazságos! — És kinlódott hónapokon át a rejtélyen, mi is lehet az, amit én irok, ami miatt nem nyulok nyugdijas állás után és nem busulok a börtön miatt sem.

Megjelent az első németre forditott novellám. Elvittem hozzá. Leipzigi lapban közölték az elbeszélést. Uradalmi erdőben rőzsét lop a zsellérlány és sétáló utamon engem vél az uj tiszttartónak és csodálkozik, meg fél, amiért nem akarom felkinálkozását elfogadni. Felkinákozását a büntetés elengedésének a reményében! Mert ez régi kényszerszokás errefelé! ...

Előbb apám olvasta el. Legyintett. Anyám felvette szemüvegét. Halk izgalom remegett tekintetén. Első irásom ez, amit most elolvas. Az első lépés ez, amely közelebb viszi hozzám s a magyarázathoz a három hónapos börtönbüntetést megérthetni. Egyáltalán, hogy ki is a fia ... És amikor végzett a betüzéssel, szemüvegén keresztül rámnézett, aztán apámhoz fordult és elgondolkozva mondta zsargonján:

— Igaza van. Igen, igy van ez a béreslányokkal — lekönyökölt az asztalra és sokáig maga elé nézett, aztán felémfordulva megszólalt: — Richtig, so sind die Roten? S a szájaszélét rágta és váratlanul, akadozva, magyarul kérdezte:

— Ilyen lenni vörösök? Bérest szeretni? Szegényt pártolni?

Barátkozva s halkan kérdezte. S magyarul! Ránéztem és láttam: örül, hogy elértettem kedveskedő ajándékát és helybenhagyó együttérzését. Azóta sem szólt hozzám magyarul és senki máshoz sem.

Most elnyulva, erőtlenül feküdt és sárgás keze a takarón nyugodott mozdulatlanul. Arca hamuszinü és redős volt. A szobában a rokonok nekifeledkezetten társalogtak. Maturált államhivatalnokok és nejeik, középiskolás gyerekeik. Az ő méhéből fakadt élők. A cseléd-lány leszármazottai. Akik előtt szeretően türő alázat volt egész életén át a haldokló öregasszony, aki mindég elhallgatta cselédi multját és elhallgatta zsargonnal kevert magyar beszédét, mert az csunya és nem illik egy ilyen uri környezetbe... A szoba zsongott a sok beszédtől. A meleg fullasztó volt. Anyám mozdulatlan arca hirtelen megrándult, szája megnyilt, szeme nagyra kerekedett és hörögve, ajkát nehezen mozgatva megszólalt:

— Sok... állni.. Minek állni... itt? — és keze erőtlenül mozdult a takarón.

— Érdekes, magyarul beszélt — mondta az egyik rokon és a többiek még összébb szorultak a divány körül.

Anyám szeme nagyra nyilt. Ajka remegett. Igen, magyarul beszélt. Nem bánta már, hogy kinevetik. Nem bánta, ha idegenek is hallják. Most már minden mindegy. Vagy talán tudta, hogy most nem nevet senki? Nem tudom! Csak fogtam a kezét és néztem megnyult arcát.

— Sok állni... itt... minek állni? — hörögte ujra. A sokak a szobában elnézően mosolyogtak és helyet kerestek maguknak. A székekre és ágyak szélére és sámlikra ültek. Anyám arcán a bosszuság rángatózott. Nehezen, de felém forditotta tágult tekintetét. És én akkor megértettem! Azt akarta kérdezni magyarul: miért van itt ennyi ember? Legyintettem és halkan mondtam: Ne törődjék velük, mama...

Megszoritotta a kezemet. Csak nézett, nézett! Szeme csillogott és ijedt félelem lakott bennük. Gyerekkoromban sokat jártam a falu szélén álló vágóhidra és a vérszagtól, meg a lekötözöttségtől halálbaijedt kis borjuk tág szeme volt ilyen rettegő... A divány előtt ültem,

fogtam anyám kezét. Mellettem feleségem ült. Anyám most hirtelen ujra megszólalt és feleségemre nézett.

— Szeme — mondta halkan. — Szeme szép.

A feleségem szeme szép? Anyám utolsó nagy utja előtt becéző szavakat mond menyének? Feleségem fekete szeme könnyes, meghatott volt. Anyám keze megrándult tenyeremben.

— Szeme... szép... — nyögte ujra és rámnézett.

Igen, igen! Lekaptam sötét pápaszememet. Igen, anyám az én szememet nézte. Az én szemem miatt sirt véres könnyeket éveken át. Hadivakságom után, amikor ellátogattam az öregekhez, anyám elémállt s azt mondta:

— Mutasd csak, hadd nézzem a szemedet.

Most fáradtan feküdt és szemén az öröm csilláma látszott. Lehajoltam, megcsókoltam a kezét. Szeme most ujra nagyra kerekedett. Szája kinyilt. Valami állati félelem suhant arcára. És én tudtam, láttam az ijedtség okát. Emlékszem, gyerekkorunkban csak akkor csókoltunk kezet szüleinknek, ha hosszabb időre elbucsuztunk tőlük. Csak az egyik hugom, otthon is, a vakációban anyám mellé ült és cirógatta, kezét és arcát csókolgatta. Anyám felhuzta szemöldökét és tréfásan fenyegette: te... hát te ilyen hizelgő lettél?

— Pesten tanultad ezt — mondta furcsálkodva nevető zsargonján és ujját ijesztgetve mozgatta hugom felé. És még pestkörnyéki letelepedésünkkor is leintett bennünket: kezétcsókolomot nem mondanak szegény asszonynak.

És én megcsókoltam most a kezét! Tudta, hogy bucsuzom tőle.. Sokáig fogta a tenyeremet és nézett félőn, segitséget kérőn... Aztán mereven, akadozva járt el nézése a szoba minden sarka felé. Bucsuzott az öreg ágyaktól, az asztaltól, az ezüst gyertyatartóktól, a nagy családi képektől. Már nem létezett senki a szobában, a világon. Aszott, fogyó arca mozdulatlanul mutatta magát a nézőknek: gyerekeinek, unokáinak, sógorainak, sógornőinek, férjének. S a haldokló asszony is kikapcsolódott a jelenlévők érdeklődéséből. Napi gondokról, bajokról tárgyalt egymással a szegénységtől elgyötört,

de uri cimekkel ellátott sok kispolgár. Apám néha rájuk, néha anyámra vetette sirástól vörös szemét.

A szobában mozgolódás támadt. Az udvar felől halk, nyikorgó nesz hallatszott. A szobaajtót feltépték és a kettévált látogatósereg között gyerekkocsi gördült a betegágy elé. Öcsém felesége tolta ide, a haldokló nagyanyához, bucsuzóul a kis unokát. A jelenlevő rokonok arcán a kedves figyelem, s a ritka szenzáció meghatottsága ült. Az első generáció bucsuzik a harmadiktól. Az uj, kibontakozó élet utolsó találkozása ez a sirbamenővel. Az asszonyok a szemüket törülgették, a férfiak félreforditották arcukat. A gyerekkocsi fölé a fiatal, elegáns anya hajolt. Kislányát felültette és arcát a nagyanya felé forditotta. A kisgyerek hangos, jókedvü lármába kezdett és a csörgőjét rázta. Anyám mozdulatlan arca megrándult, keze rettenetes erőlködéssel felemelkedett a gyerekkocsi karfájáig és gyürüs ujjával ütögetni kezdte. Mosolygott. Megismerte a gyereket. Aztán a fiatal anyára is ránézett. Merőn és furcsán.

Amig egészséges volt anyám: a fiatal asszony keveset járt erre. Hogyan is? Az apja már a hivatala révén is nagyságos ur! És összes rokonai ügyvédek, orvosok, mérnökök, nagykereskedők és az anyós — egy közönséges, szegény, parókás zsidóasszony, akit a gyerekei, kereső gyerekei támogatnak. És bátyám felesége is előkelő familiából való volt, akinek testvére gyárigazgató és nagyon gazdag... Anyám két menye bizony elmondogatta egymásnak zsurokon, vagy a korzón: szégyengyalázat, ez a két öreg ember elfogad a gyerekeitől pénzt és mit szólsz hozzá, képzeld, a multkor a hetipiacon libát vásárolt az öregasszony. Libát eszik a mi pénzünkön! — Igen, toldotta a szót a másik, az öreg meg minden hónapban bemegy Pestre és beül a kávéházba feketézni és borravalót is ad a pincérnek a mi pénzünkön! És másoknak is elmondták megbotránkozásukat. Megtudta véleményüket anyám is. Nagyokat sirt és azt mondta: nem szabad felelősségre vonni őket, mert kell a pénzük. És aztán a két fiát haragitsa össze a feleségekkel? Még talán össze is vesznének!

— Majd elpucolom magam az utból — sirta el nekem németül panaszát. — Ugy megaláznak bennünket, fiam. Mi csak koldusok vagyunk nekik! Hozzánk nem jönnek látogatóba. Csak mi járunk hozzájuk, mert mi ezért fizetést kapunk. Havi pénzt. Neked megmondhatom ezt, fiam. Mert neked nincs ugyse pénzed, hogy bennünket segitsél.

És csak mosolygott menyei felé. Ha azok nagyritkán eljöttek hozzája. Simogatta bundájuk szőrméjét, finom keztyüjüket és rálehelt kalapjuk bársonyára.

— Szép ő — lelkendezett előttünk hangosan apámnak. — És jó ő a fiamhoz ... — S csak amikor elmentek, mondta, hogy: — Ezek az urinők lenézik a fejkendős öreg zsidóasszonyt. Igaz, talán nem is tehetnek erről, mert mindenki, akinek gazdagsága van, gőgösen tekint a szegényre.

Nem lázadt ellenük sose! Az előkelő rokonok nem is igen adtak erre alkalmat. Elkerülték anyám házát. És ő se nagyon vágyódott utánuk. De egyszer mégis láttam szemét haragosan megvillanni.

Egyszer ... apám öccse autón jött ki Pestről feleségével és beizent apámért, anyámért. Kimentek az uccára. Álltak a durrogó gépkocsi előtt és igy beszéltek szivarozó nagybácsimmal. Amikor elindult az autó, sokáig néztek egymásra. Mozdulatlanul, a benzinfüsttől betakartan álltak a sáros uttesten. Egymás arcát vizsgálgatták szomoruan és köhögtek ... Egymásnak azt mondták, hogy a gázszag ingerli torkukat, de anyám nekem elpanaszolta:

— Neked igazad van. A vöröseidnek igaza van. A kutyájukat is jobban megbecsülik a gazdagok, mint a szegényt. Még ha rokon is. Haj, ha én fiatal volnék — és sirt. És az összes államhivatalnok hozzátartozóit, férjeiket és feleségeiket is sorra vette, előkelősködő családtagjaikkal, mindenkit, életének szörnyüséges robotját és ime az eredmény: megcsufolják az embert ... Csak kirendelik az autó elé az uccára és onnan a szivar mellől köpnek feléje pár szót ...

Keritettem egyszer egy füzetet. Héber betüs zsargon kiskönyv volt, első cimsora igy szólt: Chawerim aller Länder vereinigt euch... Olvasta. Levette szemüvegét, maga elé nézett. Ujra elolvasta. Szája mozgott, arca kipirult és később, hetek mulva, amire befejezte, sokat beszélt erről a kis brosüráról. Tetszett neki. Az igazság van benne, mondta, az igazi igazság...

Most itt állt előtte elegáns menye. S a gyerekkocsiban az unoka kacagott. Anyám szeme ujra a kis gyerek arcára tévedt és ottmaradt sokáig. Aztán visszahuzta kezét a gyerekkocsi karfájáról s tenyere lehullt a takaróra.

— Minek jönni? — kérdezte akadozó hangon és ujra furcsán, merően nézte az elegáns asszonyt. — Minek jönni szegény zsidóhoz? Elmenni! El!

A szobában mindenki elhallgatott. Az arcokon mosoly bujkált s a szemek megcsillogtak a ritka szenzáció hallatára. Anyám rámnézett. Melle zihált. Sárga arcán piros foltok jelentek meg. Lehunyta szemét, mély zihálással kezdődött elgyötört testében az izgalom, meg a kimerültség birokja az eszmélettel... Öcsém felesége még jódarabig a gyerekkocsi mellett tétovázott. A rokonok ujra napi gondjaikról csevegtek. Aztán kigördült a szobából a gumitalpas gyerekhintó. Anyám felvetette szemét. Keresett, kutatott a szobában. Arca kisimult. Föléje hajoltam.

— Elmegyek. Minden jót, anyám — megcsókoltam kezét. — Minden jót, anyám.

Beszélni már nem tudott. Csak kerekedő nagy szeme meredt rám.

Elmentem.

Éjjelre nagy tusa után meghalt.

Ennek már két éve.

És azóta többször is kerestem, ha kimentem apámhoz, a kis héberbetüs zsargon füzetet. Nem találtam. Talán eltüzelték a hozzátartozók. Vagy talán odaadta anyám öreg fejkendős sorstársa valamelyikének. Nem tudom.

— Chawerim aller Länder vereinigt euch. — Ez a cim nagyon megrázta a néhai zsidó cselédlányt, aki

maturált gyerekeket nevelt s aki szégyelte tört magyar beszédét, de aki megrendült az első olyan irás olvasásakor, amely az ő életét és életének robotos társait rajzolta meg.

— Ja, so ist es mit den Knechtenmädel — mondta állástfoglalóan még évek multán is, de csak halála küszöbén mert magyarul beszélni uri rokonai előtt és merte lázadóan levetni magáról a béklyót és számadóan megkérdezni megalázói egyikét: — Minek jönni szegény asszonyhoz?

Az igazi igazságot csak nagyon későn olvashatta el.

VITÉZEK ÉS HŐSÖK

I

Varga József megitta haboskávéját, megevett két friss, ropogós vajaszsemlyét s a kis, kávéházi márványasztal mellé feltámasztotta a székeket, foglaltat jelezve, nehogy hozzája okvetetlenkedjék néhány későnkelő ismeretlen, aki mindenáron ablakhoz akarna ülni.

A napilap, amit kezében tartott s amelynek hasábjain gyakorlott ujságolvasó módjára végigszántott szeme, kedvenc lapja volt. Erre szeretett volna már évek óta előfizetni, de a felesége ellenezte. Nivótlannak tartotta a lap irodalmi rovatát. Igy csak vasárnap délelőtt olvasta a kávéházban, a vezércikktől az apróhirdetésig. Liberális-monarchista beállitottságu volt ez az ujság, enyhe zsidószimpátiákkal tarkitva. Varga József postatakarékpénztári felügyelő, kollegái többségének a véleményével szemben is, ezt a lapot vallotta a legjobb hazai informátornak és kitartott, gyakran szenvedélyes viták után is amellett, hogy a zsidóság hazánk ipari és kereskedelmi életének a felvirágoztatása körül hervadhatatlan érdemeket szerzett s a jelenlegi zsidó-ellenes tendenciák, amelyek ugyan a proletárdiktatura óta, vagyis már a tizennyolcadik esztendeje tartanak, csak átmeneti jellegüek! És a lap közalkalmazott-párti! És a Háztulajdonosok Egyesületének bizalmi sajtója!

Varga József háztulajdonos is volt. Budapest környékén vett telket a háboru alatt. Erre megtakaritott harctéri fizetéséből tellett. A felesége, alig kétéves házasok voltak, amikor kitört a háboru... a felesége egyetlen fillért sem költött a frontról küldött pénzekből felesleges dolgokra! A proletárdiktatura után hitelre felépült a ház. Négy szoba, fürdőszoba, konyha, kamra, nagy üve-

ges veranda, kétszázötven négyszögöles kert s körötte vasrács. A kertet ők ketten, ő, meg az asszony parkirozták. Elvontak maguktól mindent. Tizenöt éve nem voltak nyaralni, tizenötesztendő alatt talán ötször voltak szinházban. Se mozi, se cigaretta, se bor. Hetenként egyszer kávéház. Az ujságok kedvéért. A ház uralkodott életük fölött. Az adósság: a tőke és a kamattörlesztés rabolt el tizenötévüktől, a maguk és a két gyerek életétől minden szint! De most már jó: már fillérnyi teher sincsen a házon! Már a második hónapja tehermentes vörös cseréptető és tehermentes kert fölött ragyog a csodálatosan mélykék tavaszi ég!

A pincér már másodszor cserélte meg a tálcán a vizet. Varga József szinte önkénytelenül a pohár után nyult, néhány korttyal üditette dohányfüsttől kiszáradt torkát s tovább olvasta a spanyol belháboru eseményeit, amelyekből mindenesetre csak a fele igaz. A kegyetlenségek fele! S ha a kommunisták ott, Spanyolországban, kivégzik a fehéreket, az valószinüleg azért van, mert a nemzetiek sem bánnak keztyüs kézzel a vörösökkel. Az ujság ugyan csak a vörös kegyetlenkedésről ir, dehát uramisten, mit lehet tenni, ha olyan kormányunk van, amelyik sajtócenzurát gyakorol! És a fehérek védelmében teszi ezt!

Kissé bosszankodva olvasta a rengeteg riportot a spanyol helyeztről s a hangja emiatt volt ingerültebb a szokottnál, amikor rászólt egy urra, aki az asztalhoz támasztott székhez nyult és azt kérdezte: szabad kérem? ...

— Nem kérem. Nem látja kérem, hogy foglalt?

De az elutasitott ur nem mozdult. A markában tartotta a szék karfáját és várt.

Varga József most elengedte az ujságját és a tolakodóra nézett.

— Óhajt valamit kérem?

— Ugy látszik, nem ismer meg felügyelő ur — mondta az idegen barátságosan.

Harmincötév körüli férfiarcon járkált elgondolkozva Varga József szeme. Nem, nem, sose látta ezt az urat ...

Jólkereső, szolid ur... A keze munkáskéz, de a modora, a fellépése s különösen ruhájának, cipőjének, ingjének, nyakkendőjének egybehangolt diszkrét tónusa... Felállt, kezet nyujtott.

— Varga József postatakarékpénztári felügyelő vagyok.

— Tudom. Ismerem a felügyelő urat. Már husz esztendő óta — leültek szembe egymással. Az idegen ezüst cigarettatárcát vett elő és megkínálta vendéglátóját. De Varga nem dohányzott. Igy egyedül gyujtott rá. A pincért hanyag gesztussal elintette: majd később rendelek... aztán ujra megszólalt. — Akkoriban nősült a felügyelő ur, amikor én a fiatal sógorával, Eszterág Palival, a legjobb gyerekkori pajtásommal, osztálytársammal, néhányszor felkerestem a hivatalában.

— A Postatakarékpénztárban? — gondolkozott el Varga. — Lehet. Járt fel hozzám. A nővérének, a feleségemnek nem volt hozománya. Egy egész kis hozományra valót szedett ki tőlem... — nevetett. — No, kis tulzás, de gyakran megvágott a csibész. Az isten nyugosztalja.

— Hogy-hogy... — az idegen borotvált arca megrándult. — Eszterág Pali... meghalt talán?...

— Igen — mondta könnyedén Varga. — Már tizenöt esztendeje.

Egymásra néztek. Az idegen arca csupa részvét lett. Varga kutatva nézte, aztán azt mondta:

— Az imént, bocsánat, nem értettem jól a nevét.

— Dománovich... Dománovich György.

Most ujra kezet fogtak és Varga elmondta, hogy Eszterág elvégezvén a müegyetemet, külföldre ment munkát keresni és egy autószerencsétlenség alkalmával Párizs mellett halálosan megsérült. Meg is halt. Szegény. Vakmerő urvezető volt. Szegény!

— Szegény — mondta Dománovich is, aztán felélénkült: — Érdekes, ha véletlenül nem látom meg felügyelő urat az ablakon át, Palit még évek multán is valahol boldog családapának vélem. Bár el sem tudnám képzel-

ni: Pali és család! Kedves cimbora volt. Nincsen véletlenül fényképe róla?

— Fényképe? — csudálkozott Varga. — Nincsen. Ha már fényképet hordanék magammal, nem férfié volna. De különben is csak gyerekkori képei vannak.

— Képzelem, mennyire őrzik azokat.

— Igen. Az anyjánál vannak. — Varga elkomolyodott és mintha csak véletlenül történt volna: az ujságjához nyult. Fel is emelte és belenézett, de aztán mintha észrevette volna udvariatlanságát, amiért vendége jelenlétében olvasott, tüntetően félredobta a hirlapot és bocsánatkérően mosolygott az asztalon elgondolkozva könyökölő urra.

Dománovich hirtelen felállt, kezet nyujtott:

— Bocsánatot kérek az alkalmatlankodásért.

— Kérem, kérem, nagyon örvendtem ...

Sokáig nézett utána Varga. Ki lehet ez az ember? Bizonyos csak az, hogy még sose látta. Lehetetlen, hogy ennyire kihagyjon az emlékezete. Lehet, hogy Pali barátja volt, de nála se fenn a hivatalban, se máshol, nem volt ... Érdekes, évek óta nem kérdezett senki Paliról. Érdekes!

Valaki az asztalhoz közeledett.

— Szabad az ujságot?

— Olvasom — utasitotta el a tolakodót.

És tényleg kezébe vette a lapot. Mert máskülönben nyugta nem lesz ezektől a lapra cserkésző pasasoktól, akik sajnálnak az ujságosgyerektől néhány fillér borravalót és a vendégeket zavarják tolakodásukkal.

Az ablak felé fordult. Főhadnagyi ruhában hivatali kollegája állt az uccán. Varga magához intette és néhány lépést tett az ajtó felé.

Jól áll a kollegán a tiszti ruha! Áffra Nagy Mihály felügyelő a Postatakarékpénztárban s a hivatalban megalakult Vitézi Széknek a vezetője. Átigazolt főhadnagy! Természetes, hogy átigazolták! Ha valaki vitéz ... Vitéz Áffra Nagy Mihály, ez azt jelenti, hogy nála minden rendben van: megbizhatóság, erkölcs, hazafiság, tiszta mult, valláserkölcsi alap, minden. Jogosult a tisztiruha

viselésére. Vasár- és ünnepnapokon és nemzeti ünnepeken tisztiruhában járhat! Nem mert vitéz, hanem mert átigazolt főhadnagy!

Egymással szemben ültek a fülkében. A főhadnagy konyakot rendelt. Egyetlen hajtásra leitta. Végigsimította tenyerével tömött, ezüstösödő fekete bajuszát s kardját átemelte térde közé.

— Kérlek alássan, Józsefem, eljártam az ügyedben. Az éjjel ülésünk volt a Megyei Székkapitányságon. Lereferáltalak téged is. Kérlek, egész lelkesedés volt. Kérlek, a Székkapitány azt mondta, ilyen szépen dekorált tiszt... kérlek, nem is mindennapi, hogy egy tartalékos főhadnagynak az összes legénységi kitüntetései, a nagyarany, a nagyezüst, a kisezüst, a bronz és a Károly-csapatkereszt meglegyenek és még ráadásul a Signum Laudis... — a közelben a pincér cirkált, rákiáltott: — Hallja, mit kering itt, mint egy birka! Mars, hozzon még egy konyakot, duplán!... Szóval kérlek, József, csupa tüz volt mindenki... Kérlek alássan, csak neheztelnek, hogy egy ilyen hős, igen kérlek, azt mondták: hős... nem tartotta kötelességének már előbb is... már évekkel előbb kérni a felvételt a szervezetbe — kardját a kőpadlóra verdeste és igy pattogta hangosan: — Nem ismeritek kérlek alássan Józsefet, mondtam nekik, egy mimóza ő, valóságos mimózája a mimózáknak, kérlek: szerény dolgos, no — a pincér elhozta a konyakot, a főhadnagy a szájához emelte az illatos, maró italt és nehéz kortyokban fenékig itta. — Barátom! — mondta rekedten. — A legszebben dekorált tisztek egyike voltál a világháboruban.

Mindenesetre szebben dekorált, mint te, gondolta magában Varga József, de nem szólt, csak várt nyugtalanul, az ujságot messzetolva magától. A főhadnagy hátrasimitott tömör, fekete haja tövén, pont az érdekesen ezüstösödő sáv alatt izzadtság-gyöngyök csillogtak és szemén is enyhén párázott a szesz. Varga kissé hátrábbhuzta székét, nem birta az idegen szájból kiszálló szeszszagot és megkérdezte:

— No és... kérlek szépen?

— Még be kell szerezned néhány okiratot kérlek...
— Okiratot? Minden kitüntetésemnek az alapokirata meg van.
— Áh, kérlek... Nem erről van szó. A te feleséged... feleséged őnagysága Eszterág-lány... Tudod kérlek...
— Igen — mondta halkan Varga. — Értem. Az öcscséről van szó.
— Te, kérlek, hogy van az, hogy te sosem beszéltél nekem erről? — kérdezte enyhe szemrehányással Áffra Nagy.
— Mit beszéljek? Két évvel a háboru előtt vettem feleségül Annát. Akkor tizenkét éves volt az öccse.
— Szóval, a proletárdiktatura alatt tizenkilenc — számolta jóindulatuan a kollega.
— Amikor átállt a kommunistákhoz, én megszakitottam vele minden kapcsolatot. Ezt... — mondta Varga és a tiszt szeme közé nézett — ... ezt elhiheted.
— Elhiszem, kérlek.
— Ezerkilencszáztizenkilenc tavasza óta nem láttam. Hát felelős vagyok én egy rajtam teljesen kivül fekvő dologért?
— Nem kérlek — a tiszt elgondolkozva játszott kardja aranybojtjával, aztán felemelte arcát, a szeméből eltünt a szeszpára s nagy, barna szeme hideg és józan lett. — Nem tudod, hol jár az a... Eszterág Pál?
— Honnan tudnám? Lehet, hogy meghalt. Hat éve még az anyjának sem irt. Nekem mindenesetre halott. Elhiheted.
— Elhiszem, kérlek.
— De micsoda okiratok kellenek? — kérdezte ingerülten Varga.
— Hogy te már a diktatura alatt szakitottál vele... Hogy neked azóta halott.
— Ostobaság. Hogyan tudjak igazolni valamit, ami nincsen? Hogy én nem álltam vele szóba... A nemet, a negativumot nem lehet...
— Kérlek — vonogatta vállát a tiszt.
— Szóval nem vesztek fel?

— Addig... nem... Nézd kérlek...

— Ugyan! Huszonötéve dolgozom a Postatakarékpénztárnál. Van tiszti minősitésem. Átigazolt tiszt vagyok. Veled tizenötéve egy osztályon dolgozom. Büntetlen előéletü vagyok...

— Ez mind igaz, kérlek. Ezt én is igazolom. De a Székkapitány más iránt is érdeklődik.

— Kitüntetéseim szerint hős vagyok!

— Hős vagy, kérlek. Ez komoly. Erről kérlek ne is beszélj ilyen gunyosan.

— Hát akkor mi a baj, az istenit neki! — s az öklével a márványlapra vágott. — Még zsidó sincs a családomban.

— Kérlek, az akták között az is áll, hogy zsidó-szimpátiáid is vannak.

— Áh, szóval bizalmas jelentések?

— Igen kérlek. Ezt a jelentést én irtam.

— Ugy? Igen? Köszönöm. — Varga elnézett a tiszt feje fölött.

— Haragszol, kérlek? Nincs igazad. Aki nálam jobb barát, az csal. A te érdekedben adtam rólad teljes jellemzést. Megtámadhatatlan minősitést. Hogy ugy mondjam, tökéleteset. Kilencvenötszázalék pozitivum mellett öt százalék negativum.

— És ez az öt százalék sulyosabb a kilencvenötnél?

— Beszünteted azokat az objektiv nyilatkozatokat és kész.

— Szóval, ne támogassam szimpátiámmal a zsidókat? Kibirják. A feleségemtől meg váljak el?

— Ugyan kérlek.

— A gyerekeimet meg lökjem el, mert a nagybácsijuk tizenhétévvel ezelőtt, amikor ők még a világra se jöttek...

— Ugyan. De a Székkapitányság ragaszkodik bizonyos formaságokhoz.

— Fütyülök a Székkapitányodra.

A tiszt felállt. Az asztal tulsó végén Varga is felugrott. Farkasszemet néztek. Aztán a tiszt szalutált és mereven megfordult. Odébb magához intette a főpincért, fize-

lett s a kardját megrugva s csörömpöltetve kivonult az ajtón. Csak most ült vissza helyére Varga. Nyakán megfeszültek az izmok s az erek. Megsimogatta tarkóját s arra gondolt, hogy ideje volna már orvoshoz menni, mert valami baja lehet... Mindig, ha izgalom éri... ugyanaz a szédülés, veszett düh. Valami érelmeszesedés... Az isten tudja.... Felhajtott egy pohár vizet, kibámult a napsütéses uccára. A gyalogjárón sétálók hemzsegtek. Remekek ezek a nők. A pesti nők a legszebbek a világon!

A napihirek rovatát nézte. De nem ment az olvasás... Vajjon párbajra hivja-e Áffra Nagy? A Vitézi Székkapitányság megsértése miatt?... Majd kimagyarázkodik... „Nem volt szándékomban megsérteni... bocsánatot kérek". Vagy holnap négyszemközt: „Nézd, kérlek, cimbora, tegnap nagyon elragadtattam magamat, szóval..." De a fene egye meg ezt a spicliskedést. Vigyázni kell minden szóra! Zsidószimpátiák! Mert nem vesz be minden maszlagot! Ezek még kommunista szimpátiákkal is meggyanusithatják... Áh, egyszer az „Uj Nemzedék"-ben egy egyoldalas cikk volt arról, hogy az oroszok az összes mágnások, gazdag polgárok, földbirtokosok leányait munkásokhoz kényszeritik feleségül, hogy igy szüntessék meg a burzsoáziát... Azt mondta erre többek jelenlétében: „Ez marhaság... Nem lehet az ujságolvasó közvéleményt agyalágyultként kezelni..."

Ujra elővette az ujságot. A szinházi rovat elején pletykálódások voltak a szinészek intim életéről. Ezt elolvasta. Aztán egy érdekes cikk a klasszikus szindarabok korszerü rendezéséről. Megbukott a frakkos Hamlett! A törvényszéki rovatban nem talált semmit. A rendőri rövid hireket sohasem olvasta el. Ha fontosabb bünügyi esemény adódik, amugy is a főlapon riportban tárgyalják s igy a rovat számára csak apró érdektelenségek maradnak... Most is futólag nézte meg a rovatot. Fénykép is volt benne. Az aláirást szórakozottan nézte... Ismeretlen ember ül a főkapitányságon. Aki tud

valamit a kilétéről, tartsa állampolgári kötelességének az adatokat a nyomozó hatóságok tudomására hozni...

Furcsa! Ha a rendőrség nem tudja, kivel van dolga, miért tartják fogva! Vagy gyanusítják valamivel?... Mi a csuda, a nevét se mondja meg a pasas?... Sok lehet a füle mögött!...

Most ujra s alaposan megnézte a képet... Megriadt. Ismerős szemek tekintettek rá. Hol... hol látta ő már ezeket a szemeket?

Nevetett. A felesége szeme... Felugrott. Legyintett... Vénülünk, öreg fiu, vénülünk... Érelmeszesedés, szentimentalizmus... Ujra leült s nézte a képet... Most már tisztán látta: a szemek a felesége szemei, de az arc, a száj, a homlok, az áll, az orr... idegen, ismeretlen férfi arca. Ennek az arcnak semmi köze az ő feleségéhez... Ez egy idegen... Őrültség... Hogy volna ez... ez az ötven év körüli arc... Eszterág Pálé, Palié!...

Nyugalom! Lehet, hogy ő az. Persze, hogy lehet. Tizenhét év alatt változhatik az ember. A felismerhetetlenségig! Pláne olyan életkörülmények között... amilyenekben Pali élt! Ezerkilencszázhuszban halálra ítélték s előzőleg, ha hinni lehet az anyjának... félholtra kinozták a katonai börtönben... Aztán két évi fegyház, amig az oroszok kicserélték... S utána... ez képes volt tovább is megmaradni kommunistának! Ez a makacs száj, ez a kegyetlen, kérlelhetetlen száj... ez az energikus áll! S e mögött a domboru homlok mögött micsoda vad tervek születhettek... A keresztránc a homlokon mutatja! S a nehéz, lesülyedt szemöldök! Megátalkodott egy ember! De a szemek! Ilyen embernél hogy maradhattak meg ezek a nagy, csudálkozó szemek! Anna tud igy elbámészkodni! Mint egy kis gyerek.

— Eszterág!... Eszterág... Pali... Jaj, a kutyauristenit neki... Eszterág Pali!

Mi ez? Mi történik máma? Egy vadidegen ember róla beszél. Idejön és beszél róla! A barátja? Föntjárt vele a hivatalában? Nem igaz, egy szó nem igaz belőle. Sose látta... Detektiv ez... Titkosrendőr figyeli Varga Jó-

zsef felügyelőt... És ez az Áffra Nagy... A Vitézi Szék! Persze, ez is államvédelmi szerv!... S Eszterág iránt érdeklődik... Hát véletlen ez? Dehogy! Ha már detektivvel őriztetik az embert, hogyan vegyék fel tagnak a Vitézek közé. Mégis csak fedhetetlen testület! Talpig férfiak a tagjai! Akik százszor szembe néztek a halállal a fronton! És nem tántorodtak meg a polgári életben sem.

És nem kacérkodtak rohasztó gondolatokkal! Zsidószimpátiák? Igazuk van, ezek károsak. Az összesség, a magyarság szempontjából károsak a zsidók... Mert vezető poziciókra törekszenek. A zsidó tanul és aki tanul: vezető lesz, mert értelmes és kiszoritja a helyéből a magyart... Versenyképes! A fajta és nem az egyén! Igenis! A fajta ellenség és az egyén lehet szimpatikus. És nem ők voltak a vezetők a kommünben? Ők, persze, hogy ők! Majdnem minden vezetőjük zsidó volt... Nem lehet érzékenykedni. Zsidó, na és punktum!... Dehát mi... mi köze mindezekhez neki?... Véletlenül sincsen zsidó barátja! Egyetlen zsidó rokona sem!

Igen, ez Pali!... Aki, amint azt a nyilvánosság számára kitalált mese mondja: halott. Már másfél évtizede... Vakmerő urvezető... Nem soffőr, hanem urvezető... Ez az... ő az, akárhogyan változott is a képe... De... de hogyan ismerték meg! Honnan tudják, hogy ez a megváltozott képü ember Eszterág... Tudják! A rendőrség mindent tud... Van eszköze a rendőrségnek, kivallatták... kivallatták... Jézus Mária, akkor ez csapda... Csapda Varga Józsefnek: jelenti-e, elég hazafi-e jelenteni, hogy ez az állitólag ismeretlen kommunista azonos az ő sógorával! Eszterág Pállal... Csapda... Tiszta sor!... Csapda, amelybe, ha beleesik, vége... Örökre...

A könyöke fájt. A könyöke, amelyre támaszkodott. És fájt a szeme, amely meredten nézte a képet. És a derekába zsibbadás állt... Nehezen, de kiegyenesedett.

A nyüzsgő emberek közé bámult. Az ujságos gyereket magához intette:

— Te, elküldenélek a postára...

— Igenis . . .

— Hivd a főurat. Fizetek. Addig megirom a sürgönyt.

A gyerek elszaladt. Kinlódva szövegezte meg feleségének a táviratot, hogy halaszthatatlanul sürgős ügy miatt csak később érkezik haza. Ebédeljenek nélküle.

Ebédejenek nélkülem . . . Ebédeljenek nélkülem . . . Talán tiz év óta nem történt, hogy vasárnap hiányzott az ebédnél . . . És a főur, mintha valamit sejtett volna . . . Az ujságos gyerek is . . . Ugy néztek rá, mint valami csudára!

A soffőrre rászólt, hogy gyorsabban hajtson. Kikészitette a pénzt, hogy csak odadobhassa a taksát a huszfilléres borravalóval . . .

A rendőrfőkapitányságon kiugrott a taxiból. Az őrtálló rendőrnek csak odakiáltott: az ügyeleteshez . . . Fiatal rendőrfogalmazó kelt fel székéből és jött elébe.

— Varga József átigazolt tartalékos főhadnagy vagyok . . . A ma közölt fénykép miatt jöttem.

Eldadogta az adatokat. A rendőrtiszt meghallgatta és azt mondta:

— Azonnal — s eltünt az egyik ajtón.

Amikor néhány perc mulva visszajött, Varga József már nyugodtan ült és várt.

— Parancsoljon kérem — intett kifelé a tiszt. Polgáriruhás ember várta Vargát a folyosón.

— Hová megyünk? — kérdezte kisérőjét.

— A politikai osztályra.

Kisérője most eléje lépett és ő két lépésnyire mögötte haladt. Ennek megörült, mert igy mindenki, rendőr s polgáriruhás ember láthatja, hogy nem gyanusitott ő, hanem . . . Micsoda is? . . . Igen, igen: hazafias kötelességét jön teljesiteni . . . No az igaz, ezt senki sem tudhatja. No de majd!

— Parancsolj, kérlek — a főtanácsos átölelte Varga vállát és igy kisérte a fotelhez. Ő maga is leült vele szembe. — Örülök, hogy végre megismertelek . . . Nnna, semmi csudálatos ebben nincsen: Varga József egyik legszebben dekorált tisztje a budapesti háziezrednek. Tegnap este is rólad beszélgettünk. Áffra Nagy Mi-

hály olyan karakterisztikát szerkesztett rólad, amely müremek, mintája a mesterségbeli tudásnak.

Varga ivott a barackpálinkából, amellyel a főtanácsos kínálta s elfogadta a szivart, amelyet uj barátja előzékenyen eléje tartott. Nem dohányzott már tizenöt esztendeje s szeszes italt már Isten tudja, mikor ivott utóljára. Most ujra kért az erős barackpárlatból és mélven, szédülőn szippantott a sötét, nehéz szivarból.

Akadozva elmondta Affra Nagy Mihállyal való összezördülését. Már megbánta. Jelentéktelennek tünő semmiségek egyszerre komolyakká, sulyosakká válnak, ha kellő megvilágitásba kerülnek. Nem véletlen, hogy nála, akinek a családjában kommunista is van ... hogy nála a zsidó szimpátiák olyan mélyek ... s hogy sajtója, szellemi tápláléka szintén nem konstruktiv nemzeti orgánum, hanem baloldali, polgári.

Ujra ivott. Most már visszategezte a főtanácsost és akadozó szóval elmondta, hogy az az egyén, aki iránt a rendőrség érdeklődik ... Eszterág Pál, halálraitélt kommunista. A főtanácsos valamit firkantott egy papirra, csengetett s egy belépő rendőrnek adta át a cédulát ...

— Nekem, számomra ő már meghalt abban a percben, amikor kommunista lett — mondta Varga. — Ezt, kérlek szépen, elhiheted.

— Sem okom, sem jogom kételkedni ebben nincsen — mondta a főtanácsos.

— Nem is láttam ezerkilencszáztizenkilenc óta.

— Irt néha? — kérdezte a főtiszt.

— Nagyritkán, de én el se olvastam a levelet.

— Fénykép van róla otthon?

— Azt hiszem, van. Fiatalkori.

A főtanácsos elgondolkozott. Csönd lett. Varga József megtörölte homlokát. Fáradt volt. Még soha ilyen fáradtságot nem érzett.

— Vannak barátjai? — hallotta hirtelen a kérdést.

— Kinek? — ijedt fel, de aztán megértette. — Nem tudom ... Bizonyára vannak ... Azaz ... — megzavarodott.

A főtanácsos ránézett. Furcsa volt a rendőrtiszt szeme. Vastag szemüveget hordott s emögött a pupillája nagynak, elmosódottnak tünt. Sovány, kicsi, borotvált arcán ez a nagy, feketekeretes pápaszem olyan volt, mint egy kisborjun a járom. Egészen előrehajolt a főtanácsos és kezét rátette Varga térdére.

Az érintéstől nyugodt, józan lett.

— Kérlek alássan — kezdte. — Ma reggel a kávéházban odajött az asztalomhoz egy ur. Azt mondta, hogy Pali gyerekkori barátja, de már az érettségi bankett óta nem látta — elhallgatott.

— Kérlek, tovább! — sürgette a tiszt.

— Azt mondta, hogy járt nálam Palival együtt a hivatalomban. Ez még a háboru előtt lehetett, mert, tudod kérlek, a háboru után jött a forradalom, a proletárdiktatura s én akkor ... vele ... Palival megszakitottam ...

— Ezt tudom. Már hallottam — szólt rá ingerülten a rendőrtiszt.

Varga megütődött. Micsoda hang ez! Nem vádlott ő! Mit vallatja őt ez az ember! Most már nem beszél semmit! A fényképet is kérte az az ember, dehát mit akar ez itt... Áh, rendőrséget játszik vele! Biztosan megkapta már a jelentést, részletesen mindenről. Hiszen ő küldte ki a kávéházba azt az embert ...

— Kérlek folytasd — noszogatta a főtanácsos.

— Nem tudok mást, csak annyit, hogy ezt az embert én sohase láttam. Erre csak akkor jöttem rá, amikor már elment és kutattam a régi arcok után. Én harmincnegyven évre visszamenőleg is emlékszem minden arcra.

— Nono ... husz évvel ezelőtt gyerek lehetett valaki s ma felnőtt. Közben háboru is volt és sok egyéb más, de legfőként husz év ...

— Megismerném.

— Hát akkor ki volt?

— Detektiv — mondta derüsen Varga.

— Detektiv? Micsoda detektiv?

— A tietek.

A főtanácsos fölhuzta szemöldökét s enyhén elmosolyodott. Aztán arról beszélt, hogy ha ő tudta volna,

hogy Eszterágról van szó, nem hirdette volna meg a fényképét. Az a kávéházi látogató Eszterág valamelyik cimborája lehet, aki ugyancsak a lapból értesült a lefogatásról.

Szóval rémlátás volt az egész: cikkázott át Vargán a felismerés. ... Semmi baj nincsen ... ha ő nem jelentkezik. Ha ő nyugodtan marad s nem gyullad be, senki meg nem tudja, hogy Eszterág Pál és ő ... Szédülten fogózkodott az asztal szélébe. A szék, mintha veszettül forogna alatta ... A rendőrtiszt ujra rászólt, hogy a nyomozás érdekében adjon pontos személyleirást arról a kávéházi látogatóról.

— Nem tudom. Már nem emlékszem.

— Harminc évre visszamenően minden arcra emlékszik — idézte szavait a tiszt.

Mi ez? Gunyolódik vele? Hogy merészel? ... Hát mi ő? Tartozik ő belekapcsolódni a nyomozásba? Szaglászszanak ők! Van elég fogdmegjük ...

— Nem emlékszem — mondta ujra hangosan.

— Kérem — vonogatta vállát a tiszt. — Ráérünk. Majd eszébe jut.

— Mi az, hogy majd eszembe jut? — pattant fel. — Nem vagyok hajlandó! Tessék megérteni, nem vagyok hajlandó. Én postatakarékpénztári felügyelő vagyok, tartalékos főhadnagy, de nem besugó — felállt. — Elmennék.

— Rögtön — a főtiszt csengetett s a belépő rendőrnek csak a fejével intett. — Azonnal végzünk — fordult ujra Varga felé.

Az ajtó ujra kinyilt. Előbb egy kardos, revolveres rendőr lepett be, Szalutált s félreállt. Mögötte borotváltarcu, gyüröttruhás ember jött s utána ujra fegyveres rendőr. Mindhárman felsorakoztak.

— No tessék — intett a tiszt Varga felé. — Megismeri a sógorát?

A két rendőr között mozdulatlanul állt a fogoly s érdeklődve, idegenül nézte Vargát. Aztán a rendőrtisztre figyelt, aki összehuzott szemmel vizsgálódott feléje.

— Eszterág Pál, a sógora beszélőt kért — mondta a főtanácsos.

— Eszterág ur? Nem ismerek ilyen nevü urat — mondta a fogoly.

Varga József előre lépett. Egyik kezét hátratolta, a másikat nadrágzsebébe süllyesztette izgalma... Idegen volt a hangja, az arca s a gesztusa a gyüröttruhás embernek, de a szeme, véraláfutásos szeme, mégis... Ez a csudálkozó, nagy gyerekszem... a felesége szeme.

— Vigyék — mondta a főtanácsos a rendőröknek.

Amikor ujra magukra maradtak, Varga fáradtan ereszkedett vissza a fotelbe. Teletöltötte poharát és fenékig itta. A szesz a gyomrát marta, feje már kábult volt a szokatlan ködöktől.

— Hát kérem, felügyelő ur, van valami megjegyzése?

— Igen. Van. A szeme... szeme, akár a feleségem szeme. Lehet, hogy nem is olyan és valami fantázia... A szemére emlékszem.

— A felesége szemére emlékszik? Figyelmeztetem, hogy itt a hatóság előtt beszél... és kertelés nélkül feleljen: azonos-e a fogoly Eszterág Pállal, vagy nem?

— Azt hiszem...

— Igen, vagy nem?

— Igen — felelt halkan, fejét lehajtva Varga.

Kis irógép állt az iróasztalon. A főtanácsos néhány sort lekopogott rajta.

— Irja alá.

Varga József végigolvasta a jegyzőkönyvet és aláirta, hogy a szembesitett fogoly azonos azzal, akinek a fényképét a mai lapokban köröztette a rendőrség és ő a képben és a fogolyban is Eszterág Pált ismerte fel, akit ezerkilencszázhuszban a rögtönitélő biráskodás halálra itélt.

II

A politikai osztály nyomozói elutaztak a határállomásra, ahol Eszterág Pált annak idején elfogták. Kihallgatták ujra azt a határőrsöt, amelyik akkor sebesülten bevitte az őrszobára a foglyot. De sem a szakaszvezető,

sem emberei most sem mondtak ujat: koratavaszi éjjelen, cirkáló utjukban csempészekre bukkantak, akik nagy batyukkal megrakodva jöttek a határ felől. Sötét volt, az őrs is csak vaktában lövöldözött és később, amikor a zajra a laktanyából erősités érkezett a tetthelyre és átkutatták az erdőt, az egyik fa alatt ájult, sebesült embert leltek. Átkutatták a zsebeit. Semmiféle irás nem volt nála. A combján sebesült meg, rengeteg vért vesztett s csak a kaszárnyában tért magához. Azt vallotta, hogy csempész ő is s a holmiját a többi menekülő vitte magával. Bemondott egy nevet s lakhelyet, de hamarosan kitudódott, hogy az adatok hamisak: a határszéli faluban ilyen nevü ember nem lakott sose.

S közben valószinünek látszott a feltevés, hogy a fogoly nem tartozhatott a csempészbandához. A járőr egybenhangzóan vallotta, hogy a társaság legfeljebb százlépésnyire lehetett a járőrtől, amely csak ugy vaktában lőtt. Az emberek a szakaszvezető felszólitása után hasravágódtak és a fák védelme alatt átcsusztak a határon. A fogoly meg legalább is négy-ötszáz méternyire feküdt a lövések leadási helyétől. Sehol vérnyomokra nem bukkantak, ott helyben rogyhatott össze, ahol találták. Körülötte tiszta volt a fü s homokos a talaj. Egyetlen lábnyom sem jelezte, hogy valaki hozzá közelitett, vagy tőle távolodott volna. Véletlenül érte a golyó. Körülötte rengeteg alvadt vér látszott.

A nyomozók kikérdezték a környékbeli falvak kocsmárosait, éjjeli őreit, kisbiróit, fuvarozó parasztjait. Felmutatták a fogoly fényképét, amelyről néhányan ráismertek. Elmondták: már évek óta ismerik az illetőt. Jött valahonnan, be a faluba s kocsit fogadott a legközelebbi vasutállomásig. Többször megforduit ezen a vidéken, talán ötször-hatszor is az elmult esztendőkben.

Csempész, vagy kém a lefogott? Amig a rabkórházban ápolták és a sebe gyógyult, nem nagyon zaklatták a kérdéssel. De azután megkezdték rendszeres vallatását. A fogoly megtagadott minden felvilágositást. Keresztkérdésekkel nem lehetett vele boldogulni, mert a rab egyáltalán nem felelt a kérdésekre. Megverték. A

kommunista vallatásokban gyakorolt detektivek kinlódtak vele napokig, de a munkába ők fáradtak bele. A fogoly nem beszélt. Hallgatott.

Amikor aztán Varga József a nyomozás számára meghozta a fixpontot, ujult erővel kezdődött a kutatás. Felhajszolták Eszterág Pál Budapesten élő iskolatársait. Tétovázva vélték felismerni a fényképet, de csak akkor, amikor a főtanácsos a nevet is megmondta.

— Eszterág? ... Lehet ... Már husz esztendeje nem láttam ... Nagy idő ... Nem tudom ... Lehet ... Igen, igen, most már emlékszem ... Ő az ... a szeme... — igy bizonytalankodtak.

A nyomozásba bekapcsolódott a hadbiróság is. A fogoly minden valószinüség szerint kém. Határszélen fogták el s viselkedése a kommunista mozgalomban való kiváló pozíciójáról tesz tanubizonyságot. Multja világos ... A fogoly csak az oroszok közbelépése folytán, a csereakcióval kerülte el az akasztófát. A magyar biróság azonban kimondta, hogy a halálos itélet végrehajtását csupán felfüggeszti arra az időre, amig a fogoly az ország határain tul tartózkodik. Amint ujra átlépi az ország határát, az itélet jogerőre emelkedik. Sulyosbitja a helyzetet, ha ugyan szükség van sulyosbitó körülmények felsorolására, hogy a vádlott kémkedést is üzött. Nem fogadható el a kommunistáknak az a védekezése, bár a fogoly még csak nem is védekezik, hogy ők csupán egy eszme agitációval való terjesztésének a harcosai. Ez az eszme a Szovjetunió állami és társadalmi berendezkedésének az alapja és az eszmének a terjesztése szöges ellentétben áll a magyar alkotmány törvényeivel. Azonkivül a Szovjetunió baráti, szerződéses viszonyban van egy olyan állammal, amely Magyarország ősi ellensége, kézenfekvő tehát, hogy a fogoly ennek az ellenséges, szomszédos államnak a javára is kémkedett. Ezt a feltevést megerősiti a tény, hogy évek óta szabadon járt-kelt ezen az ellenséges határon keresztül.

Átszállitották a katonai börtönbe. De már az első órán megakadt vele a munka. A fogházrendtartás megkövetelte, hogy minden fogolynak törzslapja legyen. Az álli-

tólagos Eszterág Pál tagadta, hogy ő azonos Eszterág Pállal. De hogy kicsoda, arra nem felelt. Bikacsökkel verték a talpát, homokzsákkal a szivét, a veséjét, de hiába mosták fel ájulásából, hiába akasztották fel csuklójánál fogva a falra, a megátalkodott ember néma maradt.

A harmadik napon négy fegyőr jött cellájába. Rájaparancsoltak, hogy vetkőzzön le. Meztelenre. Amikor ez megtörtént, letepertek és kivitték a folyosóra. Ott még két fegyőr várt. Előttük a földön vastag, víztől lucskos lópokróc hevert. Abba fektették a meztelen embert.

Nem is ellenkezett. A jéghideg vizbe áztatott pokrócba göngyölték, körülszijjazták és visszavitték a cellába. A fapriccs mellé szuronyos fegyőr ült s igy vigyázta a fogoly vacogó fogsorát, kéküllő szájaszélét.

Órákig ült igy, térde közé rakott fegyverrel. Később felváltották. Amikor átadta helyét a társának, azt mondta.

— Fene kemény természete van ennek! Még csak nem is ordit.

Mert mások orditanak, őrjöngenek az ilyen tortura alatt. A vizes takaró lassan száradni kezd és összehuzódik s mint a prés, nyomja a vastag, durva, száradó anyag a beléje szoritott embert... Az őr csak ült, néha kis vizet loccsantott a hörgő ember kifordult szemére. Aztán őt is felváltották. Harmadik fegyveres került ide ujra nyolc órára. A szobát villanykályhával melegitették, hogy a száradást gyorsitsák és a prés gyorsabban müködjék. Izzó hőség áradt el a kis cellában. A száradó lópokróc fölött gőzök szálltak s az alélt ember összeszoritott szájaszélén hab vert ki...

Másnap reggel leszedték róla a fakéregszerü takarót. Durva surolókefével mosták le testéről a rászáradt szennyet. Magára hagyták s felöltözhetett ujra. A pricscsen hevert, mozdulni sem tudott még, amikor bejött hozzája Varga József, aki percekig zavartan nézte a foglyot.

— Pali — kezdte végül s szava inkább ijedt volt, mint hivó, szólongató.

A fogoly nem felelt, csak szemhéját emelte.

Varga megállt az ágy lábánál. Két hete is elmult, amióta sógorával a főkapitányságon megtörtént a szembesités, de azóta ez az ember roncs lett: aggastyán. Ezt ugyan alaposan elintézték ... Most eszébe jutott feleségének az apja. Halálos ágyán egészen ilyen volt, mint ez a ... Ki tagadhatná az azonosságot! Csak az ilyen elvakult fanatikus! De van-e értelme az egésznek! Osztálytársai is ráismertek, a kihallgatott határszéli parasztok is. Hiába minden! Mire számit? Tán hogy bizonyitékok hijján felmentsék? Az ügyvédek azt mondják, hogy ilyen esetben a gyanuokok a fontosak és nem a bizonyitékok. Inkább tiz ártatlan pusztuljon, mint egy bünös szabaduljon! Mert a gyanu, ha alaposnak is látszik, nem mindig bizonyitható. Különösen az ilyen elszánt, körültekintő embereknél.

Mert ez aztán az! Elszánt. A halál torkában sétált. Évek óta. A kötél várta és mégis idejött. Miért nem ment másik országba? Ott vidáman bünözhet. Ha elkapják, ott nem akasztásnál kezdik a sort. Ott büntelen és büntetlen előéletü. S ott senkije sincs! Ott, ha bajba jut, csak magának árt. Ott is hallgathat, szenvedhet és mehet az akasztófára, de akkor nem ránt maga mellé meghurcolt, ártatlan embereket ... Ha tegyük fel más országba megy, ... bárhová, csak ide nem, ahol a rokonai élnek, akik miatta gyanuba keveredhetnek.

De senki ezen a világon nem kételkedik Varga József hazafiasságában ... Áffra Nagy Mihály is megbékült már, átérezte azt a nagy hüséget, amellyel Varga a rendőrségre sietett, jelenteni az azonosságot. De ennek nagy ára van, volt ... Az otthon! Anna szegény! S az anyós, özvegy Eszterág Mihályné! ... Kemény öreg asszony! Nem sir, nem panaszkodik, nem jajgat, csak jár-kél szótlanul a lakásban. Jóformán nem is beszél! Talán meghibbant szegény. Nem is volna csuda!

A cellaajtó mögött köhhentett valaki. Varga összeszedte magát a figyelmeztetésre.

— Pali — kezdte ujra. — Ha már én nem érdekellek, legalább Anna, meg az anyád üzenetét hallgasd meg.

Fáradt szemét felvetette a fogoly. Öklömnyire zsugorodott arca fölött fellobbant az a nagy, csudálkozó gyermektekintet.

— Mondtam már: — mondta halkan — nem ismerem az urat.

— Pali, hát van ennek értelme? Okos, komoly ember vagy, bár a komolyságodban kénytelen vagyok kételkedni, azok után... hogy idejöttél...

Most elmosolyodott a fogoly.

— Kinevetsz? Igazad van. Nem szabad a beteget ingerelni! Bocsáss meg érte.

— Kérem, ne zavarjon — jött a halk figyelmeztetés az ágy felől.

— Pali, hallgass ide, hallgass rám. Átigazolt főhadnagy vagyok, a hivatalomban becsülnek, volt tiszttársaim közül ma sokan magasranguak. Tábornokok is vannak köztük... Itt a fogházban is van ismerősöm. Beszéltem velük. Ha te... megígérték, hogy ha te nekem most elmondod...

A gunyos mosoly eltünt a sárga arcról. A gyerekes, csodálkozó nézés is kialudt. Hideg, ellenséges lett az iménti bámészkodás.

— Pali kérlek, ne nézz így rám. Az anyád otthon, ő is... csak ül a szoba sarkában, napszám ki se nyitja a száját, csak érzem, hogy rámnéz, mintha én... én... Én nem tehetek róla, én esküt tettem, én államhivatalnok vagyok és más felfogás hive. Engem megkérdeztek és én feleltem. Evvel számolnod kellett volna. Az isten áldjon meg, gondold el, ha engem fognak el az oroszok... Ha engem küldenek innen oda... Én meg... persze, hogy megyek, ha erre felszólítanak. Az eskü kötelez! Megyek, ahova küldenek és tudom, ha lefognak és eléd adnak, kiszabod rám a halálos ítéletet. Ez természetes... De azért a kölcsönös megbecsülés...

A fogoly a fal felé fordult. Erre Varga is elhallgatott. Egy darabig zavartan állt, várt, utána szótlanul kisomfordált a szobából. A folyosón a fogházparancsnok-százados várta.

— No, beszélt a csirkefogó? — kérdezte a tiszt.

— Nem beszélt, kérlek. Meg vagyok döbbenve. Ezt az erőt, ezt a lelkierőt, ezt a ... ezt a hősiességet ...

— Elvetemedett gonosztevő ez — szakitotta félbe a százados. — Ez hős? Gyáva dög, aki igy viselkedik! Ha maradt volna benne szikrányi becsület, nem lapitana igy ...

Varga nem felelt. Meggyorsitotta lépteit. A kapuban megemelte kalapját és nem nyujtott kezet. Az őrök között futva ment kifelé. Az uccán szembefordult a bejárattal és fuldokolva bámult a becsukott kapura ... A villamoson megnyugodott. Igen, ha alaposan meggondoljuk, igen: Pali elvetemedett gonosztevő. A magyar nemzet szempontjából! Mert mit akar? Mit akarnak ezek? Vérbeboritani az országot, mint ahogyan ma Spanyolországban tették ... Azaz nem jó, — Spanyolországban a nemzetiek nyultak fegyverhez ... De, mégis, ugyanaz, ... csak nálunk profilaktikus a gyógymód. Preventiv intézkedésekkel kell megakadályozni, hogy a nemzeti érzés ilyen rettenetes fegyverhez legyen kénytelen nyulni ... De azért hős ez! Igazi hős! Mit csinálhattak evvel, hogy két hét alatt harminc évet öregedett! És kitart a némasága mellett. Száz halál kinját szenvedi el, de kitart! Mi minden titkot rejthetnek a lezárt ajkak! Ez, egy ilyen nagyeszü ... ez valami vezér lehet odaát. Azt mondják, hogy ott csupa fiatal tábornok vezeti a hadsereget. Pali is az! Bizonyára! Vagy annak a Kominternnek valamilyen vezére! Vagy talán a Magyarország vezetésére kiszemelt ... országos vezér, akire a titkos hivek százezere les ...

Ez a lehetőség még akkor is kinozta Vargát, amikor leszállt a villamosról és a kis fasoros uccán a háza felé sétált. Meg-megállt továbbszőni elképzelését, amely már a tornyos, Dunára néző királyi palotánál tartott s a diszőrség sorfala alatt Eszterág és sógora: Varga József, egymást karonfogva sétálnak ...

Tizennyolcéves lánya és tizenötéves fia jött eléje. A lány egészen az anyjára ütött és a fiu szakasztott apja volt. Kezitcsókolommal köszöntötték Vargát.

— Hová mentek?

— A tánciskolába — feleltek egyszerre. Megálltak, apjukra néztek. Azután a lány szólalt meg. — Apa, beszélt az illető?

— Az illető? Micsoda illető? Micsoda hang ez? Micsoda jasszos modor? Vérszerinti nagybácsid, akire büszke lehetsz, mindenkinek büszkeség, akinek ilyen...

— De apa — tiltakozott a lány s ijedten körülnézett.

— Slussz. Elmehettek.

A gyerekek megszeppenve indultak tovább. Varga utánuk nézett. Hirtelen megbánta erélyességét. Hiszen a lánya már nem is gyerek. Komoly felnőtt. És igaza is volt. Hogy lehet ilyen ügyről, amely titkolni való, nemcsak egyéni, családi okokból, de még külön, hatósági meghagyások után is... hogyan lehet ilyenről uccán, hangosan beszélni! És pláne ilyen támogató tónusban. Hiszen ez tiszta bünpártolás, büntett feldicsérése... Nna, jól nézünk ki!

Befordult háza ápolt udvarába. A kert három oldalán orgonabokrok pompáztak. Virágjában állt a két cseresznyefa s az alkonyati nap millió szikrát csókolt a frissen öntözött virágágyakra.

Az üveges verandán otthagyta himzését a feleség és embere elé sietett. Az öregasszony nem mozdult, csak a fejét emelte fel könyvéről. Az asztal mellett ült s nem viszonozta Varga udvarias köszöntését sem. Levette pápaszemét, gondosan megtörölte zsebkendőjével és hallgatta Varga ömlengő szavait Eszterág Pál csudálatos hősiességéről, amelyet, ha a haza szolgálatába állitott volna és nem a rombolás ügynökévé szegődik, elképzelhetetlenül magas közjogi méltóság elérésére lehetett volna itthon reménye. Vargáné könnyes szemmel nézte emberét s a végén férje széles vállára borult s ott sirta ki magát. Varga megsimogatta kontyba fogott haját, amelyben egyetlen ősz hajszálat se fedezett még fel s igy mesélte tovább Pali csökönyösségét. Egyetlen kérdésére, rimánkodó kérdésére sem felelt ma sem. Adta az idegent. Pedig ma olyasvalamit látott, ami aztán, ha eddig lettek volna is kételyei, döntően bizonyitják az azonosságot Eszterág Pállal... Ahogy ott feküdt az

ágyon, tenyérnyire apadt sárga arca olyan volt, mint amilyen boldogult apja volt, Eszterág Mihály, isten nyugosztalja szegényt, közvetlenül a halála előtt. Két hét alatt igy megvénitették a kinzások . . .

Az öreg asszonyból hirtelen kiszakadt a sirás. A fonott karosszékben ült, fölfelé tartotta kövérkés arcát s ugy sirt, szaggatott hangon, amely néha szükölő vonitásba csapott át.

— Mama, mamuskám — szaladt feléje a lánya.

— Mama, csillapodjék — nyult feléje simogató tenyérrel Varga.

Az öreg asszony sirását, mintha elvágták volna.

— Ne nyulj hozzám — mondta vejének rekedten és arcán az undor és gyülölet rángatózott.

— Anyus — könyörgött lánya — Anyus, miért bántod Józsit?

Varga József sértődötten vonult vissza. Az asztal tulsó oldalára ült.

Ez már mégis csak türhetetlen! Az embernek már otthona sincsen. Nem otthon, ahol az emberre ugy rárivallnak, mint a kocsisra. És aztán ennek az öregasszonynak igazán nincsen oka gorombáskodni. Igazán: vő ugy még nem becsülte meg anyósát, mint ő. Igaz, az öregasszony is mintája lehetne a jó anyósnak. Tehát eddig kölcsönösségi alapon ment a jó viszony . . . De most már vége. Igy tovább nem mehet a dolog . . . Felállt.

— Kérem, mama, a börtönparancsnok-százados ma ujra átadott két idézést a hadbirótól. Az egyik nekem szól, a másik magának. Megkérdezett, megkért, értesitsem őt, hogy maga elmegy-e, el akar-e menni a szembesitésre.

— Ez az én dolgom, — felelt az öregasszony.

— Tudom. A törvény nem kényszerit közvetlen hozzátartozót arra, hogy terhelő vallomást tegyen . . . De a hazafias kötelesség . . . Ezt is vegye tekintetbe.

Az öregasszony most ránézett Vargára.

— Meg utóvégre . . . a családjára is tekintettel lehet — kezdte ujra megzavarodva a vő.

— A családra?

— Igen. A családra. És rám is, igen, én rám is... Hiába néz ugy rám. Igenis. Én ezt megkövetelem. Én vagyok a családfenntartó és ami a házban történik a családdal és a család tagjaival, ahhoz az én elhatározásom, az én beleegyezésem és az én utasitásom kell. Mert én nem engedhetem, hogy a mi családi életünk tönkremenjen. Nem türhetem, igenis nem türhetem, hogy egy emlék, semmi más, mint emlék és keserü emlék, egész életünket megmérgezze... Ha csak egy kis előny származna belőle. De várható-e ez? Semmi!

— Ugy? Előny? Igen, ez kéne neked!

— Nekem két gyerekem van — folytatta Varga. — Én a gyerekeimnek nyugodt jövőt akarok biztositani. És ne felejtse el azt sem, magának is én gondoskodom nyugodt otthonról. Tisztességes munkával.

— Ugy, ugy! Tisztességes munkával — bólogatott az öregasszony. — A te munkád a tisztesség mintája. Igaz, meg is kapod a dijat utána, meg.

— Anyus kérlek, ne ingereld Józsit.

Az anya nem is figyelt rá. Lekönyökölt az asztalra, de szemét le nem vette vejéről. Néha megrázta a fejét, vagy inkább csak megrázkódott s ilyenkor rövidrenyirt, ezüstfehér haja meglebbent csillogva. Utóbb felkelt és nehézkesen az ajtóig tipegett. Aztán visszajött, elment a veje mellett a szemközti üvegfalig, ott megállt és sokáig nézett a sötétbe borult kertre. Hirtelen megfordult, ujra átment a szobán, most már sietve, de közben tenyerét tördelte s maga elé mormolt értelmetlenül. Már nem látott itt maga körül senkit, semmit. Valamivel, valakivel küzdött, viaskodott s a küzdelemben ő maradt alul, ő fáradt el. Lassan ellankadt futkosása. Elkapott egy széket, beleroskadt, könyökét az asztalra ejtette és fejét támasztkeresőn nyugtatta a tenyerébe... Felriadt.

— Szóltatok? — Sokáig nézte fürkészőn lányát is, vejét is, aztán elmosolyodott. — Ugy hallottam, mintha szóltatok volna. Átgondoltam mindent. Reggel bemegyek a szembesitésre. Vallani fogok.

— Ezt jól teszi, mama — mondta szárazon a férfi. —

Csak ... csak kár volt akkor azért a sok idegeskedésért.

— Meg fogom nézni ... a szeme közé nézek annak ... a fogolynak.

— Palinak — figyelmeztette Varga. — A szeme közé néz Eszterág Pálnak.

— Pali? Te jól tudod, hogy Pali Moszkvában van. Nem őrült meg, hogy idejöjjön, Pestre, ahol börtön, meg akasztófa várja.

— Ne tréfáljon, mama. Eskü alatt kell vallani, ha vall.

— Eskü alatt? Ne félj, nem vesznek tőlem esküt. Az esküt te teszed. A terhelő tanu. De engem, a koronatanut ... mert én igazán az vagyok ... engemet nem fog megesketni a te hazafias bíróságod.

— Csak nem akar hamisan vallani?

— A szinigazat mondom. Eddig is azt mondtam.

— Eddig semmit se mondott.

— A századosnak, aki a fényképeket kereste, annak is igazat mondtam.

— Azt mondta, hogy semmit sem tud a gyerekkori fényképekről. És ez igaz volt?

— Igazat mondtam: a fényképek nincsenek itt. Nem tudom, hol vannak.

— Elégette, vagy eldugta.

— Nem igaz. Egy embernek adtam valamennyit.

— Kinek? — kiáltotta Varga. A kezét is felkapta és igy lépett, meglepetten, az asszony elé.

A lánya izgatottan nevetni kezdett és nyafogó hangon fecsegte, hogy a mama abbahagyhatná már ezt a viccelődést ... Az öregasszony érdeklődön figyelte a rémült emberpárt. Az előtte fekvő régi-régi ezüstszelencéből cigarettát vett ki, megropogtatta és lassan, körülményesen rágyujtott. Csak ebéd után dohányzott, meg vacsora után, de most tüntetően, félszegen megjátszott ellenségeskedéssel fujta a füstöt.

— Hova tette a fényképeket? Mama ... Jézusmária,

mama... én megőrülök... Azonnal mondja meg, mit csinált a fényképekkel!

Az öregasszony leverte a hamut, s veje felé hunyorgatott.

— Tudni szeretnéd? Én is. De ezt nem fogjuk megtudni soha — nevetett, mint a csinytevő gyerek. — Lehet, hogy itt vannak a szomszéd házban, lehet, hogy a Ritzben, vagy egy külvárosi munkásházban, vagy talán Moszkvában... Eljött értük egy ember. Azon a napon, vasárnapon, amikor te felszaladtál a rendőrségre.

— Szaladtam, mert hivtak...

— A piacon megfogott egy ember. Varga József ur küldött, én a kommunisták egyik vezetője vagyok, mondta. Varga ur ezt tudja és azért küldött, hogy tüntessük el otthonról azokat a gyerekkori képeket. Mert ezek a képek akasztófára juttathatják — elsirta magát s az asztalra borulva hüppögött ujra. — Az akasztófára... Eszterág Pált.

A férj és feleség mozdulatlanul álltak. Egymásra pillantgattak tamáskodón s csak amikor már megnyugodott az öregasszony, kérdezte meg engedékenyen Varga:

— És odaadta neki?

— Oda. Ha te parancsolod. Te vagy a családfő. Te rendelkezel mindennel!

— Jó... és mondja: hogy nézett ki az az ember?

— Te ismered. Te küldted.

— Mama... azonnal mondja meg, ki volt az az ember?

— Ki volt? Te azt jobban tudod.

— Én?... A krisztusmáriáját ennek a... mama — kiáltott Varga és kétségbeesett mozdulattal tolta tenyerét halántékához. — Megőrülök, meg... Még a börtönbe juttat.

— Én? Téged? — gunyosan mosolyogva nézte az öregasszony veje vergődését. — Én csak az igazat vallom, az igazat... És ha te holnap ujra megismered azt az embert, ha ujra Palinak mondod, akkor...

— Mama, mamácska — sirt föl a lánya.

— Akkor én... — eltolta magától a lányát és kö-

nyörtelenül mondta: — Akkor én megmondom azt is, hogy ő — vejére nézett —, hogy te küldted azt a titkos embert, hogy rejtsem el a képeket a házkutatás elől. És én el is dugtam. Jó helyre.

Varga elmosolyodott. Olyan hihetetlennek tünt előtte az egész fordulat, hogy kinjában elnevette magát. És nevetése közben jött meg a mentő ötlete:

— Magas, borotváltarcu? — kérdezte visszaemlékezve arra az idegenre, aki nála a kávéházban Eszterág után érdeklődött. — Szürke ruhát hordott? Uri külsejü?

— Nem — mosolyodott el az öregasszony. — Te már rosszul emlékszel: alacsony, kövér, szakállas ember volt, de bajuszt nem viselt, csak szakállt. Tengerész-szakállt. És fekete felöltőben járt, mint az evangélikus papok — és nevetett gyerekesen és kacsintott is hozzá.

— Ne tréfáljon . . .

— Én erre megesküszöm . . . Hogy ilyen ruhában járt. És hogy olyan szakállt hordott, mint az öreg tengerészek. És hogy hamis személyleirással be akarod csapni a rendőrséget. És, hogy te küldted. És hogy utána megijedtél és felszaladtál a rendőrségre . . . Én megesküszöm erre.

— Hülyeség — mondta Varga, legyintett és feleségéhez fordult: — Kérlek, éhes vagyok.

Hárman ültek az asztal mellett, de csak Varga és Vargáné ettek. Az öregasszony nem nyult semmihez, Arca fehér volt, mozdulatlan s csak ajka rándulása jelezte fel-feltörő izgalmát.

Aztán felment szobájába. Nem köszönt el senkitől. Máskor este a nagyanyó a karosszékben ült, a két unoka előbb kezet csókolt neki, majd a homlokát érintette ajkuk. Utánuk Anna és legutoljára Varga következett a szertartásoskodással, amelyben valamennyien alattvalóként vonultak el a ház legöregebbje előtt. De ma nem várt felsorakozást. Bucsutlanul felment szobájába, amely néhány lépcsővel magasabban feküdt a lakás többi részénél.

Gondosan kikészitette ünnepi fekete ruháját. Ebben látogat el majd arra a szembesitésre. Aztán levetkőzött.

Könnyü nyári takaróját magárahuzta s elcsavarta a villanyt. Az udvarra nyiló ablakon át behuzott a virágok friss, üde illata. Messziről vonat zakatolt... Ült, sokáig gondolattalanul. Fáradt volt s álmos. Két kezét a takaró felett összekulcsolta. Imára készült, elnyugvás előtti fohászaira, amelyeket félszázad esztendeinek egyetlen éjszakáján el nem hagyott.

Válogatott a különböző esdeklések között. Hiszen a holnapi nap a megpróbáltatások napja lészen. Szavakat mormolt... Izgatottan, türelmetlenül hadarta a mondatokat. Egy sem, egyetlen ima sem felelt meg várakozásainak és mélységes, mély vágyainak. Holnap kemény nap lesz és keménynek kell lennie, megedzettnek. És jaj, ezek a szokott imák mások, mint amire most szüksége volt.

Ujjait tördelte... Már gyerekkora elején keresgélt emlékezete. Apja, anyja képe derengett eléje a nagy messzeségből. Egészen kislány koráig kutatott. Ötéves se volt tán, amikor nagyanyjánál élt s egy éjjelen nagy perpatvar dult a nagyanyó és nagyapó között. Öreg emberek veszekedése gyakori... S akkor, a csata után a nagyanyó dacosan, kérőn, alig hallható hangon énekelni kezdett...

Borzolódó haját simogatta lázasan az öregasszony. Mormogott, futamokat dünnyögött s érezte: arca áttüzesedik, a füle megtelik rég elfelejtett melódiákkal, de a szavak nem jutottak eszébe. Az átokszavak, amelyek a Miatyánk helyett káromoltak volna a háborgó éjszakába... A régi átokvers szavait keresve, aludt el az öregasszony. Félévszázad óta először szunnyadt el a szokásos imádkozás nélkül.

III

A százados-hadbiró, aki a nagyháborubeli sérülése miatt kissé bicegett, felkelt helyéről és az öregasszony elé ment. Meghajolt Eszterágné előtt, kezet nyujtott és megmondta, hogy nagyon örül, amiért őnagysága mégis rászánta magát és idefáradt.

— Gondoltam, nem hagyom tévedésben az urakat — kezdte az öregasszony kissé kapkodva.

— Nagyon kedves — mondta a százados és visszaült az iróasztal mögé. — Kérem, foglaljon helyet. Nagyon kedves volt nagyságos asszonytól, hogy segiteni jött nekünk.

— Gondoltam, ha nem jövök be, akkor tényleg azt hihetik, hogy azért vonakodom, mert én az anyja vagyok.

A hadbiró elnevette magát. Nyirott, tömött bajusza az orrába huzódott s apró szemei szinte eltüntek rángatózó arcának ráncai mögött. Aztán hirtelen elhalt jókedve és hidegen, leselkedve nézte az előtte ülő öregasszonyt.

— Ugy tartja ott azt a ridikült — mondta szárazon —, mintha hozzám akarná vágni. Mi van benne? Bomba? Vagy tán a fényképeket őrzi ott? Mutassa csak!

Eszterágné az asztalra tette a kézitáskát. A százados óvatosan turkált benne. Aztán visszaadta.

— Elmehet.

— Hát... hát ki se hallgatnak?

— Fölösleges. Mindent tudunk. Menjen haza és mondja meg a vejének, hogy máskor válogassa meg jobban az anyósát — az iratai fölé hajolt.

Az öregasszony nem mozdult. Szeme előtt összefolyt a világ. Mintha valami óriási, vizzeltelt üvegmedencében ülne a százados... A szeméhez nyult, letörölte öklével a szivárgó könnyeket... Most ujra látta ennek a sündisznófejü embernek a leselkedő mosolyát.

— Miért sir, drága nagyságos asszonyom? Talán megbántottam? Oh,... bocsánat! Csak tréfáltam. Nekünk, katonáknak, kérges a szavunk, de a szivünk — felugrott, az asztal elé került és megsimogatta a simára fésült ezüst hajkoronát. — Nekem is van anyám... no ne sirjon, meglesz, azonnal meglesz a szembesités. Menynyi időt akar? Tiz percet? Többet? Akar egy félórát? Egy órát?

A sirás elhalt. A könnyektől megpuhult sápadt arc

lassan elnyugodott. A hadbiró megnyomta a csengőt. A besietö altisztnek parancsot adott, hogy a foglyot melyik szobába vigyék.

— Azonnal megyünk, nagyságos asszony — föl s alá járt a szobában. Balfelé döccent minden lépte, de karcsu, magas alakja friss, mozgékony volt. Talán öt percig maradtak igy szótlanul, amikor a tiszt megállt rohangálásában. — Indulhatunk, kérem.

Folyosókon, lépcsőkön ballagtak. Utközben ujra szóba hozta a százados az iménti udvariatlanságát. Agyonhajszolt ember ő, évek óta nem jutott pihenéshez és már annyira ideges, hogy csak nagy erőfeszitéssel tud magán uralkodni. Ez néha sajnálatos összeütközésekhez vezet. Igazán: őszintén sajnálja az előbbi kellemetlen perceket, különösen olyan igazi uriembernek a családjával szemben... Igazán sajnálja. És Varga urat, az ő régi jó barátját, bár ez még titok, de bizalmasan megmondhatja... szóval Varga Józsefet nagy kitüntetés éri. Egyrészt a megyei Székkapitánynak egyhangu lelkesedéssel fogadott hatvanperces ajánló beszéde után a napokban felveszik a vitézek sorába és ugyanakkor felolvassák a kerületi hadkiegészitő parancsnokság előterjesztését is, amely vitéz és vitézlő Varga József tartalékos főhadnagynak tartalékos századossá való előléptetését kéri a hadügyminisztériumtól. Nem mindenkit ér egyszerre ilyen öröm s kitüntetés, amely alkalomadtán megujitható azzal, hogy a legfelső Székkapitányság megengedi a vitézi cim örökölhetőségét is.

Eszterágné szótlanul hallgatta a szavak árját. Szive rendetlenül vert. S amikor elhallgatott kisérője, mert vasajtót nyitott előttük egy fegyőr, felijedt, mintha álomból ébredne.

— Tessék parancsolni... befáradni — udvariaskodott a hadbiró. — Majd én addig künn maradok.

A félhomályos cella küszöbén megállt az öregasszony. A fülke mélyén, az asztal mellől felállt egy zöld lódenruhába öltözött, térdnadrágos férfi. Két lépéssel közelebb jött... Az öregasszony a becsukodó ajtónak támaszkodott. Kezéből kihullt a ridikül...

— Óhajt... óhajt... kérem valamit? — kérdezte a fogoly.

Az ő hangja, az övé .. másfél évtized óta nem hallott zene. A fia hangja... a fia arca. A fia elkinzott, aszott, sárga arca. Akár az apjáé. De az apja akkor hetven éves volt. Akkor... a halálakor. És ez csak harminchét... A fia, az ő harminchétéves, okos, jó fia... Csak állt lélegzetfogyottan, de szivéből bugyborékolva rohantak a torkára, nyelvére az ölelő, becéző hangok és lankadt, mázsás sulyoktól nyügözött karjait bizsergető hullámok nógatták... De csak állt, keze lehullt, szeme felakadtan meredt és szája néma maradt.

— Kérem, asszonyom... kérem... néni kérem, óhajt tőlem valamit? — a fogoly hangja lágy volt, gyengéd és zavart, de szeme szuróan csapott az ajtó felé.

Az öregasszony megfordult! Ő is az ajtót nézte. Feje fölött két vasba vágott kört látott. Oh... ez az a kémlőlyuk... És mögötte ott áll valaki... hallgatózva és figyelve: a százados.

— Üljön le... néni — mondta a fogoly és széket hozott s lenyomta gyengéden az anyja vállát. Tenyere pillantokra, továbbra is ottmaradt. Lágyan simogatni kezdte. Aztán ellépett mellőle. Föl, a mennyezethez közel, a falba vágott kis ablakra nézett sokáig. S amikor visszafordult, arca ujra nyugodt volt. Az ágyára ült és onnan nézte az anyját.

Megöregedett szegény. Az elkövetkező néhány nap még jobban megvéniti. Vagy talán... ő is bejött agnoszkálni a hullát, a leendő hullát?... Most már egyre megy. Igaz, az anyja szava a döntő! Ha ő azt mondja: ez Eszterág Pál, az én fiam... akkor minden mindegy... s érvényesitik a másfélévtizede felfüggesztett itéletet.

Felhuzta maga alá két térdét és ugy figyelte az anyját. De az csak ült egy darabig mozdulatlanul. Aztán felkelt, ugy állitotta székét, hogy háttal legyen a kémlőlyuknak s telhetetlenül ragyogó szeme cirógatva ölelte az ágyon gubbaszkodó embert.

Az ajtó később kinyilt. A hadbiró jött be.

— Kibeszélték magukat? — kérdezte derüsen.

— Nincsen semmi beszélni valóm. Én ... én nem ismerem ezt az urat — mondta az öregasszony és elnyomta a szavak után feltörekvő sóhaját.

— Nem? — csudálkozott a hadbiró. Nevetett s bajszát orrába szippantotta.

— Nem, nem ismerem — szinte sikoltotta a szavakat. — Sose láttam.

— Finom anya. Megtagadja a gyerekét.

— Bizza, bizza csak rám — fuldokolt Eszterágné.

— Ugy? És mondja csak, ha nem a fia a vádlott, miért tüntette el a gyerekkori fényképeket? És éppen akkor, amikor megtudta, hogy a fiát letartóztatták.

— Ez nem az én fiam.

— A fényképekről beszéljen.

— Nem volt fényképe. Sose.

— Ugy? Sose. Na jó. Hát a leveleket hova tette? Azok is megvoltak egészen addig, amig le nem fogták a fiát. Hová tette a leveleket?

— Keresték a leveleket?

— Kerestük.

— Keresték? Az én tudtom nélkül? És azok ... a lányom, meg a vőm ... engedték távollétemben felnyitni a szobámat?

— Engedték. Hova tette?

— Eltéptem. Minek őrizzek Moszkvából jött leveleket?

— Hazudik — mondta a hadbiró és az öregasszony szeme közé nézett. — Hazudik — mondta mégegyszer. — A levelek mind megvoltak.

— Nem szégyelli magát? — pattant fel a helyéről Eszterágné. — Uriember, tiszt létére igy beszél?

— Micsoda? Leckéztet? ... Engem? ... — a százados csuklón ragadta. — Te ... majd én megtanitlak téged ...

Mi ez? Ki ez? ... Rettenve nézett Eszterágné a tisztre ... Állat ez? Gép ez? A szava szerint most dühöngő ... de akkor is, amikor gyengéd mondatokat suttogott ... most már emlékezett rá tisztán: a szeme ... akkor is, akárcsak most is, leselkedő maradt ... Áh, ez a szavak hatását lesi.

— Engedje el a kezemet — csattant fel az öregasszony. — Piszok, szemtelen... hogy merészel!

— Takarodjék — orditott a százados és Eszterágné felé rugott. Amikor az asszony rettenve kiszaladt, nyugodt hangon, mintha mi sem történt volna, odafordult az ágyán kuporgó fogolyhoz: — Nemrég egy kabaréelőadáson voltam. Salamon király bölcsességét példázta a darab. Megfejelt bölcsesség volt. Két ikertestvér hazatér a csatatérről. Néptelen a falu, kipusztult mindenki, a feleségeik is elhaltak. Csak egy rettenetes vénasszony volt a lakásban. Valamelyik testvérnek az anyósa. De egyik se akarta vállalni. Az orditozásra figyelmes lett a bölcs király, aki éppen arra lovagolt. Bejött, meghallgatta a civódást és azt mondta: ketté kell vágni az anyóst, hadd jusson mindegyiknek egy darab. Az egyik azt mondta: ne, ne, hadd éljen, inkább vállalom. De a másik bőszen követelte: ketté kell vágni. A bölcs király erre bölcsen rácsapott a kegyetlenkedőre: tiéd az anyós... — Nagyot nevetett mondókája végén. — No, mit szól hozzá? Semmit? Azt hiszem, ha maga az egyik iker, akkor maga nem szólt volna... Mi?... Most itt az anyját sértegettem s meg se rebbent a szeme. Ember maga? Emberek maguk? — leült ő is az ágyra a fogoly mellé. — Nézze, ne bolondozzon, a személyazonosságot megállapitották. A nővére is, a sógora is vallottak. Az anyja bünpártolásba esik maga miatt. Szüksége van erre magának? Hatvanéves anyját hurcolja a börtönbe? Nézze, tudjuk, hogy maga Eszterág Pál! De mást mondok: maradjon meg csökönyössége mellett s nem fedi fel a kilétét! Jó. Elhisszük, hogy maga másvalaki s két hozzátartozója tévedett. Tévedhetett is. Más az orra, más az álla, az egész arca más. Maguknál, ott Moszkvában, talán ujfajta sebészetet tudnak, amellyel arcot lehet változtatni? Jó. Rendben van. Tévedtünk. Kérem. Mennyi dohányt óhajt a sulyos vallatások fájdalomdijáért? Persze, ráadásul a szabad élethez. A jövő héten megjelennek a hiradások a napilapokban: Eszterág Pált kivégezték, maga meg szépen elhajózik Délamerika felé. Még mindig néma? Vagy azt várja, hogy mi ennek a

délamerikai utnak az előfeltétele? Életrajz. Remek életrajza lehet magának. Wallace fantáziája kismiska a maga életrajzához képest... Az életrajz honóráriuma nagy: az élete... Na! Persze, persze: nem maga irja. Ez kissé hosszu volna. Maga elmondja és mi irjuk. Életrajzi adatok kellenek! Csak adatok! Kontrollálható adatok! Na, mit gondol? A mamát is magával viheti! Mert ő már nagyon elhidegült a lányától és vejétől. Eszterág... nézze, a kommunizmus sose irta elő, hogy az ember a világközösség kedvéért elszakadjon a nemzetétől. Maga ezt teszi. Maga elszakadt... ha ezt a kis életrajzot is sajnálja tőlünk. Nnna! Utálja a burzsoáziát? Én is utálom! Nem kevésbé, mint maga... Nevet? Nem felel? Kár... Pedig szeretném, ha felelne. Még van valami kérdésem. Megkímélhetné az anyját, ha egyenesen felelne rá. Küldött... mondja, küldött vele valami hirt kifelé? Itt maguk ellenőrzés nélkül egyedül voltak... Izent valamit? Vagy kis cédulát?... Én el se tudnám képzelni, hogy valaki ilyen helyzetben, tizenöt percig négyszemközt az anyjával van és ne használja fel az alkalmat... Utasitást valakinek? Igen?... Küldött?... Nem? Hát feleljen!...

Leszállt az ágyról. Az ajtóhoz bicegett. A folyosóról beküldött két fegyőrt, ezek közrefogták a foglyot és lassan elindultak vele, végig a folyosón. A százados egy ajtó előtt várta őket. Kopogott. Aztán belépett és maga után rendelte foglyát.

Teljesen butorozatlan cellába léptek. A bejáratnál két fegyőr állt s az ablak alatti falnál özvegy Eszterág Mihályné kuporgott ineztelenül. A fal tövén ült, összeesve s két kezét tehetetlenül maga elé tartotta

— Na, mamuska, hogy érzi magát? — kérdezte a hadbiró. — Ártatlan ugye? Felnőtt unokái vannak és ártatlan! Már ujra ártatlan. Semmit se találtak magánál? Nem próbált a fia kicsempésztetni magával semmit? S a fényképet se találták meg... Mamuska, na mit néz ugy? Hé, mamuska — a hadbiró az asszony elé lépett, megpaskolta arcát. — Na, nem történt semmi. Mi

nem mint férfiak voltunk kíváncsiak magára. Ez hivatalos ügy.

Eszterágné elsirta magát. Mint egy gyerek. A falnak támaszkodva guggolt, fejét előrehajtotta két tenyerére... A százados egy darabig nézte, aztán azt mondta, hogy felöltözködhet. A két foglár előhozta a ruháját, cipőjét. Egy darabig zavartan álltak a siró asszony előtt, de megunták a várakozást, lerakták a kőpadlóra terhüket és visszamentek az ajtó felé.

— Mamuka, öltözködjék — nógatta a hadbiró s a lábával piszkálta Eszterágnét. — Óh, persze, hogy is gondoltam: idegen férfi előtt csak nem öltözködhetik... Gyerünk, uraim, ne zavarjuk őnagyságát. — A folyosón a fogoly mellett haladva, ujra megszólalt: — Nehogy azt gondolja, hogy nekem az ilyen viccek tetszenek. Ha már meztelen asszonyra vagyok kíváncsi, fiatalt vetkőztetek. Magának is jobban esett volna valami fiatal kancát látni, mi? Fakir maga, mondja? Jó tréningjük van maguknak. A szeme se rebbent, amikor a mamukát igy látta. Szegényke! És a fia azt mondja: mi közöm hozzá! De még ha nem a mamukáról van szó, hanem egy vadidegen asszonyról, még akkor is megrendülnék! Ha velem történik, én akkor is orditok...

Az iroda elé értek. Az előszobában Varga József ült. Jöttükre felállt, de a százados rá se hederitett. Az irógasztal mögé ült, háttal a nagy ablaknak s a fogolynak oldalt mutatott helyet. Irásai között turkált, az egyik lapon hosszasan irt, aztán becsöngette az ajtónállót és beszólittatta Vargát.

— Ön Varga József? Magyar királyi postatakarékpénztári felügyelő? Igen... A fronton jól viselkedett: nagyarany, nagyezüst, kisezüst, bronz, csapatkereszt.

— S a signum laudis... — sorolta tovább Varga.

— Majd, ha kérdezem, könyörgöm, majd akkor... Ez nem kaszinó... Áh, a vitézi szervezetbe is fel óhajtja magát vétetni... Csak nem?

— Csak igen — szólt rá Varga és felállt.

A hadbiró fölfelé forditotta arcát. Apró szeme derüsen csillant.

— Ingerült, önérzetes, rátarti — a fogoly felé fordult. — Mintha ez az ur nem is a sógora volna magának, hanem a vértestvére. Egyfajta karakter, csak más a jellem megnyilvánulási formája — felállt s bicegését tulozva sétált Varga felé. — Hogy hivják?

— Varga Józsefnek.

— Nem arra vagyok kiváncsi. Hogy hivták előbb? Weisz volt, vagy Weiszfeld?

— Varga voltam mindig. A dédükapám is.

— És a vallása?

— Római katolikus.

— És az apjáé?

— A dédükapámé is katolikus volt.

— És... mikor találkozott utóljára evvel az urral? — a fogolyra mutatott.

— Tegnap a cellában és először: három hete a rendőrkapitányságon.

— Igen. És annakelőtte?

— Ezerkilencszáztizenkilenc tavaszán.

— Közben nem? — és egészen az arcába hajolt.

— Nem — kiáltotta Varga és hátralépett.

— Ne ugráljon, mert megvasaltatom — szólt rá a hadbiró. — Álljon vigyázban — visszadöcögött az iróasztalhoz, onnan sokáig nézte Vargát, aki sápadtan állt és a szájaszéle remegett. A százados rágyujtott egy cigarettára és ujra iratait nézegette, ujra felsorolta a kitüntetés ket és a s i g n u m l a u d i s t hangosan, gunyosan hozzátoldotta. — Igaz, tökéletesen igaz — mondta utána. — A fronton ugy viselkedett, mint egy hős. De itt, itt aztán, mint egy nyálas kölyök — ujra Vargára csillant szeme... — Óh, dehogy, másként, egészen másként... Öntudatlan, ösztönös cinkosa a vörös betyároknak... Sértegeti a Vitézi Székkapitányságot! Gunyosan beszél a frontbeli hősiességéről! A kommunistáknak falazó zsidó sajtót támogatja. S ráadásul: én nem vagyok spicli... Van pofája a főtanácsos ur kérdésére kijelenteni: én nem vagyok spicli... S rejtegeti azt a kommunistát, aki egy letartóztatásban lévő moszkvai főemisszáriushoz a kapcsolatot tartja...

— Kérem .. — szólt közbe Varga. — Kérem, hadbiró ur ...

— És még ezek után van pofája a Vitézi Székhez folyamodni!

— Egyszersmindenkorra kikérem magamnak ...

— Fogja be a száját — orditott a hadbiró, felugrott, az asztalra csapott. — Ha mégegyszer szemtelenkedik, megvasaltatom, hogy belegörbül ... — Ujra nyugodtan, rezgéstelen hangon beszélt. — Most arra feleljen: hol volt az az ember, hol van az az ember, aki magánál Eszterág Pál után érdeklődött — a fogolyra villant a szeme. A fogoly arca mozdulatlan maradt. Most ujra Vargát vizsgálta. — Halljuk.

— Nem tudom ...

— Nem tudja? Mit nem tud? Azt nem tudja, hol van?

— Nem tudok róla semmit! Sem azelőtt, sem azóta nem láttam.

— De igazolta magát maga előtt?

— Kérem ... százados ur — Varga megingott, elkapta a szék karfáját, különben elszédült volna. — Kérem hadbiró ur ... nincs joga kételkedni ... nincs oka kétel ...

— Rosszul van? Üljön le ... Majd elmulik. Kis érelmeszesedés, mi? Na, most beszéljen. Vagy várjunk? Nem? No tessék ...

— Kérem hadbiró ur, ha van róla jelentése, ott az iratok között ... meg kell legyen ... Áffra Nagy Mihály kollegámnak és a rendőrfőtanácsosnak is beszéltem róla, hogy eljött hozzám a kávéházba egy ismeretlen, szürkeruhás, urikülsejü, szőkehaju, szürkeszemü ember, nagy munkáskezekkel, urnak látszott ...

— Miért nem adta meg a személyleirást a főtanácsos urnak? Amikor kérte!

— Megtettem másnap.

— Miért nem aznap? Miért? Aznap becstelenségnek tartotta? Másnap meg nem? Aznap rádiógrammal az összes határállomásokat értesithették volna.

— De miért? Iskolatársa volt. Hátha igazat beszélt?

S egy ártatlan ember az én... — nyelt egyet. — Az én bemondásom alapján kerüljön gyanuba...

— Iskolatárs is lehet kommunista. Láttunk már ilyen csudákat.

— Nem volt az kommunista.

— Hát akkor miért fedezte egy napig?

— Hadbiró ur... — Varga feltápászkodott, arca ujra vöröseslila szinekben játszott.

— Azt kérdeztem az imént: miért nem jelentette aznap. Határozott választ kérek.

— Besugásnak tartottam.

— És ma? És másnap?

Erre nem felelt Varga. A szék reszketett a marka alatt.

— És a sógorát besugni? — kérdezte a hadbiró és mosolyogva nézte Vargát. — Rossz a lelkiismerete? Egész idő alatt figyeltem. Egyszer se nézett sógorára. Lelkiismeretfurdalások? De arra nem gondolt, hogy a Vitézi Szék kiokád magából olyan odakivánkozókat, akik nyavalyognak? Erre nem gondolt? Na jó, — csengetett az altisztnek: — Kisérje ezt az urat az idős hölgyhöz és szóljon a garázsba, hogy autót adjanak nekik. A hölgy gyöngélkedik. A villamoson nehéz volna az ut. — Vargának barátságosan bucsut intett s amikor becsukódott mögötte az ajtó, a fogolyhoz fordult: — Gyenge jellem a maga sógora. Küzd benne a jó és a rossz. Ezekből sose lesz használható anyag. Se nekünk nem jók, se maguknak... Egyikünket se szolgálják az ilyenek egész lélekkel. A magunkfajta, az más. Maga, vagy én... Mi tudunk törni és törni. Megtörni másokat. De ha én volnék olyan helyzetben, mint maga s maga ülne az asztal mögött, ugy mint én és én volnék a foglya... én bizisten nem hagynám a tüdejét kibeszélni, én felcsapnék... Mit röhög? Hogy én nem kellenék maguknak? Hogy maga nem is bajlódna velem? Hanem küldenének a gajdeszbe? Ne féljen, maga is odajut. Hamar.

Csengetett. Elvezettette a foglyot. Felcsatolta kardját. Cigarettára gyujtott. Barátságosan visszaköszönt a

tisztelgő fegyőröknek, az udvaron intett a soffőrjének, aki lassan, autón követte. A kijárat felé nyitott gépkocsi gördült. Benne: két egymáshoz simult ember. Eszterágné bénultan dőlt vejéhez. Varga megsimogatta az öregasszony vonagló arcát és zsebkendőjével törölgette anyósa szivárgó könnyeit. A hadbiró mosolygott.

— Isten vele, mamuka. A viszontlátásra — kiáltotta s intett a kapuőrségnek. Az autó elindult. A százados gyalog sétált ki az uccára.

IV

Katonás rövidséggel folyt le a főtárgyalás. Közönsége nem volt s az okiratokat sem olvasták fel, csak a rövid kivonatukat darálta le unottan a jegyző. A tanukihallgatások nagyrészét ugyancsak mellőzte a tárgyalást vezető ezredes. A rendőr főtanácsos elmondta a polgári hatóságok nyomozásának a lefolyását és részletesen ismertette Varga József vallomásának a körülményeit. Maga Varga József is jelen volt, egyetlen polgári személyként a tárgyaláson. Elismételte vallomását, hogy ő csak a fogoly szemét véli azonosnak Eszterág Pál szemével, de a hangja, minden arcvonása, járása más volt ezerkilencszáztizenkilencben. Az ügyész a legsulyosabb büntetés kiszabását kérte s az ügyvéd rövid bejelentést tett csupán: a tények és a mélységes büntettek sulyát mérlegelve: nem lát lehetőséget arra, hogy hazafiasan gondolkozó jogász létére enyhitést kérjen vádlottja számára. A bíróság tagjai tárgyalásra sem vonultak vissza, hanem az emelvényen egymáshoz hajolva, sugdolózva állapodtak meg.

Az itélet golyó általi kivégzésre szólt. Az ügyész belenyugodott az itéletbe. Az ezredes megkérdezte a vádlottat, óhajt-e kegyelmet kérni.

— Nem — felelt a fogoly.

— Szóval megnyugszik az itéletben?

— Előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosság büntettében marasztal majd el titeket a történelem — mondta a vádlott.

— Piszkos csirkefogó — pattant fel az ezredes. — Megbilincselni.

A fegyőrök megbilincselték és igy vasban állva hallgatta végig a további formaságokat. A biróság kegyelmi tanáccsá alakult át. De kimondta: ha az államfő a távirati megkeresésre nem ád két órán belül feleletet, ez azt jelenti, hogy a legfelsőbb hadur nem óhajt a kegyelmezés jogával élni és az itéletet két óra elmultával végrehajtják.

A foglyot Varga József előtt vezették el. Rája is nézett, de Varga elkapta előle a szemét s felugrott. A széke hátracsapódott és reszketve, vakon nyulkált maga körül, támaszt keresőn .. Talált-e, nem-e... a fogoly már nem látta. Őrei közt lépegetett a folyosón uj celljába, amely most már utolsó menedéke lett ebben az életben.

Székre ereszkedett. Ölében tartotta bilincses kezét és nézte a becsukódott ajtót, amely elé, belül a szobában, szoborként telepedett két szuronyos fegyőr. Két óriás. Kitenyésztett emberfajta. Hirtelen eszébe jutott apja meséje: vagy harminc esztendővel ezelőtt a sziámi király, Csululongkorn látogatott el Budapestre és a magyar nemzet összes vivmányai közül a magyar rendőrök tetszettek legjobban a keleti felségnek. A rendőrök hatalmas bajusza...

A szobrok élettelen vizenyős szeme rebbenés nélkül állta vizsgáját.

— Honnan valók vagytok? — kérdezte félhangon. — Faluról jöttetek ide szolgálni? Mi?

— Fogd be a szád — mordult rá az egyik és keze megrándult a feszes fegyverszijjon.

— Két óra mulva meghalok. Tudjátok-e mér? Mert azt akartam, hogy ti ne legyetek börtönőrök, hanem maradjatok a faluban és legyen nektek is elég földetek, amiből élni tudjatok embermódra.

Két pár halszem nézett rája. Felemelkedett. Feléjük lépett. De ujra visszaült helyére

— Tudtok-e valami jó nótát? Nem voltatok még senkivel siralomházban? Nem danolt nektek utolsó utján

senki? — fölrakta két egymáshoz bilincselt csuklóját az asztalra, rájuk támasztotta a fejét. — Hallottatok-e Dózsáról? ... Régi parasztvezér volt. Urak ellen támadt teméntelen paraszttal, akik azt mondták Dózsával, hogy megtalálják ők a szájukat a kenyérrel urak segitsége nélkül is. Ha pedig az ur enni akar, fogja meg ő is az eke szarvát. Elevenen megsütötték az urak ezt a Dózsát, az alvezéreit meg karóba huzták ... Még akkor, vagy még előbb találták ki ezt a nótát szegény parasztok ... Na, figyeljetek —, halkan, szemét le nem véve a két fegyveresről, énekelte, tarkója alá támasztva vasbilincses két kezét:

Mért ingatod fenyő törzsed?
Ingok, hajlok, hogy letörjek.
Három fejszés Hunyad körül
Három bárdot most köszörül.

Tanakodnak, beszélgetnek,
Hallom, reám fenekednek.
Határozzák, majd kivágnak,
Megfaragnak gerendának.
Tömösvárra visznek holnap,
Tömlöc elé beácsolnak.

Szegény paraszt bitójának,
Árva szüle bánatának,
Jobbágyoknak jajra, könnyre,
Nagyuraknak kényre, kedvre.

Dünnyögve halt el a nóta. A fogoly a fegyőrök arcát figyelte. Nem látszott azokon semmi. Csönd lett. Percekig élettelen volt minden. Aztán lépteket hallott a fogoly. A hadbiró döccenő járása ez ... A két fegyveres elugrott az ajtótól.

— Menjetek ki — mondta nekik a százados s amikor künn voltak már, kikiáltott: — Hivjátok a főkulcsost ...

Leszedette a fogolyról a bilincseket s amikor egyedül maradtak a cellában, megkérdezte:

— Enni ... valami különlegeset, elütőt a börtönkoszttól, óhajt enni?

— Nem.
— Látogatót sem?
— Enni?...
A hadbiró derüsen nézett a halálraitéltre:
— Én megmondom őszintén, ha én ülnék a siralomházban, nem volna erőm tréfálni.
A fogoly gunyosan, szótlanul elhuzta szájaszélét.
— Csak egyszer történik meg az ember életében, mi? — barátkozott tovább a százados.
— Van, akivel már többször.
— Áh, persze, maga már tizenöt évvel ezelőtt is...
— Nem, nem vagyok azonos...
— Most már bevallhatja. Fél óra mulva ugyis... Áh, persze, hadd legyen a bíróságnak lelkiismeretfurdalása, amiért ártatlant juttatott előre megfontolt szándékkal az akasztófára. Mondok magának valamit· nincsenek és nem is lesznek lelkinyavalyáink. Nyavalygó humanistáknak való ez! Mi?... Papot óhajt? Nem? Persze, maga felekezetnélküli. Kár, hogy nem zsidó. Nekem mindig öröm, ha egy zsidóval kevesebb lesz a világon. A zsidó hullákat mindig kiadjuk a hitközségnek, hadd lássa a hazafias kereszténység, hogy mennyi zsidó felforgató él sorai között. Keresztényt, aki a vörösöket szolgálja, nem temetünk nyilvános temetőben. Hadd higyjék odakünn: csak zsidó a hazaáruló. Már egész mártirszakasza van a zsidótemetőnek — mondta nevetve. — De magát házikezelésben temetjük. Magának mindegy, nekünk meg igy jobb. — Megnézte óráját. — Már másfélórája, hogy jogerős az itélet. Harminc perce van még. Kis idő egy ember életében, de döntő események is lepereghetnek ezalatt. Maga például tizenöt perc alatt ötven évet szerezhet meg. Tizenöt perc alatt elmondhatja azt, ami nekünk kell... és ami a maga életbenmaradásához szükséges. — Várt. A nadrágzsebében ércpénz volt. azzal kezdett kotorászva játszani. Egészen közel lépett a fogolyhoz. Az ércpénzek egyre gyorsabban, izgultabban csörögtek. — Hát nem érti? Az életéről van szó? Őrült? Tudja maga, tudják maguk, mi az élet? Orditsak? Ijesztgessem? Hát nem érti, nem lát-

ja, hogy komolyan beszélek? Meg akarom, meg a-karom menteni az életnek! Magunknak .. Mit röhög? Állat... állat... barom — a hadbiró arca eltorzult, ajka elfehéredett és kivillant bajsza alól foga és kipiroslott inye... Te... te utolsó mocskos, gyáva, szemét, nem mersz... nem mersz élni? Nem mered megvásárolni az életedet — ugy megrugta dühében a széket, hogy az a falnak repült.

A fogoly az asztal tulsó szélén ült. A szék után nézett és a vasajtóba vágott figyelőlyukat is szemügyre vette. A kiküldött fegyőrök egyike belesett. A százados ujra elővette óráját.

— Hallja, Eszterág Pál... ide figyeljen — megmarkolta a fogoly állát és fölfelé rántotta az arcát. — Irja alá a jegyzőkönyvet, hogy maga Eszterág Pál és... kicseréljük. Valamit csak ad magáért Moszkva. Valamit, vagy valakit. Ha már a saját életét utálja is, legalább a mi embereink kerüljenek vissza hozzánk.

— Menjen a fenébe — mondta a fogoly.

A hadbiró felemelte kezét és tán megüti foglyát, de kinyilt az ajtó és a börtönparancsnok-százados lépett be rajta. Körülnézett és a fogolyra rivallt.

— Álljon vigyázzba, ha én bejövök.

— Jobban vigyázzon a tekintélyére, százados ur. Csak olyat követeljen az alantasai jelenlétében, aminek végrehajtását biztositva látja... — felelt a fogoly s ülve maradt és gunyos mosollyal nézte a börtönparancsnoknak a kard markolatán rángatózó tenyerét.

Pillanatokra csend volt. Aztán azt mondta a parancsnok, hogy utolsó utja előtt a parancsnokság különös emberi érzésektől vezérelt engedélye folytán, bucsut vehet édesanyjától.

A fogoly megtámaszkodott az asztalban. Hirtelen ugy érezte, forogni kezd vele a szoba. Lehunyta szemét... Az anyja? Szegény... Talán most is még menteni akar... Vagy talán bucsuzni jött? De hiszen akkor bünpártolás miatt perbe fogják. Az anyát nem kényszeriti a törvény a terhelő vallomásra, de ha vall, önként, akkor

csak az igazat... És ő, szegény, ha most elveszti a fejét... Egyenesre tornászta magát székén és amikor felnyitotta káprázó szemét, a két katonatiszt fürkésző pillantása elől félrekapta az arcát.

A folyosón halk léptek közeledtek a cella felé. Az ajtó kitárult s a küszöbön megjelent fekete ruhában Eszterág Mihályné. A két tiszt feléje intett, befelé tessékelően, de az asszony csak állt szótlanul s percekig nézte fiát. A fogoly közönyösen üldögélt a helyén. Utóbb elfordította fejét és szórakozottan bámult a napsütött, apró, vasrácsos ablakra.

— Siessen — szólt a hadbiró az asszonyra. — Már csak huszonöt perce van.

Az asszony most elsirta magát. Még mindig a küszöbön állt. Tán mozdulni sem tudott, tán megbénult mindkét keze, lába s az arca is és csak torka élt, amelyből, hol hörögve, hol vinnyogva szakadt ki a sirás.

A fogoly most feléje fordult.

— Óhajt valamit tőlem, néni?

— Fiam — sikoltott az asszony és előrebukott. Nehéz teste ugy zuhant fia lába elé, mint a feldöntött zsák. Előrecsapta két kezét és fia két bokáját fogta meg. Ott a földön imádkozott fuldokolva. — Fiam,... bocsáss meg... megtagadtalak... Csak téged szeretlek... Csak téged ezen a világon... Nincsen gyerekem, nincsen unokám... Ha te elmész erről a világról, vigyél el engem is. Szép életedet hadd végezzed az enyémmel... fiam.

A fogoly lehajolt. Roppant a dereka, de leguggolt és megfogta anyja két kezét s lefejtette azokat bokáiról.

— Én nem vagyok a maga fia — mondta, amikor ujra felmagasodott.

— Fiam — sikoltott az öregasszony.

— Én az vagyok, akinek mondott: idegen. Most téved. Amikor azt mondta, nem ismer, akkor igazat vallott. Akkor nem vezette félre a törvényt. Miért veszi magára a bünpártolás vádját? — ujra lehajolt, felemelte

az öregasszonyt és a maga székére ültette. Megsimogatta az anyja ezüst hajat: — Néni, a fia él... Csak a szemünk hasonlit egymáshoz. A tanuk is igy vallottak. A szemünk egyforma. Mert egyformán nézünk mi, egyforma szeretettel a szegényekre és egyező gyülölettel az urakra. A fia jó, a fia tiszta... olyan, mint én. De én nem vagyok a fia...

Az öregasszony megszünt sirni. Arca lárvássá lett és szeme szárazon izzott. A fiát nézte. A fia a hadbiró felé mosolygott. A hadbiró képén ujra végigrángott a kutyaszerü, torz vigyorgás.

Az udvar felől vezényszavak csapkodtak. A hadbiró rekedten kikiabált a folyosóra.

— A kulcsos jöjjön. Megvasalni és láncra tenni...

A hivott ember már készenlétben állhatott. Bejött, csörögve a vasakkal. A fogoly előrenyujtotta csuklóit, amelyeket a bilincsek egymáshoz szoritottak. Bokáira is vasabroncs került. Hosszu, nehéz lánc kötötte össze a balcsuklót a jobb bokával és a jobb csuklót a bal bokával. A láncok kereszteződésén vasgömb lógott. Ezt a gömböt két bilincses csuklója közé fogta a fogoly.

— Indulás — vezényelt a börtönparancsnok és kivont karddal lépett előre.

A két fegyőr közrefogta a megvasalt foglyot.

— Néni, minden jót néni — bucsuzott őrei között a fogoly és megemelte a vasgolyóval sulyosbitott kezeit.

Az ajtón tul, a folyosón, Varga József állott. A falhoz szorult, hogy utat engedjen a menetnek. Feszesen kihuzta magát, mintha százada élén fogadná a szemlét tartó tábornokot. A megvasalt ember elnézett fölötte, de ő utána vetette szemét s arcát. Tenyerét szorosan nadrágja varratán nyugtatta. Csak amikor már eltünt a folyosó végén a menet, vágta ki talpát, mintha oszolj-t jelzett volna valami láthatatlan parancs.

Bement a cellába. Az öregasszony kezét ölébe ejtve ült az asztal mellett. A hadbiró az ablak alatt állt és a belépőt méregette.

— Főhadnagy ur — kezdte vontatva. — Miért van civilben? Ön átigazolt főhadnagy, tehát vasárnap és ünnepnap jogában áll katonaruhában parádézni. Nemzeti ünnepkor is. Nemzeti ünnepkor, érti? Érti, vagy nem érti? Ugy látszik, nem érti. Ez a mai nap és a most folyó aktus is nemzeti ünnep. Nem is ünnep; fontosabb ennél. Ünnepi hatványra emelt hétköznap. A nemzeti lét biztositásának az örömnapja... Főhadnagy ur — rivallt Vargára.

Varga rája se figyelt. Lehajolt az öregasszonyhoz, gyengéden simogatta és halk szóval sürgette, noszogatta. De Eszterágné ülve maradt. Várt. Mint az álomlátó emelte kezét s csöndet intett.

— Főhadnagy ur... csattant ismét a hadbiró hangja.

— Óhajt valamit? — kérdezte rekedten Varga.

— Óhajtok? ... — nevetett. — Álljon vigyázzba... Nem? — eléje sántikált. Egyforma magasak voltak, arcuk szinte surolta egymást... A hadbiró hátrált egy lépést. — Áh... ezt szeretem. Ezt a keménységet. Nagyarany, nagyezüst, kisezüst, bronz, csapatkereszt, signum laudis, a multban. az ellenséggel szemben tanusitott viselkedéséért. Most kijárna ujra valamennyi. De vörös részről. A kis kedves! Vitézi cimért folyamodik ilyen karakterrel! Aki igy tud hallgatni, aki igy tud nézni és hallgatni, az nem vitézi cimet érdemel! Vasat, vasat, barátom, nem vitézi cimet!

Varga ujra lehajolt anyósához. Megsimogatta az arcát.

— Anyám — kezdte — édesanyám...

Az öregasszony merevsége megszünt. Összerázkódva, felgyulladva figyelt föl a meleg, könyörgő hangokra.

— Anyám, fia leszek, jobb, hüségesebb...

— Akárcsak Eszterág Pál — diktálta a százados.

Varga József kiegyenesedett. A vér a fejébe szaladt. Mindkét kezét ökölbe szoritotta és ugy ugrott a százados elé... Kinn sortüz dörrent... Varga József lecsapni készülő két ökle lehullt. Tántorgott. Mintha őt érte volna a sortüz. Aztán az anyósához ugrott.

— Anyám — mondta fuldokolva s átkarolta az öregasszony vállát.

Eszterágné körülnézett. Tétován nyult a vállára tapadt kezekhez és . . . letépte azokat magáról.

— Gyilkos — mondta tompán. — Gyilkos.

S lassan, ingadozó léptekkel kiment. Varga szédülten kullogott mögötte.

— A viszontlátásra — kiáltott utánuk a hadbiró.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
BOR	5
MIHÁLY	9
FARKASOK	14
APÁK ÉS FIUK	19
GYANU	30
HAZAFELÉ	93
MEGTÉRÉS	102
VITÉZEK ÉS HŐSÖK	112

Редактор *Ш. Шарло.*

Сдано в набор 25/IX 1940 г.
Подп. к печати 30/XII 1940 г.
Колич. уч.-авт. листов 8,42.
Колич. знаков в 1 п. л. 34112.

А-23770. Зак. тип. № 837.
Тираж 1000 экз.

Тип. «Искра Революции»
Москва, Филипповский п., 13.

5 р.

Гергель Шандор

В И Н О

(Венгерский язык)